

 JoSReSS

Year: 2021

Volume: 7

Issue: 2

Journal of Strategic Research in Social Science

Journal of Strategic Research in Social Science (JoSReSS)

www.josrssl.com

ISSN: 2459-0029

Year: 2021

Volume: 7

Issue: 2

ABOUT THE JOURNAL

Journal of Strategic Research in Social Science (JoSReSS) is a peer-reviewed, quarterly and publicly available online journal. JoSReSS aims to provide a research source for all practitioners, policy makers, professionals and researchers working in the area of social science. The editor in chief of JoSReSS invites all manuscripts that cover theoretical and/or applied researches on topics related to the interest area of the Journal. The publication languages of the Journal are English and Turkish.

Editor-in-Chief

JoSReSS is currently indexed by

Index Copernicus, CrossRef, ResearchBib, Google Scholar, OpenAIRE, Open J-Gate, International Scientific Indexing (ISI), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), International Society for Research Activity (ISRA), InfoBaseIndex, Scientific Indexing Services (SIS), International Institute of Organized Research (I2OR), Science Library Index, SOBIAD, ASOS Index, Acarindex,

CALL FOR PAPERS

The next issue of JoSReSS will be published in three months.

JoSReSS welcomes manuscripts via e-mail.

E-mail: sra.academic.publishing@gmail.com

Web: <http://www.josrssl.com>

EDITORIAL BOARD

Managing Editor for this Issue:

- Dr. Aicher Thomas, University of Cincinnati
Dr. Alexandre Kalache, Oxford University
Dr. Alparslan Murad Kasalak, Akdeniz University
Dr. Apostolopoulou Artemisia, Robert Morris University
Dr. Bülent Cercis Tanrıtanır, Yüzüncü Yıl University
Dr. Choi Han-Woo, Korea University of International Studies
Dr. E. Annamalai, University of Chicago
Dr. Emrah Atay, Mehmet Akif Ersoy University
Dr. Erdal Zorba, Gazi University
Dr. Erkan Çetinkaya, Aydın Adnan Menderes University
Dr. Ersin Teres, İstanbul University
Dr. Esias Meyer, University of Pretoria
Dr. Gloria Gutman, Simon Fraser University
Dr. Gürer Gülsevin, Ege University
Dr. Helen Harton, University of Northern Iowa Cedar Falls
Dr. Horst Unbehaun, Robert Gordon University
Dr. İlhan Genç, Düzce University
Dr. Jürgen Nowak, Uygulamalı Bilimler Alice Salomon University
Dr. Kaplanidou Kyriaki, University of Florida
Dr. Kartakoulis Nicos, University of Nicosia
Dr. Kemal Göral, Muğla Sıtkı Koçman University
Dr. Marcus V. A. Goncalves, Nichols College
Dr. Mehmet Demirbağ, Sheffield University
Dr. Michael H. Eaves, Valdosta State University
Dr. Monika Dohnanská, Teknoloji, Slovakia Dubnica Enstitüt
Dr. Muammer Çetingök Tennessee Knoxville University
Dr. Murat Özbay, Gazi University
Dr. Nadir İlhan, Ahi Evran University
Dr. Nurşen Adak, Akdeniz University
Dr. Özden Tezel, Eskişehir Osmangazi University
Dr. Ronald A. Feldman, Columbia University

**Journal of Strategic Research in Social Science
(JoSReSS)**

www.josrssl.com

ISSN: 2459-0029

Year: 2021

Volume: 7

Issue: 2

CONTENTS

Place and Heritage: The Contribution of Documentary Cinema in The Protection of Cultural Assets in Safranbolu

Yasemin NEMLIOĞLU KOCA¹ & Ayhan AKBULUT²

Keywords

Safranbolu, Cultural Asset, Natural and Human Heritage, Documentary Cinema, Place.

Abstract

Safranbolu in Karabük Province is the best examples of the old Turkish city by its natural and cultural texture. Because of the complete protection of the city's natural and cultural assets, it has been included in the World Cultural Heritage List by UNESCO and this sustainable protection has been registered. Safranbolu, which has managed to stand by resisting natural and environmental factors, attracts attention with its cultural assets, especially traditional Turkish Houses, with their features suitable for documentary cinema. Suha Arın, an important name in Turkish documentary history, created great awareness by producing the film "Safranbolu'da Zaman/Time in Safranbolu". The film is a major factor in creating national and international public opinion that helps to protect history. This effect created by the film demonstrates the power of documentary cinema in the protection of natural and human heritage. The main starting point of this study is that Arın protects the Anatolian culture and people through his documentaries and contributes to the formation of cultural memory through the Safranbolu example. In this study, it is aimed to determine the contribution and effects of the film "Safranbolu'da Zaman" to the conservation/maintenance of the cultural assets of the region and the perception of the people on this issue. For this purpose, survey and in-depth interview methods were used. Frequency, Variance (Anova), T-Test Analyses were applied. According to the findings, meaningful results have been reached regarding the contribution of Suha Arın documentary to the protection of natural and human heritage in Safranbolu. In-depth interviews were evaluated by Discourse Analysis and main themes were removed. As a result, Suha Arın's film has increased sensitivity and awareness towards the protection/preservation of cultural heritage in Safranbolu. This documentary film influenced all over Turkey and even the world and people have begun to show sensitivity towards protection. Safranbolu has introduced himself to Turkey and the world by Suha Arın's film. The scientific opinion that "the historical environment in which people live should be protected together with people" has found an application area for the first time in Safranbolu. This film has contributed greatly to the formation of cultural memory in Safranbolu and to making Safranbolu a brand, the city has been marked as an authentic value.

Article History

Received
23 Nov, 2020
Accepted
28 Feb, 2021

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0003-2533-8078. Doç.Dr., Kocaeli Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi, y.nemlioglukoca@kocaeli.edu.tr

² ORCID: 0000-0003-3652-6664. Yüksek Lisans Öğrencisi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, aybulut@msn.com

Mekân ve Miras: Safranbolu’da Kültürel Varlıkların Korunmasında Belgesel Sinemanın Katkısı

Anahtar Kelimeler

Safranbolu, Kültürel Varlık, Doğal ve Beşeri Miras, Belgesel Sinema, Mekan.

Özet

Karabük ilinde yer alan Safranbolu ilçesi doğal/beşeri yapısı ve dokusuyla eski Türk şehrinin günümüze ulaşan en iyi örneklerindedir. Şehir, doğal ve kültürel varlıklarının bütünüyle korunması sonucunda, UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası Listesi’ne alınmış ve bu sürdürülebilir koruma tescil edilmiştir. Doğal ve çevresel etkenlere karşı koyarak ayakta durmayı başaran Safranbolu’nun, başta geleneksel Türk Evleri olmak üzere kültürel varlıkları belgesel sinemaya uygun özellikleriyle dikkat çekmektedir. Türk belgesel tarihinde önemli bir isim olan Suha Arın, “Safranbolu’da Zaman” Filmiyle büyük farkındalık yaratmıştır. Film, yurtiçi ve yurtdışında tarihe sahip çıkılmasını sağlayan kamuoyunun oluşmasında büyük bir etkidir. Filmin yarattığı etki, doğal ve beşeri mirasın korunmasında belgesel sinemanın gücünü göstermektedir. Arın’ın Safranbolu örneği üzerinden belgeselleriyle Anadolu kültürüne ve insanına sahip çıkması, kültürel bellek oluşumuna katkıda bulunması, bu çalışmanın temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Çalışmada; “Safranbolu’da Zaman” Filminin bölgenin kültürel varlıklarının korunmasına/yaşatılmasına etkileri ve katkısıyla, halkın bu konudaki algısının belirlenmesi amaçlanmıştır. Anket ve derinlemesine görüşme yöntemleri kullanılmıştır. Elde edilen verilere Frekans, Varyans(Anova), T-Testi Analizleri yapılmıştır. Bulgulardan belgeselin Safranbolu’da doğal ve beşeri mirasın korunmasına katkısına dair anlamlı sonuçlara ulaşılmıştır. Derinlemesine görüşmeler ise Söylem Analiziyle değerlendirilmiş ve ana temalar çıkarılmıştır. Sonuç olarak, Suha Arın’ın filmi Safranbolu’da kültürel mirasın korunmasına yönelik duyarlılığı ve farkındalığı arttırmıştır. Bu belgesel film tüm Türkiye’yi, hatta Dünya’yı etkilemiş ve insanlar korumaya yönelik duyarlılık göstermeye başlamıştır. Suha Arın belgeselinde Safranbolu, kendini Türkiye’ye ve Dünya’ya tanıtmıştır. “İnsanların yaşadığı tarihsel çevre, insanlarla beraber korunmalıdır” şeklindeki bilimsel görüş ilk kez Safranbolu’da uygulama alanı bulmuştur. Bu film, Safranbolu’da kültürel bellek oluşumuna ve Safranbolu’nun bir marka haline gelmesine büyük katkı sağlamış, şehir otantik bir değer olarak işaretlenmiştir.

Makale Geçmişi

Alınan Tarih
23 Kasım 2020
Kabul Tarihi
28 Şubat 2021

1. Giriş

Sinema belgesel filmle başlar. 1920’li yıllardan itibaren gelişim gösteren belgesel, diğer sinema eserlerinden farklı özelliklere sahiptir. Belgesel, gerçeği ya da gerçekle benzerliği bulunanı yansıtan ve onu yaratıcılıkla işleyen bir türdür; toplumsal belleğin oluşumunda ve canlı tutulmasında büyük role sahiptir. Dünya sinema tarihinde Lumière, Flaherty, Grierson, Vertov, Rouch gibi yaratıcı yönetmenler yeni tarzlar geliştirirken, Türkiye’de ilk Türk belgeselci olarak kabul edilen Fuat Uzkınay’ın ardından Nazım Hikmet, Hazım Körmükçü, Seyfi Havaeri, İlhan Arakon, Sabahattin Eyüboğlu, Suha Arın belgesel tarihinde önemli isimler olarak yer almaktadır.

Geçmiş Paleolitik Çağ’a dek ulaşan Safranbolu, bir Osmanlı şehri olarak Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-UNESCO) tarafından 1994 yılında Dünya Mirası olarak tanınmıştır. Doğal ve çevresel etkenlere karşı koyarak yüzyıllardır ayakta durmayı başaran şehrin, başta geleneksel Türk Evleri olmak üzere kültürel varlıkları belgesel sinemaya uygun özellikleriyle dikkat çekmektedir. Safranbolu’da 1970’li yıllarda başlayan tarihi korumaya yönelik yerel faaliyetler, 1975 Avrupa Mimari Miras Yılı faaliyetlerinin Safranbolu’da yapılmasının ardından, 1976 yılında Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından şehrin korunması kararıyla sonuçlanmış ve 1985 yılında Çarşı ve Bağlar semtleri sit alanı olarak ilan edilmiştir. Yine 1976 yılında Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu (TTOK)

Asmazlar Konağı'nı satın almış ve Suha Arın'a "Safranbolu'da Zaman" adlı belgesel filmini çekirmiştir. 1978 ve 1979 yıllarında Kültür Bakanlığı, Kaymakamlar Evi ve Arasta Çarşısı'nı kamulaştırarak restore ettirmiştir. 1981 yılında Reha Günay tarafından hazırlanan "Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu" adlı eser Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır. Tüm bu gelişmeler sonucunda Safranbolu, 1994 yılında UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası listesine alınmış ve Dünya Miras Şehirleri Örgütü (Organization of World Heritage Cities-OWHC) toplantısında dünyanın en iyi korunan 20 şehriden biri olarak seçilmiştir.

Suha Arın tarafından çekilen "Safranbolu'da Zaman" filmi (Arın,1976), kültürel varlıkların belirlenmesi, toplumda bu varlıkların hakkında farkındalık yaratılması, sonrasında koruma altına alınması ve yaşatılmasında etkili olmuştur. Suha Arın, belgesellerinde insanı ve zamanı mekan üzerinden analiz eder, değerlendirir ve izleyiciyle paylaşır. Belgeselleri, insanın zaman ve mekanla olan sorunlarına değinen, değişimin etkisini belirleyen ve yansıtan, insan-zaman-mekan ilişkileri üzerinden kültürel bellek oluşumuna katkı sağlayan bir yapıdadır. Yönetmen "Safranbolu'da Zaman" filmiyle zaman-mekan ilişkisine ve insanın bu kavramların değişimiyle ilgili sorunlarına değinmiştir. Arın'ın belgeselleri aracılığıyla Anadolu kültürüne ve insanına sahip çıkması, kültürel bellek oluşumuna katkıda bulunması, Safranbolu örneği üzerinden bu çalışmanın temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Çalışmada, belgesel sinemanın sosyo-kültürel etkilerini belirlemek ve "Safranbolu'da Zaman" Filminin bölgenin doğal ve beşeri varlıklarının korunması ve yaşatılmasına katkılarıyla Safranbolu'da kültürel varlıkların korunmasında bu belgeselin etkisi ve yöre halkının bu konudaki algısının belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. Belgesel Sinema: Tanımlar ve Gelişimi

Belgesel Sinema; olgusal çekimle ya da orijinaline sadık kalarak yeniden kurgulamak yoluyla yorumlanan gerçekliğin herhangi bir yönünü, bilince ya da duygulara hitap edecek şekilde film üstüne kaydetme yöntemlerinin tümüdür. Belgesel sözcüğü ilk olarak John Grierson tarafından "Creative treatment of actuality" tanımı ile gerçeğin (actuality) yaratıcı bir biçimde (creative) elden geçirilmesi, işlenmesi (treatment) olarak kullanılmıştır (Grierson, 1968: 344). John Grierson'a göre belgesel, her şeyden önce bir iletişim türüdür. Aynı zamanda sosyolojik olarak içinde bulunduğumuz yüzyılın karanlık noktalarına ışık tutmaktadır ve bu açıdan incelendiğinde insanlara yol gösterici olmaktadır (Ayça, 1997: 20). Gerçeklik kavramı belgesel sinemacılığa, zamanla toplumsal bellek boşluklarının doldurulması, kültürel sürekliliğin sağlanması ve doğaya sahip çıkılması gibi alanlarda anlam kazandırmıştır.

Suha Arın'ın deyişiyle ise belgesel, sanat ve bilimin karşılaştığı yerde beliren ve bilimsel yönü ile doğruyu, sanatsal yönü ile de estetiği yansıtan bir eylemdir. Bu eylemle ortaya çıkan yapıt, duygulara seslenip insani bir duyarlılık oluşturabilmeli ve akla seslenip insanları eyleme yöneltmelidir. Bilimsel araştırmalardaki gibi belgesel çalışmalarında da gerçeklik en önemli öğedir; bu nedenle belgesel yapımcısı ve yönetmeninin gerek bilim adamı gerekse sanatçı yönü ile gerçeği ve güzel olanı araması gerekir. Belgesel film söz konusu olduğunda Suha Arın da "Belgeselci bir yanıyla bilim adamıdır, bir yanıyla sanatçıdır (Arın, 2001)." diyerek bu konuyu önemsedğini belirtir. Michael Renov da belgeselin tarihi gerçekliği

kopyalayıp istenen biçimde yeni bir eserin oluşumuna olanak tanınması özelliğini vurgulayarak, belgesel sayesinde zamanın durduğunu ve kaybolan şeylerin yerine konabildiğini belirtmektedir (Renov, 1993: 25).

Bill Nichols ise belgeselin kapsayıcı bir tanımını yapmanın mümkün olduğunu belirtirken, belgesel filmin gerçek kişilerin (toplumsal oyuncuların) içinde yer aldığı durum ve olaylardan bahsettiğini açıklar. Belgeseller; Gerçeklik, gerçek insanlar ve olaylar hakkındadır. Yönetmenin özgün bakış açısı, bu öyküyü kurgusal bir alegori yerine tarihsel dünyayı doğrudan görmemizi sağlayan bir araç haline getirir. İzleyiciler bunları daima ortak bir başlangıç noktası olarak görür. Bu varsayım ve beklentiler sıklıkla, fotoğraf ve ses kaydının ayırt edici görsel ve işitsel nitelikleri olarak kabul edilen şeylerin bir kopyasını yaratmasına olanak veren betimsel kapasitelerine dayandırılır (Nichols, 2017: 26-35).

Paul Rotha, belgesel yapımcısının yapıtı aracılığıyla halkı ve sorunlarını sergilemek, belli bir toplum kesimini başka bir toplum kesimine tanıtmak, modern toplumun tüm karşıtlıklarını içeren derin ve anlaşılabilir tahliller yapmak, güçsüzlükleri ortaya çıkarmak, olayların gerçek anlamını fark ettirmek, deneyimleri dramatize etmek, toplumun egemen kesimleri arasında daha kapsamlı ve içten bir bakış açısı geliştirmek gibi işlevleri üstlendiğini; bununla birlikte belgesel yapımcısının asıl amacının sonuca varmak değil, sonuç çıkarılmasına yardımcı olduğunu vurgular (Rotha, 1968: 341-343). Belgesel sinema, aynı zamanda insanların birbirleri ve çevreleri ile ilişkilerinden doğan günlük yaşam içerisindeki değişik sosyal problemler, olaylar ve olguları, kaydeden, araştıran ve çözümleyen, çalışma sahası yaşamın kendisi ve gerçekleri olan filmidir (Benli, 2017: 119). Diğer sinema türlerinden insanla ilgili bir mesaj verme sorumluluğuyla farklılaşan belgesel sinemanın, kişisel belleği devam ettirmek, sosyal bilinç, algılama ve bellek oluşumunun önünü açmak, bilim dallarıyla doğrudan ilişkiler kurmak, belgelerden, bilgilerden ve bilimsel araştırmalardan yararlanarak tüm verilere eşit uzaklıkta bulunmak, ahlaki değerleri kavramak, yaşamı önyargı olmaksızın yorumlamak, toplumun kendisiyle hesaplaşmasını sağlamak, kültürel devamlılığı gerçekleştirmek gibi işlevleri vardır. Belgesel sinemacı, tüm bunları gerçekleştirirken topluma yönelik bir tarihsel sorumluluk içerisinde; yalnızca gerçeği yorumlamakla kalmaz, aynı zamanda bu gerçeklikleri kayıt altına alarak toplumsal bir bellek oluşturur. Bütün yaşanmışlıkların, deney ve bilgi olarak toplumsal bellek tarafından taşındığı ve yaşamın içine yerleştirildiği ve yine yaşamla beslenen bir süreklilik hali oluşturduğu gerçeği, bunun gerçekleştiği mekan ile yakından ilgilidir. Mekanın taşıdığı izler, sunduğu gerçeklikle ortadadır ve insan tarafından keşfedilmeyi bekler.

Sosyal bilimciler için mekana ve topluma ait, süreci ve zamanı aktaran sözel ve görsel malzemeler çok zengin kültürel kaynaklardır. Belgesel sinemada insan ve mekan kendi doğası içinde kültürel bağlam içinde gözlemlenir ve bu gözlem film diliyle aktarılır. Belgesel film insana ait her tür unsuru, bir kültüre/toplumsal yapıya ve bulunduğu coğrafyaya ait olma özelliği içinde işleyerek belgelendirir. Bu belgelendirme, gerçeği tespit etme amacını taşır ve gerçeği insan, mekan ve zaman bağlamında olabildiğince kendi doğallığı içinde en iyi şekilde yansıtır. Söz konusu insana, topluma ve mekana ait doğal ve kültürel imajlar, filmde sözel ve görsel malzemeler olarak kaydedilir. Filmde kaydedilen olaylar, durumlar, kişiler,

mekanlar; belgesele konu olan toplumun tüm yaşam alanı ve unsurları; alışkanlıklar, davranışlar, gelenek ve görenekler, dinsel öğeler, giyim-kuşam, yeme-içme, evlenme, aile, ölüm-doğum, dil, sanat, ekonomik ve günlük yaşam, kurumlar, örgütlenmeler, halk oyunları, atasözleri, özdeyişler, şarkılar, öyküler, efsaneler, tören ve seremoniler vb. tüm bu sözel ve görsel malzemeleri oluşturur. Bu öğeler kimlik ve yaşam biçimleriyle yani kültür ve toplumsal yapıyla ayrılmaz bir şekilde iç içe geçmiştir. Dolayısıyla belgesel sinema bu öğeleri kayıt altına almasıyla sosyal bilimlere kaynaklık eder.

Belgeselciliğin kaynaklarına bakıldığında, gazeteler için hazırlanmış tefrikalar ve belli bir konuyla ilgili uzman görüşleri gelmektedir. İlk belgesel niteliği taşıyan eser, Henry Mayhew'un 1851-1862 yılları arasında yayınlanan Londralı yoksullarla görüşmeler yaptığı "London Labour" ve "London Poor" yazıları olarak belirtilebilir. Belgesele köken olabilecek bir diğer tür de resim ya da karikatür çalışmaları olarak belirtilebilir. Brugel, Hogarth, Goya, Daumier ve Toulouse-Lautrec'in yaptıkları çalışmalar bunlara örnek verilebilir (Rabiger, 1998: 15). Sinemanın özgün dili aranırken yapılmış çalışmalar, belgeselciliğin ilk örnekleri arasındadır. Bunların başında ise Auguste Marie Louis Nicolas ve Louis Jean Lumière Kardeşler'in, belgeselciliğin ilk örneğini verdikleri, gündelik yaşamın içine ilk objektifi koydukları çalışmaları gelmektedir (Rotha, 2000: 49). Daha sonra ise önemli bir belgesel kuramcısı olan John Grierson, İngiliz Belgesel Hareketi'nin başlatmıştır. Grierson, belgeselin estetikten daha çok, toplumsal ve eğitici bir yönü bulunduğunu vurgulamaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra belgesel türü, televizyonun da yaygınlaşmasıyla geniş bir etkinlik kazanmıştır. Modernizmle aynı dönemde gerçekliği, şiirsel biçimle birlikte birbirinden bağımsız parçalar, öznel izlenimler, tutarsız eylemler ve uzak çağrışımlar kullanarak temsil etmenin bir yolu ortaya çıkmış ve o dönemde yaygın bir kullanım alanı bulmuştur (Nichols, 2017: 32). Nitekim Dünya Belgesel Birliği 1948 yılında Çekoslovakya'da gerçekleştirdiği ilk toplantıda belgesel filmi, gerçekliğin herhangi bir görünümünün yorumlanması olarak tanımlamıştır (Rotha, 2000: 22).

Türkiye'de belgesel sinemanın başlangıcı olarak kesin bir tarih verilememektedir. Hakan AYTEKİN tarafından Türk belgesel sineması 3 döneme ayrılmış ve değerlendirilmiştir. "Başlangıcından 1956'ya Kadar: Propaganda Dönemi", "1956-1990 arası: Kültürel Hümanizma Dönemi" ve "1990 Sonrası: Çokkültürlülük Dönemi". Bu sınıflandırmaya göre; birinci dönemde devlet ya da ulus; ikinci dönemde tarihsel süreklilik içinde devletin coğrafyası; üçüncü dönemde ise bu coğrafyanın bireyleri ya da kimlikleri belgesellerin ana teması olarak öne çıkmaktadır (Aytekin, 2017:15-21; Aytekin, 2018:56).

1956 yılına kadar süren Propaganda Dönemi'nden çok az sayıda belgesel film günümüze ulaşabilmiştir. Bu dönemde sinema, Merkez Ordu Sinema Dairesi eliyle devlet tekelinde başlamış, filmlerin çoğu resmi kurumlar tarafından üretilmiş ya da ürettirilmiştir. Bu filmlerde resmi törenler, devletin üst kademesinde gerçekleşen toplantılar, hükümet temsilcilerinin gezileri, yabancı devlet temsilcilerinin Türkiye gezileri, Türk Dil Kurultayı, Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü ve 1939 Erzincan Depremi gibi tarihin önemli olayları öne çıkmaktadır. Bu dönemde çekilen belgesellerin odak noktası savaş ve propagandadır (Aytekin, 2018: 56). Çeliktemel-Thomen'na göre, Türkiye'de ilk yerli belgesel filmi Makedon asıllı Janaki ve Milton

Manaki'nin 1908 yılında çektiği, iki dakika uzunluğundaki "Türkler'in Hürriyet Üzerine Konuşmaları" adlı filmidir (Çeliktemel-Thomen, 2010: 5). "Ayastefanos'taki Rus Abidesinin Hedmi (Yeşilköy'deki Rus Anıtının Yıkılışı-1914)" ya da Manaki Kardeşler'in "Sultan V. Mehmet'in Manastır ve Selanik'i Ziyareti (1911)" filmleri de ilk örnekler olarak literatürde yer almaktadır. Merkez Ordu Sinema Dairesi'nin belgesel tarihine geçecek çok önemli belgeselleri de bulunmaktadır. Bunların başında "Anafartalar Muharebesinde İtilaf Ordularının Püskürtülmesi", "Galiçya Harekatı", "Galiçya'da On Dokuzuncu Süvari Müfrezesi", "Sultan Reşat'ın Cenaze Merasimi", "Vahdettin'in Culus Alayı" ve "Vahdettin'in Kılıç Alayı" belgeselleri gelmektedir. Ancak bu belgeseller daha çok haber niteliğindedir. TBMM tarafından kurulan Ordu Film Alma Dairesi ise, özellikle işgal kuvvetlerinin yaptıklarını, Kurtuluş Savaşı'nı ve zaferleri kayıt altına almak ve arşivlemek amacıyla çekimler yapmıştır. Sonrasında ise "İstiklal-İzmir Zaferi (Ordu Film Alma Merkezi-1922)", "Ordunun İstanbul'a Girişi (Fuat Uzkınay-1923)", "Ankara Postası (İpek Film-1928)", "Düğün Gecesi (Nazım Hikmet-1933)", "Türkiye'nin Kalbi Ankara (Yutkevich-Oscarovich, 1933-34)", "Türk İnkılabında Terakki Hamleleri (Shub-1934)", "Yeni Karagöz (Hazım Körmükçü-1934)", "Bursa Senfonisi-İstanbul Senfonisi (Nazım Hikmet-1934)", "Kore Gazileri (Seyfi Havaeri-1951)", "İstanbul'un Fethinin 500. Yılı Töreni (Atlas Film-1951)", "Bir Şehrin Hikayesi (İlhan Arakon-1954)" bu dönemde film boyutuna erişen ve kayda geçen belgesel filmlerdir (Aytekin, 2017: 90; Aytekin, 2018: 57).

İstanbul Üniversitesi bünyesinde Film Merkezinin (İÜFM) faaliyete geçmesiyle başlayan Kültürel Hümanizma Dönemi, yaşanan coğrafya olarak Anadolu'da tarihsel derinlik içinde, bütün kültürlerle sahip çıkan ve kültürel sürekliliği temel alan filmleri içermektedir. Bu belgesellerde Anadolu'nun ilk çağlardan günümüze kadarki tarihini içerecek şekilde üzerinde kurulan uygarlıkları, eski halkları, gelenek ve görenekleri, kültürel birikiminin tarihsel bağları gibi hümanist öğeler içeren konular işlenmiştir. Belgesellerde kültür, yaşayan bir süreklilik olarak ele alınmıştır. Ancak İÜFM, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu-TRT, Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı gibi resmi kurumların öncülüğünde gerçekleştirilen bu filmler kurumların niteliği, yoğun iç denetim mekanizması, yapım ve yayınların hükümetlerin kontrolünde olması nedeniyle sınırlı bir özgürlük alanı yaratmıştır. Kültürel hümanizmanın ilk örneği olan İÜFM tarafından çekilen "Hitit Güneşi" (Eyüboğlu-İpşiroğlu-1956) filmi 1956 Uluslararası Berlin Film Festivali'nde Gümüş Ayı ödülünü kazanmıştır ki, Türkiye'de yalnızca belgesel tarihinin değil bütünüyle sinema tarihinin de ilk uluslararası ödülünün sahibi olmuştur (Aytekin, 2017: 127). Eyüboğlu ve arkadaşlarının ürettiklerine benzer bir bakışla Suha Arın TRT adına belgeseller çekmiştir. Arın, "Anadolu Uygarlıklarından İzler" başlığı altında yaptığı belgesel filmlerde Frigya, Likya, Urartu, Bizans, Osmanlı uygarlıklarını kültürel sürekliliğin birer halkası olarak ele almaktadır. Bu dönem yönetmenler içinde Lütfi Ömer Akad, Güner Sarıoğlu, Sezer Tansuğ, Artun Yeres, Ali Habip Özgentürk, Behlül Dal, Nesli Çölgeçen önde gelmektedir (Aytekin, 2018: 58).

Türkiye'de belgesel sinemanın son dönemi 1990'lı yıllar sonrasında Çokkültürlülük Dönemi olarak tanımlanırken, bu dönemde belgeseller resmi tarihten sivil tarihe, mekan öykülerinden insan öykülerine kaymış; çevre, toplumsal sınıf, cinsiyet, din, etnisite, kimlik, insan hakları gibi eleştirel bakış açısı

içeren temalar öne çıkmıştır. Yine bu dönemde teknolojinin gelişmesi ve ucuzlaması, film malzemelerine kolay erişim gibi nedenlerle çekimler artmış, özel televizyon kanallarının açılmasıyla belgesel sinemaya yönelik ilgi ve destek de yoğunlaşmıştır. Mihriban Tanık, Semra Sander, Taha Feyizli, Hale Sözmen, Ersan Ocak, Berrin Balay, Belmin Söylemez, Aykut Atasay, Ender Yeşildağ, Can Dünder, Derviş Zaim, Serdar Güven, Mehmet Ali Birand, Hakan Aytekin, Ethem Özgüven gibi yönetmenler çok sayıda belgesel üretmiştir.

3. Suha Arın Belgeselleri ve “Safranbolu’da Zaman” Filmi

Kültürel Hümanizma akımının belgesel sinemadaki uygulayıcılarının en önemlisi şüphesiz Suha Arın’dır. Türkiye’de belgesel sinemanın ilklerinde, toplumsa hayata yerleşmesi ve kitlelerle buluşturulmasına, üniversitelerdeki sinema eğitimine önemli katkı sağlayan Arın, belgesel alanında bir ekol olarak anılmaktadır. Suha Arın diğer kültürel hümanizmacılarda olduğu gibi Anadolu’nun kaynaklarını öne çıkartma mücadelesindedir. Filmlerinde gerek filmin adında, gerekse içerik ve sözlü anlatımda Türkiye kavramından daha çok Anadolu kavramına rastlanır (Aytekin, 2017: 138-154). Suha Arın’ın Türkiye’ye döndüğü yıllar Türkiye’de televizyonculuğun emekleme yıllarıdır. Arın, bu bağlamda belgesel filmlere önyayak olmaları isteğiyle kamu yararına hizmet veren sivil kurumlardan TTOK, Eczacıbaşı ve Yapı Kredi Bankası’ndan destek almıştır. Bu dönemde ürettiği Anadolu uygarlıklarına ait belgeselleri daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı-MEB, TRT ve Turizm Bakanlığı’nın eğitim programlarında gösterilmiştir ki, belgesellerin eğitim müfredatlarına girmesi bakımından da oldukça önemlidir.

Suha Arın 1964 ve 1986 yılları arasında 26 adet film üretmiştir ve sinema içinde başka bir türe geçmeden söz konusu faaliyetlerini belgesel alanında 32 yıl süre aralıksız sürdürmüştür. Adından 1974 yılında yaptığı “Hattiler’den Hititler’e” adlı belgesel ile söz ettiren ve yaptığı filmler ile yurt içinde ve dışında pek çok ödül kazanan Suha Arın’ın en bilinen belgeselleri şunlardır: “Midas’ın Dünyası-1975”, “Safranbolu’da Zaman-1976”, “Urartu’nun İki Mevsimi-1977”, “İstanbul’un Çağırdığı Su-1977”, “Likya’nın Sönmeyen Ateşi -1978”, “Yörük Elif-1979”, “Tahtacı Fatma-1979”, “40,000 Adım-1980”, “Kula’da Üç Gün-1983”, “Kariye-1984”, “Anadolu’da Konutun Öyküsü-1984. Arın’ın ürettiği “Sessiz Emekçiler-1974”, “Affın Ardından-1974”, “Kaygı Kuyuları-1975”, “Bir Yuva Dağılıyor-1975”, “Anadolu’nun Petrol Yolu-1982”, “Camın Teri-1985”, “Fırat Göl Olurken-1986” filmleri ise daha çok toplumu konu alan sosyo-kültürel eleştiri içeren filmlerdir.

Suha Arın, çağdaşlarında görülmeyen ve kendisini farklı kılan bir teknik kullanır. Belgesellerinde, arkada bilgilendirici ve her şeye hakim bir dış sesle, seyirciye incelediği şehrin tarihini, savaşlarını, eserlerini ayrıntılarıyla anlatır. Kamerayı, gerçekliği nesnel bir biçimde temsil etmesi için, gerçek insan öykülerinden hareket eden tasvirlerle ya da tarihi verilerle çekim yapılan yerlerde gezdirir. Bazen dış sesle, bazen de gittiği yönü çok iyi bilen kamerasıyla eşlik ederek seyirciye daima yol göstermekte, öğretici ve bilgi vermektedir. Yönetmen, insanlar ve mekanlar arasındaki güçlü bağı filminin iskeleti olarak kurmakta ve bundan güç alarak vermek istediği mesajı sunmaktadır. Filmlerinde, konu olarak öne çıkan ve bir harman halinde sunulan insan ve mekan öğeleri, birbirine sıkı sıkıya bağlıdır ve özel bir zaman duygusu içerisinde seyirciye sunulur (Bozar, 2018: 10).

TTOK 1976 yılında Safranbolu'da Asmazlar Konağı'nı satın alarak Suha Arın'a "Safranbolu'da Zaman" adlı belgesel filmini çekirmiştir. Bu filmde zaman unsuru temele oturtulmuş ve bir şehrin zaman içinde nasıl yalnızlaştığı, o şehre özgü değerlerin zamanla nasıl yok olmaya yüz tuttuğu üzerinde durulmuştur. Safranbolu şehrinin yalnızlaşmasının nedeni, Safranbolu'da yaşayan insanların diğer büyük şehirlere göç etmesi, çoğunlukla şehirde yaşlı insanların kalması ve onların da sonrasında öteki dünyaya göç etmesiyle, Safranbolu'ya özgü geleneksel sanatların -örneğin yemenicilik- yok olmaya yüz tutmuş olmasıdır. Arın, insanların çehreleri ve eskimiş evlerin dokusu arasında şehri baştan başa hayali bir atmosferde kurgulamıştır; objektifi, şehrin sokaklarında dolaşmakta, şehri içerisinde yaşayan insanlarla kişileştirmektedir. Ayrıca yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan geleneksel sanatları da vurgulamaktadır (Bozar, 2018: 12). Kısacası, bu belgeselde bir mekan, insanın zaman içerisindeki devinimi ve bu devinimin mekana yansımaları üzerinden ele alınmıştır. Bu bağlamda, bu belgeselin omurgası olan zaman, insan tarafından şekillendirilmiştir. Burada zaman yitirilmekte olan kültürel yapının metaforu işlevini üstlenmiştir (Çakıcı, 2007: 46).

Suha Arın'ın belgesellerinde mekanların, onları oluşturan coğrafi, kültürel ve toplumsal çevreyle ve en önemlisi o mekanda yaşayan, o mekanı yaşayan insanlarla ilişkilendirilerek izleyiciye sunulduğu görülür. Belgesellerinde şiirsel ve felsefi boyutu yakalayışında, mekanı insan unsuruyla paralel bir biçimde dile getirişi önemli bir etkidir; üslup olarak insanlar aracılığıyla mekanlara anlam yüklemektedir. Gerçekliğin mekanının ne olduğu sorusunun yanıtı, mekanın insan ile kurduğu ilişkide saklıdır. Saklananlar geçmiş deneyimler ve bilgilerdir ve yeniden meydana getirilebilmesi için anımsanması gerekir. Bunları anımsarken de insan öncelikli olarak mekana ihtiyaç duyar. Mekan başlı başına bir anımsama nesnesi olarak işlev görmektedir ve insana ilişkin bilgi verirken bu anımsama nesnesine ihtiyaç duyulmaktadır. Arın'ın bazı filmlerinde mekanı bir karakter gibi işlediği görülmektedir ki, buna verilebilecek en belirgin örnek de "Safranbolu'da Zaman" Filmidir (Çakıcı, 2007: 44-48). Film, belgesel sinema kavramı aracılığıyla değişim olgusunu merkeze alarak yeni bir insan-mekan ilişkisi yaratmaktadır. Bir başka deyişle Arın, insanın zaman-mekan ile kurduğu çok çeşitlilik ve çok biçimliliğe dayanan ilişkisinin, mekanın değişimine etkisinin belgesel sinemadaki yansımalarını ele almaktadır. İnsanların deneyimlerinin mekanları olan evleri, kültürel ve sosyal olgunun da mekanları olarak işlemekte, evler yani mekan üzerinden toplumu sosyal anlamda sorgulamaktadır. "Safranbolu'da Zaman" Filminde, Safranbolu mimarisi şiirsel bir üslupla işlenirken, dolaylı olarak da Safranbolu'nun zaman içerisinde insanlar tarafından terk edilip yalnızlaştırılması, modernleşmenin kültürel değerleri ortadan kaldırması yönünde insanların tutumu sorgulanır.

4. Safranbolu'nun Tarihçesi, Kültürel Varlıkları ve Korunmasında "Safranbolu'da Zaman" Filmi'nin Etkisi

UNESCO, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde kültürel mirası, "Toplulukların, grupların ve bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekanlar" şeklinde tanımlamaktadır (UNESCO, 2003). UNESCO "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması

Sözleşmesi” Türkiye Cumhuriyeti tarafından 21 Ocak 2006 tarihinde 26056 Resmî Gazete kabul edilmiştir. Kültürel ve doğal mirasın korunması son yıllarda devletlerin ve toplumların en çok odaklandığı alanlardan biri olup, bu değerleri barındıran şehirlerin de mekansal olarak bütünüyle korunması öne çıkarılmaktadır.

Karadeniz’in batısında yer alan Safranbolu, Gümüşdere’nin oluşturduğu 70-80 m. derinliğe sahip olan kanyon tipi dar bir vadinin iki yanında bulunmaktadır. Yerleşim merkezi olarak tarihi Eskiçağ’a kadar uzanmakla birlikte, günümüzdeki görünümünü Osmanlı Dönemi’nde almıştır. Safranbolu’nun özellikle Osmanlı döneminde ekonomik açıdan bölge coğrafyasında özel bir yeri vardır. Şehir, farklı zamanlarda farklı isimler ile anılmıştır. Şehrin ismi konusunda 19. yy.’da yöre üzerinde inceleme yapan Ramsay, Paflagonya’daki “Hadrianopolis”in Safranbolu olabileceğini belirtmiş, ayrıca eski kaynaklardaki “Germia-Theodorias”ın da burası olma olasılığı üzerinde durmuştur. Buna ek olarak Ortaçağ kaynaklarında ismi geçen “Dadibra” adlı antik yerleşimin Safranbolu olduğu yolunda görüşler kabul edilmektedir (Emecen, 1996: 481). Bizans İmparatorluğu’nda “Dadibra” şeklinde adlandırılan Safranbolu’ya “Germina” ve “Theodorios” adları da verilmiştir. Ainsworth, Safranbolu’ya “Zafaranboli” ismini verirken, bu ismin “Safran Şehri” anlamına gelen “Flaviopolis”ten geldiğini belirtmiştir (Gür ve Soykan, 2013: 117). Türkler tarafından Safranbolu’ya “Zalifre” denmiş olması Dadibra/Zalifre benzeşmesinden dolayı şehrin adının “Dadibra” olduğu tezini güçlendirmektedir. Ancak bölgenin günümüzdeki ismi olan Zaferan/Safran’ın Zalifre’yle ilgisi bulunmamaktadır. Yazıcıoğlu Ali’nin “Selçukname” çevirisinde Zalifre/Zilifre’ye Burglu/Burgulu dendiği belirtilmiştir. 19.yy.’ın ikinci çeyreğinde İbn Batuta şehri “Borlu” adıyla anmıştır. Osmanlı Dönemi’nde de “Borlu” ya da “Taraklıborlu” şeklinde anılmıştır. Bölgenin bugünkü isminin dayandığı “Zaferanborlu” adı 16-17.yy.’da ortaya çıkmıştır. Bölgeye ismini veren zaferan/safran bitkisi de burada çok fazla miktarda yetişmektedir (Emecen, 1996: 481).

Safranbolu, üç bölge üstüne kurulmuştur. “Çarşı, Kıranköy ve Bağlar” olarak adlandırılan bölgeler zengin mimari unsurlarıyla öne çıkmaktadır. Şehirde bilinen ilk yerleşim yerinin Çarşı olduğu anlaşılmaktadır. Bu bölge tepelerle çevrili olduğundan rüzgarlara karşı korunaklıdır. Böylece kış aylarındaki soğuktan olumsuz etkilenmediği gibi yaz mevsiminde de sıcak olmaktadır. Bu nedenle 19. yy.’dan başlayarak yaz aylarında halk yakın yerlerdeki yazlık/bağlıklara gitmeye başlamıştır. Bağlar bölgesi daha yüksekte bulunan, güneye doğru eğimli yaylalar üzerindeki bir yazlıktır ve yaz mevsiminde Çarşı’ya göre daha serindir. 1923 yılına kadar Rumlar’la Müslümanlar’ın burada birlikte yaşadığı bilinmektedir. Kıranköy bölgesiyse tarihsel süreçte ağırlıklı olarak Rumlar’ın yaşamını sürdürdüğü, Müslüman olmayan kişilerin yaşadığı bir alandır (Yetiş vd., 2018: 2). Safranbolu, 1960’lı yıllara kadar konut-sokak-çarşı ilişkilerini korumasını bilmiştir. Yakındaki Karabük Demir-Çelik Fabrikası’nın ise ilk dönemlerde sınırlı bir etkisi olmuştur. Ancak sonraki dönemlerde Kıranköy, Çarşı ve Bağlar bölgeleri göçün sonucu olarak hızlı bir biçimde büyümüş ve değişmiştir. Günümüzde Safranbolu 3 ana bölgeden oluşmaktadır. Eski şehir merkezi olan Çarşı bölgesinde tarihsel yapılar ve el sanatları dükkanları bulunur. Çarşı müze olarak koruma altına alınmıştır. Resmî adı ile Misak-ı Milli, 1923 yılındaki büyük nüfus değişikliğine karşın,

Safranbolu'nun yerlilerince Kiranköy olarak adlandırılan ikinci yerleşim bölgesidir. Son bölgeyse Safranbolu'nun zengin ailelerinin yazlık şeklinde kullandığı bahçeli konaklardan oluşan "Bağlar" adıyla anılan bölgedir (Sağır ve Canayaz, 2017: 540).

Özellikle Osmanlı Dönemi'nde taşradaki küçük şehirlerin Anadolu ekonomisi üzerinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu yerleşimlerin çoğu, malların yükleme-boşaltma yapılması, soygun ve hırsızlığa karşı güvenliğin sağlanması, güç şartlarda gerçekleştirilen uzun ve yorucu yolculuklarda konaklama imkanı yaratması bakımından önemli ticari merkezleri birbirine bağlayan ticaret yolları üzerinde gelişen konaklardır. Ayrıca pek çok küçük şehir işlevsel bakımdan, ticaret merkezlerinin arasında ticaret yapan tüccarlara ipek dokumacılığı, tabaklama, bakır işçiliği, semercilik, yemenicilik gibi farklı lojistik hizmetleri verebilecek yapıda tasarlanmıştır. Küçük bir şehre özgü bu tür katma değerli işlemler, ekonomik yaşam bakımından özelleşmiş köylerden oluşan küçük alt bölgeleri de içermektedir. Safranbolu'nun hizmet bölgesini oluşturan ve doğal sınırlarla belirlenen alt bölgenin büyük kısmı doğal kaynaklar bakımından hayvancılığa elverişli meralarla, inşaat ve mobilyacılıkta kullanılmak üzere kerestelerin üretildiği elverişli ormanlarla kaplıdır. Buna alt bölgeyi sulayan Araç Nehri'nin her cins tahıl ve sebze ekimine, meyveciliğe imkan veren verimli ovası da eklendiğinde, Safranbolu'nun çok zengin bir tarım alanının toplayıcı merkezi olduğu görülmektedir (Aktüre ve Şenyayla, 1976: 63).

Tipik bir Osmanlı şehri olan Safranbolu, han, hamam, cami ve çarşının bir arada olduğu şehir merkezi çevresinde arazinin elverişliliği ölçüsünde dairesel şekilde yerleşim gösterir. Şehrin sokakları doğrusal şekilde çarşıya uzanır. Nitekim Safranbolu'da tüm cadde ve sokaklar, şehrin merkezi durumundaki Cinci Hanı, İzzetpaşa ve Köprülü Camileri, Yeni Hamam ve Kazdağlı Cami, Arasta dükkanları ile pazaryerinin olduğu bölgeye doğru açılırlar. Arazinin eğimi kullanılarak çarşı merkezde olmak üzere evler birbirinin manzarasını engellemeyecek şekilde yamaçlara yerleşmiştir. Şehirde birçok cami bulunmasına rağmen, en önemli camisi şehrin merkezinde yer almakta ve bu caminin çevresinde de dükkanlar bulunmaktadır. Çarşının merkezinde ise, kıymetli eşyanın, demir-bakır ürünlerinin satıldığı bedesten bulunur. Safranbolu çarşısı, Osmanlı ekonomik düzeninin ve Lonca denilen esnaf kuruluşlarının yönetimindeki ticaret biçimlerinin hüküm sürdüğü dönemlere ait somut örneklerle sahiptir: Köprülü Mehmet Paşa Camii avlusuna bitişik yemeniciler arastası bu konudaki en tipik örnektir (Özdemir, 2011: 135). Safranbolu evleri ise 18-19. yy. Türk toplumunun tarihini, kültürünü, ekonomisini, yaşam şeklini ve teknolojisini yansıtan en önemli örneklerdendir. Evler sokağın doğal çizgisini izleyen yüksek taş giriş katı üstüne kurulmuştur. İslami geleneklere göre ev yaşamının dışarıdan görülmemesi için, giriş katlarının taş duvarları penceresizdir. Üst kat ise ahşaptır; Türk mimari tipi çıkma ve çok sayıda pencere ile sokağa bakar. Eğimli arazide dar sokaklar ile birbirine yaklaşan ama biri diğerini gölgelemeyen ahşabın, taşın ve kerpicingin kullanıldığı iki ya da üç katlı, ataerkil aile düzenine uygun pek çok odası bulunan, çatısı meyilli ve oluklu kiremitlerle örtülü, büyük-konak görümlü evler yapılmıştır (Özdemir, 2011: 135).

Safranbolu'nun miras niteliğindeki kültürel kaynaklarının zenginliği şehrin tarihsel geçmişiyle yakından ilgilidir. İpek Yolu'yla ve başka üretim-tüketim merkezleriyle

ve uzak çevresiyle ticaret ilişkileri bulunan Safranbolu'nun gittikçe daha fazla öneme sahip olduğu bilinmektedir. Şehir uzun bir süre yakın ve uzak çevresinin tabaklık, saraçlık, semercilik, koşumculuk, göncülük, dikicilik, sayacılık, yemenicilik gibi dericilik ile ilgili ve farklı ihtiyaçların karşılandığı bir pazarlama merkezi olmuştur Bu özellikleriyle Safranbolu, geleneksel Türk toplum yaşamının bütün niteliklerine sahip ve uzun tarihinin yarattığı kültürel mirası çevresel doku içinde koruyan özel bir yerleşim yeridir. Ülkemizde, hemen hemen 50.000 civarında korunması gereken kültürel ve doğal varlığın 1500 kadarı Safranbolu'da bulunmaktadır. Zengin kültürel mirasıyla ve bu mirası korumadaki başarısıyla Safranbolu "Dünya Şehri" olmuştur (Polat vd., 2013: 77).

Türk şehir tarihinin iyi korunan örneklerinden Safranbolu; ahşap, taş ve kerpiçe yapılan konak görünümüne sahip evleri, camileri, çeşmeleri, han ve hamamları, yemeniciler arastası ve geleneksel şehir dokusu ile tamamı sit alanı olan ender yerleşmelerdendir. Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından kentsel sit alanı olarak ilan edilen Safranbolu'da iki bine yakın geleneksel ev bulunmaktadır. Safranbolu ahşap Türk mimari eserlerinin yapıldıkları gibi görülebildiği, bu yapıların günümüzde de kullanıldığı ve şehrin bütünüyle korunduğu bir yerdir. Şehir halen tarihle bağıni koparmamış bir açık hava müzesi konumundadır ve bu nedenle şehre her yıl yurt içinden ve dışından çok sayıda turist gelmektedir.

Safranbolu'da kültür turizmini başlatan etken miras niteliğine sahip yapıtların çeşitli ve fazla olmasıdır. Yine bu yapıtların büyük oranda korunması, şehrin turistik olarak çekici olmasını sağlamaktadır. 1976 yılında TRT'de yayımlanan "Safranbolu'da Zaman" Filmi, tanıtım ve koruma bakımından etkili olmuştur ve bu belgeseli diğer belgeseller izlemiştir. (Özdemir, 2011: 132). Toplumsal gerçeklerin izleyicilere aktarılmasında ve kültürel bellek oluşumunda belgesel filmler önemli bir konuma sahiptir. Türkiye'de bu konunun gelişiminde Suha Arın'ın çok önemli bir yeri vardır. Bunun önemli nedenlerinden birisi Arın'ın belgesellerinin kültürel yapıyı korumaya ve gelecek kuşaklara aktarılmasına yönelik bir içeriğe sahip olmasıdır. Suha Arın belgesellerinde Anadolu kültürel yapısına ait mekanlar ön planda tutulur. Bu durum bir anlamda mekanlar üzerinden, tarihin hatırlanması ve tarihsel belleğin kurulmasına katkı sağlar. Anadolu'daki tarihi ve kültürel varlıkların korunması hakkında çalışmalar yürüten Arın, bu konuya kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarır. Suha Arın, Anadolu'daki saklı coğrafyaları ve kültürleri belgeselleri aracılığıyla gün ışığına çıkarmış, onların ulusal ve uluslararası platformda var olmalarını sağlamıştır. Arın'ın kültürel mirasın korunması konusunda politikalar geliştirilmesine verdiği hizmet, onun belgesel algısının bir sorunu çözebilme gayreti ile şekillendiğini gösterir (Avcı Çölgeçen, 2006: 242). Nitekim "Safranbolu'da Zaman" Filmi ile tarihi Safranbolu evlerinin sit alanı ilan edilmesini sağlamış, Safranbolu evlerini yıkılmaktan kurtarıp tarihin seyrini değiştirmiştir. "Safranbolu'da Zaman" Filmi yalnızca konusu, yaklaşımı, biçimi ve sinematografisiyle değil, peşine düştüğü kavramlarla da dikkat çekmektedir. Suha Arın o güne kadar, yurt içinde kamuoyunun pek farkında olmadığı iki kavramı filmine taşımıştır: kültür mirası ve çevre koruması. 1976 yılı gibi oldukça erken bir tarihte, bu iki kavramı kullanarak bir tartışma zemini yaratması nedeniyle bu film, öncü bir filmidir "Safranbolu'da Zaman" Filmi kültürel hümanizmanın insanlığın evrensel değerlerini tanıtma koruma ve geleceğe aktarma ilklerinin belgesel

sinemada işlendiği örnek bir filmidir. Bu belgesel ile belgesel sinemacılığının asıl amacı olan “aynı ülke içerisinde yaşayan toplulukların belleğinden evrensel bir toplumsal ve kültürel bellek oluşturabilmek” düşüncesinin sağlandığı söylenebilir. Suha Arın tarafından çekilen bu belgesel Safranbolu’da kültürel bellek oluşumuna ve Safranbolu’nun bir marka haline gelmesine büyük katkı sağlamış, şehir otantik bir değer olarak işaretlenmiştir (Aydoğan, 2018: 275).

Günümüzde mimari eserlerin teker teker korunması anlayışının yerine, tarihi yerleşimlerin ve mekanların tamamının korunması önemli hale gelmiştir. Yerleşim yerinin bütünüyle korunması konusunda en fazla üzerinde durulan ve üzerinde farklı araştırmalar yapılan yerlerden biri de Safranbolu’dur. Safranbolu’nun korunmasına yönelik faaliyetler 1975’li yıllara dek uzanmaktadır. İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Mimarlık Fakültesi ve Safranbolu Belediyesi’nin işbirliğiyle 1975 Avrupa Mimari Miras Yılı faaliyetleri, Safranbolu’da yapılmıştır. 1976 yılında Anıtlar Yüksek Kurulu, Safranbolu için kentsel sit kararı almıştır. Yine aynı yıl, TTKO Asmazlar Konağını satın almış ve Suha Arın’a “Safranbolu’da Zaman” Filmi adlı belgeseli çekirmiştir. 1978 ve 1979 yılında Kültür Bakanlığı Kaymakamlar Evi ve Arasta Çarşısı’nı kamulaştırarak restore ettirmiştir. 1981 yılında Reha Günay Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu adlı yapıtın ilk basımlarını hazırlamış ve bu yapıt, Kültür Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır. 1992 yılında Safranbolu Meslek Yüksekokulu’nda Restorasyon bölümü açılmıştır (Özdemir, 2011: 138). Suha Arın’ın yönetmeliğini yaptığı “Safranbolu’da Zaman” Filmi ile koruma ve turizm konusunda ilk adımlarını atan Safranbolu, 1994 yılında UNESCO tarafından Dünya Miras Listesi’ne dahil edilmiştir. Yapıların turistlerin ziyaretine açılması bu biçimde başlamış, turizmle ilgilenen kişiler olmuş, Safranbolu’ya ulusal ve uluslararası alanda ilgi duyulmaya başlanmıştır.

Safranbolu’da 1975 yılında başlatılan koruma çalışmaları, şehri koruma kaygısıyla biçimlenen bir bayındırlık planının gerekli olduğu düşüncesini güçlendirmiştir. 1990 yılında uygulamaya konan imar planındaysa doğal, arkeolojik ve şehirselle sit sınırları harita üstünde kesinleştirilmiştir. Yeni yerleşimler planlanırken sit alanlarının dikkate alınması gerektiği düşüncesi geçerlilik kazanmıştır. 2010 tarihli İmar Planı’nda sit alanlarının çevresine Etkileme Geçiş Alanı tanımlanmıştır. 1990 ve 2010 tarihli planlarda, yeni yapı adalarıyla ilgili daha belirleyici kararlarının alındığı ve bu kararların meydana getirdiği çevre ele alındığında bu kez geleneksel yapıların benzeri binaların yapıldığı görülmüştür (Yetiş vd., 2018: 2). Ayrıca 1985 yılı sonrasında önemli sayıda restorasyon çalışması yapılmıştır. Özellikle 2013 ve 2015 yıllarında önemli derecede kültürel varlık restore edilmiştir. Tablo 1-2’de ise Safranbolu’ya ait Kültürel Varlıkların verileri görülmektedir.

Tablo 1: Safranbolu’da Restore Edilen Kültürel Varlık Sayıları (1985-2018)

Yıl	Adet
1985-2005	125
2006	22
2007	35
2008	36
2009	28
2010	27
2011	29
2012	17
2013	105
2014	42
2015	100
2016	46
2017	49
2018	51
Toplam	712

Tablo 2: Safranbolu’da Bulunan Tescilli Eser Sayısı ve Alanlar (Aralık 2019)

Alan	
Arkeolojik Sit Alanı	44
Kentsel Sit Alanı	5
Toplam	49
Taşınmaz Kültür Varlıkları	
Sivil Mimarlık Örneği	1452
Cami	45
Köprü	31
Çeşme	132
Diğer(Kalıntılar, mezar taşları vb.)	150
Toplam	1810
Genel Toplam	1859

Kaynak: Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu, Aralık 2019

Belli bir tanımı olmamakla birlikte film festivali için birbirinden farklı odak ve yönelimlere sahip, belli kurallar dahilindeki filmlerin, belirli mekanlarda sinema izleyicisine sunulması gibi genel bir tanım yapılabilir. Film festivalleri sinemanın kurumsal sanat dünyasının temelini oluşturmaktadır. Bu durum festivalleri, kültürlerin kurumsal olarak yayılmasını sağlayan etkinlikler olarak biçimlendirmektedir. Uluslararası alanda düzenlenen film festivalleri dünyanın farklı kültürlerine ait filmleri bir araya getirebilmekte ve popüler sinemaya karşı alternatif bir anlatım olanağı sunabilmektedir. Aynı zamanda film festivalleri gösterim olanağı bulamayan filmlerin yayınlanmasına olanak sağlamaktadır (Çakar Bikiç, 2018: 72). Safranbolu Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü’nden alınan bilgilere göre Altın Safran Belgesel Film Festivali, Dünya Miras Listesi’ndeki Safranbolu’yu, ulusal ve uluslararası planda tanıtmak için düzenlenmektedir. Safranbolu’nun tanınmasında ve korunmasında büyük katkıya sahip olan “Safranbolu’da Zaman” Filmi’nin yönetmeni Suha Arın tarafından Türkiye’nin ilk belgesel film festivali şeklinde başlatılan festival, uluslararası bir etkinliktir. Etkinliği hedefi; Safranbolu’yu uluslararası alanda tanıtmak, Safranbolu’da koruma kültürünü güçlendirmek, kültür turizmine ve yöre ekonomisine katkı sağlamak ve belgesel filmin, sosyal bellekte bulunan gücünü ortaya koymaktır. Her yıl kesintisiz olarak devam ettirilen festivalin konusu “Kültürel Miras”tır. Uluslararası belgesel film ve fotoğraf yarışmaları, festivalin içeriği çerçevesinde her yıl belirlenen ana

fikir doğrultusunda yapılan konferans, panel, sergiler; her yıl en iyi korunan ev ya da en iyi restore edilen yapılara verilen plaketler, geziler, konserler, gösterimler festival kapsamındaki etkinliklerdendir. Festival içinde gerçekleştirilen film yarışması, Profesyonel ve Desteklenmesi Gereken Belgesel Film olarak 2 kategoride düzenlenmektedir. Yarışmada, Profesyonel ve Desteklenmesi Gereken Belgesel Film kategorilerinde toplam 7 ödül verilmektedir. Kültürel Miras ve Korumacılık ana fikri altında yapılan festivalin yan konuları da bulunmaktadır. Safranbolu Belediyesi'nce 2000 yılından bu yana uluslararası olarak düzenlenen Altın Safran Belgesel Film Festivali, şehre kimlik kazandıran öğelerden biridir (Polat vd., 2013: 70-79).

5. Safranbolu'nun Kültürel Varlıkları ve Korunmasında Belgesellerin Etkisine Dair Araştırma

5.1. Araştırmanın Yöntemi ve Modeli

Nitel araştırma "gözlem, görüşme ve belge analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma" olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım, Şimşek, 2013: 39). Nitel araştırma, insanların kendilerini ve ortamlarını nasıl düzenlediğiyle ve bu ortamlarda yaşayanların çevrelerini, semboller, ritüeller, sosyal yapılar, sosyal roller ve benzerleriyle nasıl anlamlandırdığıyla ilgilenmektedir (Berg ve Lune, 2015: 25). Bu araştırmada konu ile ilgili her türlü tez, makale, kitap, film, görsel belgeler vb. materyaller taranarak elde edilen verilerle araştırmanın kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Araştırmada anket tekniğine dayalı nicel analiz ve nitel araştırma yöntemlerinden Söylem Analizi kullanılmıştır. Söylem analizi, metin ya da konuşma biçiminde kullanılan dilin ayrıntılı olarak analiz edilmesidir (Baş ve Akturan, 2017: 27). Çalışmada Suha Arın'ın "Safranbolu'da Zaman" Filmi çerçevesinde belgesel sinemanın kültürel belleğe katkıları analiz edilmiştir; araştırmanın modelinde yer alan hipotezler test edilerek çıkan sonuçlar yorumlanmıştır.

5.2. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın hipotezleri ve test edilmeden önceki araştırma modeli aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

H1: Belgeseller ve festivaller Safranbolu'nun sosyal yapısına olumlu katkı sağlamıştır.

H2: Belgeseller ve festivaller Safranbolu'nun ekonomik yapısına olumlu katkı sağlamıştır.

H3: Belgeseller ve festivaller Safranbolu'nun kültürel yapısına olumlu katkı sağlamıştır.

H4: Belgeseller ve festivaller Safranbolu'nun kültürel varlıkların korunmasına olumlu katkı sağlamıştır.

5.3. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Bu araştırmanın evreni Safranbolu hakkında yapılan belgeseller olarak belirlenmiştir. Bu evren içerisinde seçilen örneklem ise, "Safranbolu'da Zaman"

Filmi ve bu filmin Safranbolu kültürel varlıklarının korunmasına katkısıdır. Bu bağlamda örneklem, Safranbolu’da yaşayan ve “Safranbolu’da Zaman” Filmi üzerinde algıları ölçülecek olan anketin uygulandığı 64 kişiden oluşmaktadır.

5.4. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Kuramsal çerçeveyi kapsayan ilgili tez, makale, kitap, eleştiri, röportaj gibi tüm veriler toplanarak “Safranbolu’da Zaman” Filminin bölgeye yaptığı sosyo-ekonomik ve kültürel etkiler irdelenmeye çalışılmıştır. Veriler hazırlanan anket aracılığı ile Safranbolu’da ikamet eden kişiler üzerinden toplanmıştır. Anket hazırlanırken literatürdeki kaynaklardan etkin bir şekilde yararlanılmış, soruların araştırmanın amacına hizmet edip etmediği test edilmiştir. Bu anlamda anket yöntemiyle elde edilen verilerle literatürde toplanan verilerin birbiriyle uyumluluğuna dikkat edilmiştir. Öncelikle pilot çalışmayla anket sorularının katılımcılar tarafından doğru anlaşılıp ve anlaşılmadığı test edilmiştir, güvenilirlik değerleri hesaplanmıştır. Geri dönüş açısından daha iyi sonuç alabilmek için anket online olarak uygulanmıştır. Veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) sürüm 22 paket program ile analiz edilmiştir. Anket toplandıktan sonra elde edilen verilerle yapılan şu analizler uygulanmıştır; Frekans Analizi (Descriptive Statistics), Geçerlilik ve Güvenirlilik Analizi, Varyans Analizi (ANOVA), T-testi Analizi. Ayrıca Safranbolu’da kültürel varlıkların korunmasına yönelik sürecin içinde yer alan, etki ve yetki sahibi olan kaymakam, belediye başkanı ve medya üyeleriyle derinlemesine görüşme yapılarak ilk kaynaktan ilgili bilgiler elde edilmiştir. Araştırmada elde edilen video ses kayıtları, dokümana geçirilmesi gerçekleştirilmiştir. Söylemlerden ana temalar ve alt temalar oluşturulmuştur. Temaları sınıflandırmak ve analiz etmek amacıyla Nvivo 12 Plus programı kullanılmıştır.

5.5. Bulgular ve Yorumlar

Araştırma Karabük İli Safranbolu İlçesi genelinde faaliyet gösteren çeşitli kurum, kuruluş ve şirketlerde konu ile ilgili olarak çalışan ya da ilçede yaşayan kişiler üzerinde 2019 yılı içinde gerçekleştirilmiş ve veri toplama yöntemi olarak anket tekniği kullanılmıştır. Araştırma örnekleminin oluşturulmasında tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Örneklemin ana kütleyi iyi temsil etmesi için mümkün olduğunca ilçede kültür ve turizm alanlarında hizmet veren işletme/kurumlarda (Kamu kurumu, üniversite, medya, otel, motel, yiyecek-içecek, perakende, ulaştırma işletmeleri vs.) konuyla ilgili olan kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Katılımcılara e-posta yoluyla online hazırlanan anket ile ulaşılmıştır. Anket formu araştırmanın örneklemini oluşturan gönüllü katılımcılar tarafından 64 adet olarak doldurulmuştur. 1 adet anket geçersiz sayılarak toplam 63 katılımcının yanıtları değerlendirilmiştir. Katılımcıların belgesellerin ve Suha Arın’ın “Safranbolu’da Zaman” Filminin bölgenin sosyal ve ekonomik yapısına, kültür varlıklarının korunmasına katkısına, toplumsal ve kurumsal yararlarına yönelik algılarının ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu alanı içeren 20 (yirmi) sorudan oluşan anket hazırlanmıştır. Anket sorularının belirlenmesinde daha önce alanda Bozar, 2018; Çakar Bikiç, 2018; Çakıcı Öztürk, 2011; Özdemir, 2011 ait çalışmalardan ve alana yönelik literatürden yararlanılmıştır. Yanıtlar 5’li Likert ölçeğinde düzenlenmiştir (Kesinlikle katılmıyorum=1, Kesinlikle katılıyorum=5). Ölçeğin güvenilirliğine ait Cronbach’s Alfa değerleri 0,768-0.807

arasında değişmektedir. Cronbach's Alfa katsayısı yüksek olan ölçekteki maddelerin birbirleriyle tutarlı ve aynı özelliği ölçen maddelerden meydana geldiği bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında ankette kullanılan sorular birbiri ile tutarlı ve aynı özelliği ölçen sorulardan oluşmaktadır. Ankette öncelikle katılımcıların Safranbolu ile ilgili belgeseller ve Suha Arın'ın "Safranbolu'da Zaman" Filmini izleyip izlemedikleri, sonrasında ise katılımcıların Suha Arın'ın "Safranbolu'da Zaman" Filminin Safranbolu'nun kültürel varlıklarının korunmasındaki katkısına yönelik bakış açıları belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 3. Katılımcıların Yaş, Eğitim, Faaliyet alanı, Safranbolu Belgeselleri ve Suha Arın'ın "Safranbolu'da Zaman" Belgeselini İzleme Durumları

Gruplar	Frekans (n)	Yüzde (%)
1. Lütfen yaşınızı belirtiniz		
20-30	5	7,9
31-40	24	38,1
41-50	25	39,7
51-60	7	11,1
61+	2	3,2
2. Lütfen eğitim durumunuzu belirtiniz		
İlk Öğretim – Ortaöğretim	18	28,6
Önlisans	16	25,4
Lisans	18	28,6
Yüksek Lisans/Doktora	11	17,5
3. Lütfen şirketinizin/kurumunuzun faaliyet alanını belirtiniz		
Kamu Kurumu	20	31,7
Siyasi Parti	1	1,6
Konaklama (Otel-Motel)	14	22,2
Yiyecek İçecek	14	22,2
Perakende	9	14,3
Avukat	1	1,6
Ulaşım	2	3,2
Resim	1	1,6
Şirket yok, Safranbolu'da ikamet	1	1,6
4. Ne kadar zamandır Safranbolu'da yaşıyorsunuz?		
1-10 yıl	18	28,6
11-20 yıl	13	20,6
21-30 yıl	20	31,7
31-40 yıl	8	12,7
41+	4	6,3
5. Safranbolu ile ilgili bir belgesel izlediniz mi?		
Evet	49	77,8
Hayır	14	22,2
6. Suha Arın'ın 'Safranbolu'da Zaman' belgeselini izlediniz mi?		
Evet	31	49,2
Hayır	32	50,8

Anketin ilk bölümünde yer alan katılımcıların demografik özelliklerine ait bulgular incelendiğinde % 7,9 (5 kişi) 20-30 yaş arası, % 38,1 (24 kişi) 31-40 yaş arası, % 39,7 (25 kişi) si 41-50 yaş arası, % 11,1 (7 kişi) 51-60 yaş arası, % 3,2 (2 kişi) ise 61 ve üstü yaşta olduğu görülmektedir. Ankete katılanların büyük çoğunluğu orta yaş grubundadır. Eğitim durumlarında ise katılımcılar içinde % 28,6 (18 kişi) ortaöğrenim mezunu, % 25,4 (16 kişi) ön lisans mezunu, % 28,6 (18 kişi) lisans mezunu ve % 17,5 (11 kişi) yüksek lisans ve doktora mezunudur. Katılımcıların eğitim seviyesinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların faaliyet alanlarına

bakıldığında % 31,7 (20 kişi) ile kamu kurumlarında, % 22,2 (14 kişi) oranıyla ise konaklama ve yiyecek içecek sektöründe çalıştıkları görülmektedir. Katılımcıların Safranbolu’da yaşama sürelerine bakıldığında % 28,6 (18 kişi) 1-10 yıl arası, % 20,6 (13 kişi) 11-20 yıl arası, % 31,7 (20 kişi) 21-30 yıl arası, % 12,7 (8 kişi) 31-40 yıl arası, % 6,3 (4 kişi) 41 yıl üstü süredir Safranbolu’da yaşamaktadır ki, yaşama süreleri genel olarak değişimleri izleyebilecek uzunluktadır. Katılımcıların Safranbolu ile ilgili bir belgesel izleyip izlemediğine yönelik yanıtlarına bakıldığında % 77,8 (49 kişi) oranıyla daha önce ilgili belgesel izledikleri, ancak %50,8 (32 kişi) oranıyla Suha Arın’ın “Safranbolu’da Zaman” Filmi’ni izlemedikleri görülmektedir. Buna göre Suha Arın filminin 20-40 yaş grubu arasındaki katılımcılar tarafından daha az izlendiği tahmin edilmekte olup, bu durumun filmin yaş grubunun doğumundan önce çekilmiş olmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Suha Arın’ın “Safranbolu’da Zaman” Filmi’nin izlenme ile izlenmeme oranları birbirine oldukça yakındır ki, bu durumun çekim ve gösteriminden 43 yıl geçmesine rağmen halen etkisini sürdürdüğünü göstermektedir.

Tablo 4: Katılımcıların Belgesellerin Safranbolu’nun Kültürel Varlıklarına Ve Mirasına Katkılarıyla İlgili Algıları

Belgesellerin Safranbolu’nun Kültürel Varlıklarına ve Mirasına katkılarıyla ilgili aşağıdaki ifadelerden sizin için uygun olanını belirtiniz.	1		2		3		4		5	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Belgeseller Safranbolu’nun tanınmasına katkı sağlar	0	0	1	1,6	5	7,9	33	52,4	24	38,1
Belgeseller Safranbolu’nun kültür ve sanatta bilinirliğini artırır	0	0	2	3,2	11	17,5	30	47,6	20	31,7
Belgeseller Safranbolu’da kültürel mirasın korunmasına/yaşatılmasına karşı duyarlılığı ve bilinçliliği artırır	0	0	2	3,2	20	31,7	26	41,3	15	23,8
Belgeseller Safranbolu’da kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasına katkı sağlar	1	1,6	2	3,2	6	9,5	34	54	20	31,7
Belgeseller Safranbolu’da mimari mirasın korunmasına katkı sağlar	0	0	0	0	23	36,5	22	34,9	18	28,6
Belgeseller Safranbolu’da el sanatlarının, yemek kültürünün tanıtımına katkı sağlar	0	0	1	1,6	13	20,6	33	52,4	16	25,4
Belgeseller Safranbolu’ya gelen turist miktarını artırır	0	0	2	3,2	11	17,5	26	41,3	24	38,1
Belgeseller Safranbolu’da yetkililerin kültürel mirasın korunmasındaki etkinliğini artırır	1	1,6	8	12,7	28	44,4	14	22,2	12	19,1
Belgeseller Safranbolu’nun kültürel, sosyal ve ekonomik yapısına katkı sağlar	0	0	1	1,6	17	27	29	46	16	25,4
Altın Safran Belgesel Film Festivali Safranbolu’nun tanıtımına katkı sağlar	0	0	2	3,2	12	19,1	33	52,4	16	25,4

Tablo 5: Katılımcıların Suha Arın'ın "Safranbolu'da Zaman" Filmi'nin Safranbolu'nun Kültürel Varlıklarına ve Mirasına Katkılarıyla İlgili Algıları

	1		2		3		4		5	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Suha Arın'ın Belgeseli Safranbolu'nun tanıtımına katkı sağlamıştır	0	0	1	1,6	3	4,8	59	93,6	0	0
Suha Arın'ın Belgeseli Safranbolu'nun kültür ve sanatta bilinirliğini arttırmıştır	0	0	2	3,2	18	28,6	43	68,2	0	0
Suha Arın'ın Belgeseli Safranbolu'da kültürel mirasın korunmasına/ yaşatılmasına karşı duyarlılığı ve bilinçliliği artırmıştır	0	0	3	4,8	20	31,7	40	63,5	0	0
Suha Arın'ın Belgeseli Safranbolu'da kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasına katkı sağlamıştır	0	0	2	3,2	11	17,5	50	79,3	0	0
Suha Arın'ın Belgeseli Safranbolu'da mimari mirasın korunmasına katkı sağlamıştır	0	0	6	9,5	25	39,7	32	50,8	0	0
Suha Arın'ın Belgeseli Safranbolu'da el sanatlarının, yemek kültürünün tanıtımına katkı sağlamıştır	0	0	1	1,6	20	31,7	42	66,7	0	0
Suha Arın'ın Belgeseli Safranbolu'ya gelen turist miktarını arttırmıştır	1	1,6	4	6,4	28	44,4	30	47,6	0	0
Suha Arın'ın Belgeseli Safranbolu'da yetkililerin kültürel mirasın korunmasındaki etkinliğini artırmıştır	0	0	21	33,3	15	23,8	27	42,9	0	0
Suha Arın'ın Belgeseli Safranbolu'nun kültürel, sosyal ve ekonomik yapısına katkı sağlamıştır	1	1,6	0	0	15	23,8	47	74,6	0	0
Suha Arın'ın Belgeseli ile Safranbolu'ya yatırımlar artmıştır	1	1,6	15	23,8	28	44,4	19	30,2	0	0

Tablo 6: Eğitimle Belgesellerin ve Suha Arın Belgeselinin Safranbolu'ya Katkısı ANOVA Analizi

		Kişi	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata
Belgesellerin Safranbolu'ya Katkısı	Ortaöğretim	18	3,6667	,33005	,07779
	Ön Lisans	16	3,7500	,25174	,06294
	Lisans	18	4,3642	,54274	,12792
	Y.Lisans-Doktora	11	4,3030	,60470	,18232
	Toplam	63	3,9982	,53678	,06763
Suha Arın Belgeselinin Katkısı	Ortaöğretim	18	3,4722	,26525	,06252
	Ön Lisans	16	3,4750	,31517	,07879
	Lisans	18	4,0389	,64729	,15257
	Y.Lisans-Doktora	11	4,1818	,39451	,11895
	Toplam	63	3,7587	,53147	,06696

Tablo 6'daki veriler incelendiğinde katılımcıların eğitim seviyesi artıkcça belgesellerin ve Suha Arın Filminin Safranbolu'ya katkı yaptığına inancın arttığı görülmektedir. ANOVA tablosunun Sig.(Anlamlılık) değeri 0,01'den küçük olduğu için, Belgesellerin Safranbolu'ya Katkısı, Suha Arın Belgeselinin Katkısı $p < 0,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu söylenebilir. "Belgesellerin Safranbolu'ya Katkısı" ile "Suha Arın Belgeselinin Katkısı" sorusunda ortaöğretim ve ön lisans arasında $p > 0,05$ olduğu için anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Lisans

ve y.lisans/doktora eğitim seviyesinde olanlar $p < 0,05$ olduğu için anlamlı bir ilişki bulunmuştur. “Belgesellerin Safranbolu’ya Katkısı” sorusuna en fazla lisans düzeyinde eğitimi olanlar katılırken, “Suha Arın Belgeselinin Katkısı” sorusuna en fazla y.lisans/doktora düzeyinde eğitimi olanlar katılmaktadır.

Tablo 7: “Safranbolu ile ilgili belgesel izlediniz mi?” ile “Belgesellerin Safranbolu’ya Katkısı ve Suha Arın Belgeselinin Katkısı”na Yönelik T Testi

Grup İstatistikleri					
Safranbolu ile ilgili belgesel izlediniz mi?		N	Ortalama	Standart Hata	Standart Hata Ortalaması
Belgesellerin Safranbolu’ya Katkısı	Evet	49	4,0975	,50595	,07228
	Hayır	14	3,6508	,51170	,13676
Suha Arın Belgeselinin Katkısı	Evet	49	3,8531	,53194	,07599
	Hayır	14	3,4286	,38914	,10400

Tablo 7’de Safranbolu ile ilgili belgesel izleyenlerin belgesellerin Safranbolu’ya katkısına ve Suha Arın belgeselinin katkısına daha çok katılmaktadırlar. Belgesel izleyenlerin ortalaması 4,09 iken izlemeyenlerin ortalaması 3,65 olarak gerçekleşmiştir. T-Test tablosunun Sig. (Anlamlılık) sütunundaki değerlerin Belgesellerin Safranbolu’ya Katkısı için 0.005, Suha Arın Belgeselinin Katkısı için 0.007 olduğu görülmektedir. “Belgesellerin Safranbolu’ya Katkısı” ve “Suha Arın Belgeselinin Katkısı” değeri 0,05’den küçük olduğu için, $p < 0,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu söylenebilir. Burada yine belgesel izleyenlerin belgesel izlemeyenlere göre belgesellerin Safranbolu’ya katkısına daha fazla inanmaktadır.

İstatistiklerden de görüleceği üzere katılımcıların büyük çoğunluğu 40 yaş ve üstündedir. Ankete katılanların büyük çoğunluğu üniversite ve üstü düzeyde eğitime sahiptirler. Bu durum anketin etkinliğini artıran bir durum oluşturur. Katılımcıların Safranbolu’daki yaşam süreleri de araştırma konularından biridir. Yapılan istatistiksel analiz sonucunda katılımcıların yarıdan fazlasının +20 yıl süredir Safranbolu’da yaşadığı tespit edilmiştir. Bu konu Safranbolu ile ilgili geçerli bilgilere ulaşılmasında çok önemli etkidir. Yapılan bir diğer istatistiksel analiz ise katılımcıların daha önceden Safranbolu ile ilgili bir belgesel izleyip izlemediğine yöneliktir. Katılımcıların % 77,8’i (49 kişi) daha önceden Safranbolu ile ilgili bir belgesel izlediklerini belirtmişlerdir. Bölgede belgesel izleme kültürünün olması Safranbolu ile ilgili yapılan tanıtımlara katkı sağlamaktadır. Safranbolu’nun tanıtımında önemli rol oynayan Suha Arın belgeselini izleyenlerin oranı % 49’dur. Bu durum, benzer belgesellerin tanıtımında önemli bir etken olarak görülmektedir. Katılımcıların eğitim seviyesi arttıkça belgesellerin ve Suha Arın’ın “Safranbolu’da Zaman” Filminin Safranbolu’ya katkı yaptığına ait inancın daha yüksek olduğu görülmüştür. “Belgesellerin Safranbolu’ya Katkısı” sorusuna en çok lisans düzeyinde eğitimi olanlar inanırken, “Suha Arın Belgeselinin Katkısı” sorusuna en çok yüksek lisans/doktora düzeyinde eğitimi olanlar inanmaktadır.

Araştırmada yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda, elde edilen verilere ilişkin yani kodlamalar yapılmış ve kavram-kod haritaları belirlenmiştir. Çalışmanın ana teması “Suha Arın’ın “Safranbolu’da Zaman” Filmi bağlamında belgesel sinemanın kültürel varlıkların korunmasına katkısı” olarak alınmıştır. Bu ana temanın oluşmasında, söylem analizi sonucunda çıkan üç alt temanın etkili olduğu gözlenmiştir. Bu alt temalardan ilki Suha Arın’ın “Safranbolu’da Zaman”

Filmi'nin oluşmasını etkileyen şartlar (bu alt temada belgesel filmin çekilmesine zemin hazırlayan şartlar ele alınmış), ikincisi Suha Arın'ın "Safranbolu'da Zaman" Filmi yapıldıktan sonra Safranbolu kültürel varlıklarının korunmasına katkısı (bu alt temada belgesel çekildikten sonra Safranbolu kültürel varlıklarının korunmasına yönelik katkısı ele alınmış) ve üçüncü olarak Suha Arın'ın "Safranbolu'da Zaman" Filminin Türkiye'deki kültürel varlıkların korunmasına olan katkısı (bu alt temada belgeselin yalnızca Safranbolu'ya değil aynı zamanda Türkiye'de kültürel varlıkların korunmasına etkisinin de olduğu belirtildiğinden ayrı bir tema olarak alınmıştır) alt temaları oluşturulmuştur. Temalara ait kodlamalar yapılmış ve kod şemaları çizilmiştir. Şekil 1'de araştırma ana tema, alt temaları ve kodlar verilmiştir.

Şekil 1. Araştırmanın Ana ve Alt temaları

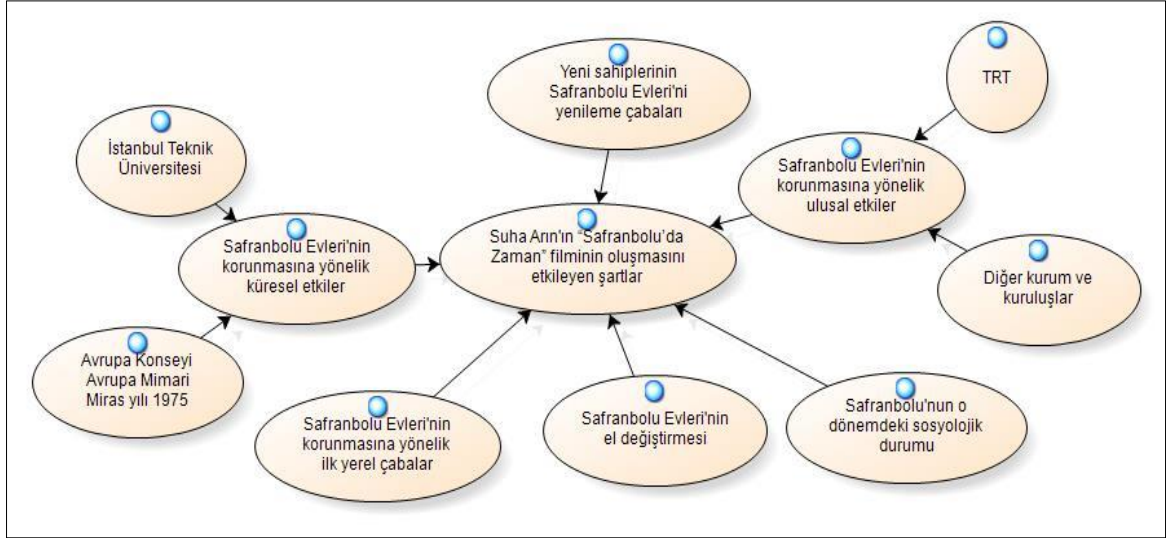
Nodes	Name	Sources	References	Created On	Created By	Modified On	Modified By
	Belgesel Sinemaları Kültürel Varlıkların Korunmasına Katkısı	0	0	14.06.2020 22:43	B	14.06.2020 22:43	B
	Suha Arın'ın "Safranbolu'da Zaman" Filmi yapıldıktan sonra Safranbolu kültürel varlıklarının korunmasına katkısı	2	2	14.06.2020 22:43	B	15.06.2020 02:05	B
	Belgeselin yapım ve içeriği	3	11	14.06.2020 23:37	B	15.06.2020 01:08	B
	Diğer kurum ve kuruluşlar	3	15	14.06.2020 23:32	B	15.06.2020 01:06	B
	TRT	3	5	14.06.2020 23:32	B	15.06.2020 02:07	B
	UNESCO	3	3	14.06.2020 23:48	B	15.06.2020 02:00	B
	Yönelim	1	3	14.06.2020 23:32	B	15.06.2020 01:09	B
	Suha Arın'ın "Safranbolu'da Zaman" Filminin oluşturmam etkileyen şartlar	0	0	14.06.2020 22:36	B	14.06.2020 22:36	B
	Safranbolu Evlerinin etrafı değişmesi	2	2	14.06.2020 22:46	B	15.06.2020 12:15	B
	Safranbolu Evlerinin korunmasına yönelik ilk yerel çabalar	2	5	14.06.2020 22:53	B	15.06.2020 00:15	B
	Safranbolu Evlerinin korunmasına yönelik kurumsal etimler	1	1	14.06.2020 23:00	B	14.06.2020 23:00	B
	Avrupa Konseyi Dünya Mirası yılı 1975	2	2	14.06.2020 23:01	B	15.06.2020 00:13	B
	Safranbolu Tarihî Önerisi	2	4	14.06.2020 23:03	B	15.06.2020 00:16	B
	Safranbolu Evlerinin korunmasına yönelik ulusal etimler	1	1	14.06.2020 23:07	B	15.06.2020 12:14	B
	Diğer kurum ve kuruluşlar	2	11	14.06.2020 23:08	B	15.06.2020 00:18	B
	TRT	2	3	14.06.2020 23:08	B	15.06.2020 00:17	B
	Safranbolu'nun idaredeki idareciği durumu	1	4	15.06.2020 00:30	B	15.06.2020 16:46	B
	Yeni sahnelenen Safranbolu Evlerinin yenileme çabaları	1	1	14.06.2020 22:48	B	15.06.2020 12:14	B
	Suha Arın'ın "Safranbolu'da Zaman" Filminin Türkiye'deki kültürel varlıkların korunmasına olan katkısı	3	8	14.06.2020 22:41	B	15.06.2020 00:58	B
	Diğer etimler	1	3	15.06.2020 00:59	B	15.06.2020 02:08	B
	Türk Kültürünü korumasına katkısı	2	2	14.06.2020 23:58	B	15.06.2020 01:01	B

Kod haritası oluşturulurken, üç uzman kişinin söylemleri analiz edilmiştir. Konuyla ilgili olan, dönemin belediye başkanı Kızıltan Ulukavak, 1970–1980 yılları arasında Safranbolu'da iki dönem Belediye Başkanlığı yapmış; Belediye Başkanlığı sırasında, özellikle Safranbolu'nun tarihsel ve kültürel değerlerinin Türk ve Dünya kamuoyuna tanıtılarak koruma altına alınmasında karar ve uygulamaları gerçekleştirmiştir. 12 Eylül 1980 hareketiyle görevine son verilmesiyle Belediye Başkanlığı görevinden ayrılmış ve kısa bir süre sonra Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'na atanmıştır. Kızıltan Ulukavak, emekliliği sırasında; "Safranbolu'da Bir Zaman, Bir Başkan (1974-1980)" ve "Bir Safranbolunun Penceresinden Safranbolu (Gözlemler-Derlemeler-Denemeler)" adlı kitapları yazmıştır. Kızıltan Ulukavak'ın Safranbolu hakkındaki görüş ve değerlendirmelerinin yer aldığı, "Safranbolu - Korumada 40. Yıl, 40 Söyleşi (1975 öncesi ve sonrası)" adlı, Aytekin Kuş'la yaptığı söyleşileri içeren bir kitabı da, 2015 yılında Safranbolu Kültür ve Turizm Vakfı tarafından yayımlanmıştır. Bu arada Karabük Üniversitesi tarafından Kızıltan Ulukavak'a, Safranbolu'nun tanıtılıp koruma altına alınması ve Türkiye'deki diğer tarihi şehirlerin de korunmasında örnek oluşturması nedeniyle "Mimarlık Alanında Tarihi Çevrede Koruma Dalı'nda 2010 yılında "Onursal Doktora" belgesi verilmiştir.

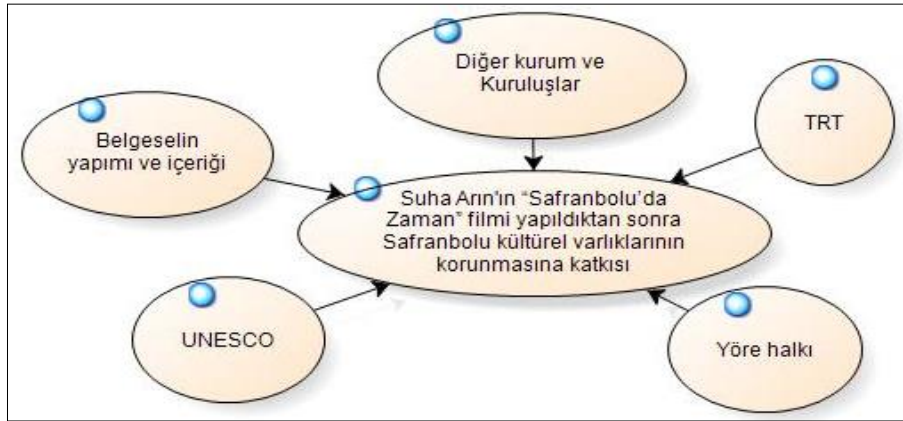
Aytekın Kuş, Batı Karadeniz Ekspres Gazetesi araştırmacı-yazarıdır ve Safranbolu'nun 40 yıldır gönüllü turizm elçiliğini yapmaktadır. Aynı zamanda Kızıltan Ulukavak'ın belediye başkanlığı sırasında Belediye basın-yayın müdürlüğü görevini sürdürmüştür. Safranbolu ile ilgili çok sayıda eseri ve yayını bulunmaktadır.

Fatih Ürkmezer ise halen Safranbolu Kaymakamı olarak görevini sürdürmektedir.

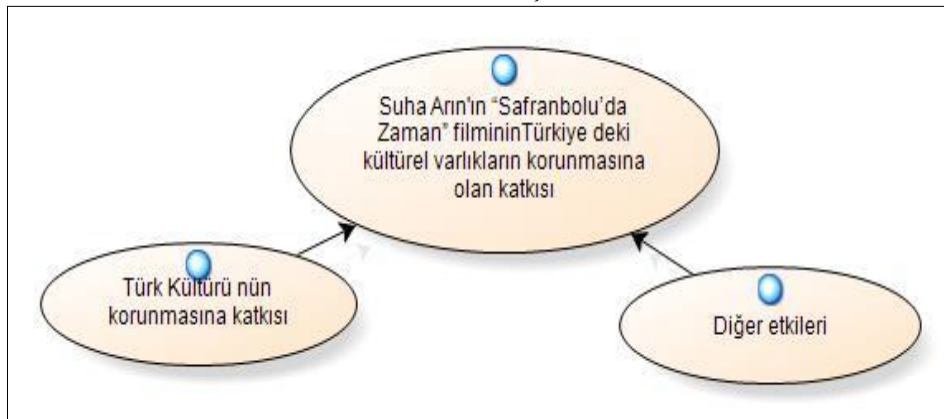
Şekil 2. Suha Arın'ın "Safranbolu'da Zaman" Filminin oluşmasını etkileyen şartlar alt temasına ait kod şeması

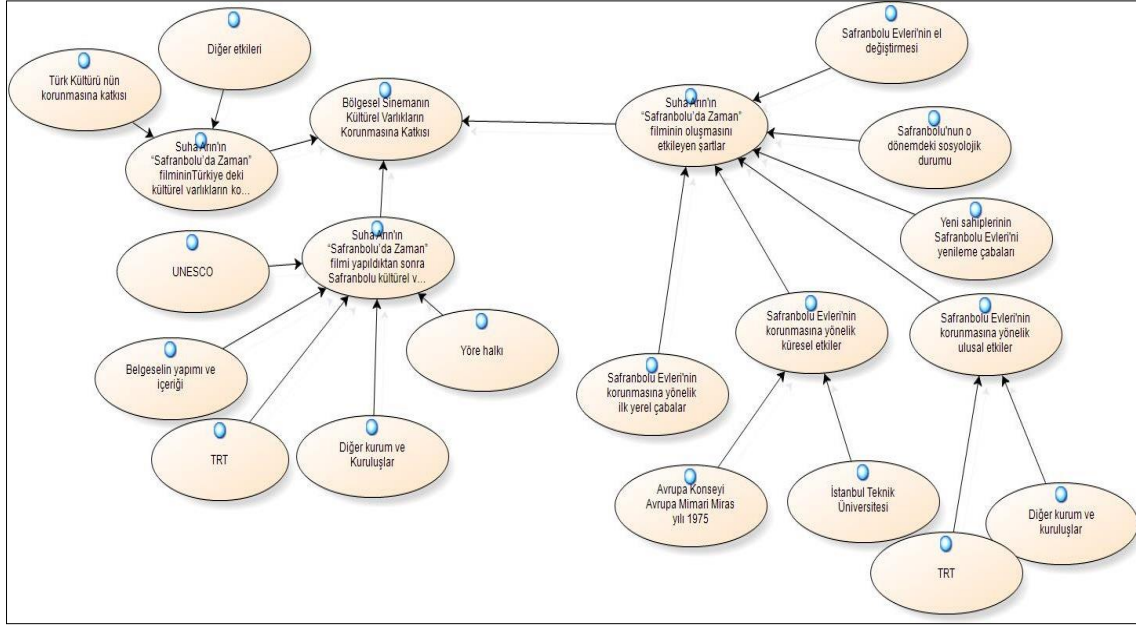
Şekil 3. Suha Arın'ın "Safranbolu'da Zaman" Filmi yapıldıktan sonra Safranbolu kültürel varlıklarının korunmasına katkısı kod şeması

Şekil 4. Suha Arın'ın "Safranbolu'da Zaman" Filminin Türkiye'deki kültürel varlıkların korunmasına olan katkısı kod şeması

Şekil 5. Suha Arın'ın “Safranbolu’da Zaman” Filmi bağlamında belgesel sinemanın kültürel varlıkların korunmasına katkısının tema ve alt tema kod şeması

Oluşturulan alt tema ve kodlamalar sonucunda şu sonuçlara varılmıştır:

- Safranbolu’da geleneksel aile yaşamı uzun süre terk edilmemiştir. Büyükbaba, büyükanne, anne, baba, çocuklar, amca, yenge bir arada yaşarlardı. Altı ay kışın geçirildiği merkezdeki kışlık ev ve dağın eteklerinde Bağlar bölgesinde yazlık ev olarak kullanılan ikinci bir ev olurdu. İki önemli geçim kaynağı Dericilik ve Keresteciliktir.
- Karabük önceleri Safranbolu’nun köyü iken, Demir Çelik Fabrikası’nın kurulmasından sonra göç almış, Safranbolu Karabük’e bağlanmıştır. Safranbolu’daki evler Karabük’te çalışanların uygun koşullarda satın almalarıyla el değiştirmiş, evlerin düşük gelirli çekirdek aileler tarafından yenilenme çabaları, orijinal yapılarının korunması gerektiği konusunun gündeme gelmesinde etkili olmuştur. Fabrikada çalışmak üzere kırsal kesimden gelerek Safranbolu’da ev satın alan insanlar, evleri daha küçük ailelerin yaşayabileceği şekilde evlere bölmeye ve diğer kısımları kiraya vermeye başlamışlardır. Doğal olarak şehrin orijinal mimari dokusunda oluşmaya başlayan bu değişimler, başta belediye başkanı Kızıltan Ulukavak olmak üzere şehrin aydınlarını ve önde gelenlerini, tarihi mimari dokunun korunması yönünde harekete geçirmeye zorlamıştır.
- 1975 yılında dönemin belediye başkanı Kızıltan Ulukavak, Safranbolu evlerinde yapılacak yenileme çalışmalarında orijinal dokunun korunması amacıyla, Belediye Meclisi aracılığıyla imar planında değişiklik yapmış, sonrasında yapılan imar planı değişikliğini İskan Bakanlığı’na onaylanmıştır. Safranbolu’nun mimari dokusunun korunmasında halk-belediye-devlet işbirliğinin, dayanışmasının önemli bir rolü vardır.
- Avrupa Konseyi tarafından 1975 yılı Avrupa Mimari Miras Yılı olarak kabul edilmesiyle etkinliklerin Türkiye’de düzenlenmesinde İTÜ görevlendirilmiş ve bu etkinlikler korunmuş tarihi dokusu nedeniyle Safranbolu’da

gerçekleştirilmiştir. Ayrıca İTÜ tarafından düzenlenen “Safranbolu Mimarlık Değerleri ve Folkloru Haftası” çalışmalarına ev sahipliği yapmıştır. 1975 yılında TRT, İTÜ tarafından Safranbolu’da düzenlenen bu etkinliklerine geniş yer vermiş, bu konu ulusal basında büyük ilgi uyandırmış, Safranbolu Türkiye’nin gündemine girmiştir. Akademisyenler halka yönelik açıklamalarla, tarihi dokunun korunması gerekliliği konusunda farkındalık uyandırmışlardır.

- Suha Arın, 1976’da “Safranbolu’da Zaman” Filmini çekmiştir. Film sözleriyle, müziğiyle, gösterdiği enstantanelerle tam bir hüznü içermektedir. “Şehrin kültürel yapısını belgeleyelim” anlayışı filme yansımıştır. TRT’de yayınlandığında film Türkiye’de büyük bir etki yapmış ve 1977’de Antalya’da yapılan belgesel film yarışmasında kendi dalında birincilik ödülüne layık bulunmuştur.
- T TOK Safranbolu’nun en güzel konağı kabul edilen Asmazlar Konağı’nı satın alarak, özgün mimarisine uygun bir şekilde ilk restore edilen yapı olarak, bir konaklama tesisi haline getirmiştir. Dönemin Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı, Belediye Başkanı’nın davetiyle Safranbolu’ya gelmiş gördüklerinden çok etkilenmiş ve sonrasında Safranbolu’ya devlet desteği devreye girmiştir. Harabe şeklinde olan Arasta Çarşısı’nın kurtarılması kapsamında devletin olanakları ile önce kamulaştırması, sonra restore edilmesi sağlanmıştır. Ayrıca eski bir konak satın alınarak Kaymakamlık Evi olarak aslına uygun bir şekilde restore edilmiştir.
- Suha Arın ve ekibi, 1976 yılında “Safranbolu’da Zaman” Filmi’ni çekmişlerdir. Belgeselin adına Çelik Gürsoy ve Suha Arın birlikte karar vermişlerdir. Koruma ve belgelendirme anlayışı filme yansımıştır. Filmin Şubat 1977’de Ankara Arı Sineması’nda, bir süre sonra da İstanbul Konak Sineması’nda Gala gösterimi yapılır. Ardından TRT’de yayınlandığında film Türkiye’de çok büyük bir etki yaratır. Belgesel 1977 yılında Antalya’da yapılan belgesel film yarışmasında kendi dalında birincilik ödülüne layık bulunur.
- 1976 yılı Ekim ayında Safranbolu için korumaya yönelik koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar, geçici bir süre uygulanmak üzere birtakım ilkeler ve kurallar öngörülmüştür. “Safranbolu’da Zaman” belgeselinin yayınlanmasından sonra artan duyarlılık çerçevesinde kurum ve kuruluşlar harekete geçmişlerdir. 1977 yılında filmin Avrupa’da da vizyona girmesiyle etkisi uluslararası alana taşınmıştır. Türkiye’de gösterildikten sonra 1978 yılında dönemin kültür bakanı Ahmet Taner Kışlalı, Safranbolu’ya gelerek Kültür Bakanlığı adına, kamulaştırma ve aslına uygun restorasyon işlemlerini başlatmıştır. 1979 yılından itibaren yöreye turistik turlar başlamıştır. 1994 yılından itibaren ise dönemin Kaymakamı Muammer Aksoy tarafından Safranbolu’da ev pansiyonculuğu, kaymakamlık hizmet birliği kurulması ve “Safranbolu Müze Kent” gazetesi çıkarılması işlemleri başlatılır. Bu tarihten günümüze Kültür Bakanlığı’ndan çeşitli destekler alınarak restorasyonlar yapılmaktadır.

- Suha Arın'ın "Safranbolu'da Zaman" Filmi bir uyanışa aracı olmuştur. Belki yıllar içerisinde Safranbolu mimarisi korunabilirdi. Ancak Suha Arın'ın "Safranbolu'da Zaman" Filmi'nin katkısı ve etkisi yadsınamaz boyutlardadır. Belgeselin yayınlanmasından sonra, insanlarda koruma fikri oluşmuştur. Safranbolu bütün bir şehir olarak, 1994'te UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası Listesi'ne alınmıştır.
- Yapılan tüm çalışmalar ve koruma sürecinin kesintisiz sürdürülmesi sonucunda, şehrin bütünüyle korunması sağlanmış olup, UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası Listesi'ne alınmasıyla bu sürdürülebilir koruma tescil edilmiştir. Safranbolu'nun UNESCO tarafından Dünya Kültür Miras Listesi'ne alınması, yalnız ulusal değil, uluslararası bir üne sahip olmasını sağlamıştır. Halen, Safranbolu'da yaklaşık 1500 eser korunmaktadır ve restorasyon çalışmaları sürdürülmektedir. Şehirde 2019 yılı sonu itibariyle yıllık 1.300.000'in üzerinde turist ağırlanmıştır. Konaklayan turist sayısı ise 300.000'dir. Turizmde hem Safranbolu ekonomisine, hem Karabük ekonomisine, hem de Türkiye ekonomisine katkı sağlanmaktadır.

6. Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışmada 1976 yılında Suha Arın tarafından çekilen "Safranbolu'da Zaman" Filmi'nin toplumda ve kültürel yapıda yarattığı etkiye şehirde yaşayan insanlar üzerinden ulaşılmaya çalışılmıştır. "Safranbolu'da Zaman" Filmi'ne yönelik farkındalığın ölçülmesi amaçlanmış ve bu kapsamda Safranbolu'da yaşayan farklı sektör ve yaşam koşullarında olan 63 kişiden veriler elde edilmiştir. Belgeselin, şehrin sosyal, ekonomik, kültürel yapısına katkıları ve etkilerine hazırlanan sorularla ulaşılmaya çalışılmış, verilen yanıtlar arasında bağlar kurularak katılımcıların eğitim durumu ve demografik bilgileri arasında önemli ilişkilere ulaşılmıştır. Çalışmada Suha Arın'ın "Safranbolu'da Zaman" Filmi bağlamında, belgesel sinemanın kültürel varlıkların korunmasına katkısını değerlendirmek için konuyla ilgili uzmanlarla derinlemesine görüşme yapılmış, görüşmelerin analizi sonucunda; "Suha Arın'ın "Safranbolu'da Zaman" Filmi bağlamında belgesel sinemanın kültürel varlıkların korunmasına katkısı" başlığı ana tema olarak alınmıştır. Çıkan sonuçlardan; sanatçının 1994 yılında Safranbolu'nun, UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası Listesi'ne alınma sürecinde üzerine düşen kültürel sorumluluğun farkında olarak, toplumda ve kamuoyunda farkındalık oluşturulmasına eseriyle önemli bir değerle katkı sağladığı görüşüne ulaşılmıştır. Üzerinden 43 yıl geçmesine rağmen belgeselle kayıt altına alınan gerçeklik hala canlı kalmayı başarmıştır. Bu aynı zamanda bu belgeselin sanatsal gücünü de göstermektedir.

Günümüzde teknoloji kaynaklı yaşanan hızlı değişim belgesel sinemacılığı, toplumsal hafıza boşluklarının doldurulması adına önemli sorumluluklara itmektedir. Günümüzün şehir yapılarında önemli bir sorun olarak karşımıza çıkan, kültürel mirasa zarar vermeden yerleşimin düzenlenmesi konusu, ancak mekanın ruhuna saygı duymakla mümkündür. Kültürel sürekliliğin sağlanması ve mirasa sahip çıkılması gibi alanlarda sağladığı farkındalık nedeniyle, günümüzde yaşanan doğa tahribatı, kültürel erozyon, tarihi varlıklara gösterilen kayıtsızlık sorunlarına,

gerçeklik merceğinden bakan belgesel sinemacılığa büyük sorumluluklar düşmektedir. Suha Arın belgeselinde Safranbolu, kendini Türkiye'ye ve Dünya'ya tanıtmıştır. Bu belgesel film tüm Türkiye'yi, hatta Dünya'yı etkilemiş ve insanlar korumaya yönelik duyarlılık göstermeye başlamıştır. Belgesel filmin ve görsel medyanın toplumsal olaylardaki etkisi bu film üzerinden Safranbolu'da görülmüştür.

Sonuç olarak "İnsanların yaşadığı tarihsel çevre, insanlarla beraber korunmalıdır" şeklindeki bilimsel görüş ilk kez Safranbolu'da uygulama alanı bulmuştur. Bu Türkiye için bir kazanımdır. Modern yaşantının sağladığı olanaklardan da tarihsel kesimde yaşayan yurttaşların yoksun kalmaması durumunu Türkiye'de ilk kez Safranbolu'da denenmiştir. Büyük şehirlerde yaşantı değişmiştir, eski Türk şehirlerindeki sosyal yaşantı bugün artık yoktur. Ancak, Safranbolu'da bunu tam olarak olmasa da, görme olanağı bulunmaktadır. Şehirde herkes, bir sit alanı içinde yaşadığını bilmekle birlikte, eski Osmanlı şehirlerindeki gibi çeşmeleriyle, meslekleriyle, kahveleriyle, evleriyle eski kültürel ve sosyal yaşantının izlerini yaşatabilmektedir.

Kaynakça

- Aktüre, S. ve Şenyayla, T. (1976), Safranbolu'da Mekansal Yapının Gösterdiği Nitelikler, *O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 61-96.
- Arın, S. (1976), "Safranbolu'da Zaman", <http://www.mtvfilm.com/tr/film/safranboluda-zaman/>
- Arın, S. (2001), "Söyleşi" <http://www.mtvfilm.com/tr/yazi-sa/suha-arinla-bir-roportaj/>
- Avcı Çölgeçen, B. (2006), *Yaşamı ve Belgeselleriyle Suha Arın*, İstanbul: Tablet Yayınları.
- Ayça, E. (1997), *Belgesel Üzerine*, Belgesel Sinema Üzerine Belgesel Sinemacılar Birliği 1. Ulusal Konferansı Bildirileri.
- Aydoğan, D. (2018), Deneyim Arayışı Olarak Turist Davranışı ve Sinema'nın Potansiyel Rolü, *SETSCI Conference Indexing System*, 2, 274-280.
- Aytekin, H. (2017), *Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Belgesel Sinema*, İstanbul: Belgesel Sinemacılar Birliği Yayınları.
- Aytekin, H. (2018), Belgesel Sinemacı Bir Parrhesiastes Olabilir mi? "Hakikati Söylemek" Üzerinden Türkiye'de Belgesel Sinema Tarihine Bir Bakış, *Sinefilozofi Dergisi*, 3(5), 45-66.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2017). *Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Benli, N. (2017), Akademik Bilgiye Bedelsiz Açık Ve Özgür Erişim Hakkı, İnternetin Öz Evladı: Aaron Swartz'ın Hikayesi Belgesel Filminin İncelenmesi, *Akademik Bakış Dergisi*, 61,117-140.

- Berg L. B. ve Lune H. (2015), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (Aydın H. Çev.), Konya: Eğitim Yayınevi.
- Bozar, Ç. (2018), *Suha Arın Filmografisinden Camın Teri Belgeselinin Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çakar Bikiç, N. (2018), Türkiye’de Belgesel Film Festivallerinde Film Seçimlerini Belirleyen Etkenler, *Yeni Düşünceler*, 9, 70-93.
- Çakıcı Öztürk, G. (2011), *Suha Arın Belgesellerinin Toplumsal Belleğe Katkısı, Belgesel Sinema 2009-2010*, İstanbul: Belgesel Sinemacılar Derneği Yay.
- Çakıcı, G. (2007), *Suha Arın Belgesellerinde İnsan-Mekan İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çeliktemel-Thomen, Ö. (2010), Osmanlı İmparatorluğu’nda Sinema ve Propaganda (1908-1922), *Online International Journal of Communication Studies*, 2, 1-17.
- Emecen, F. (1996), Safranbolu, İslam Ansiklopedisi.
- Grierson, J. (1968). Belge Film Üzerine: Belge Filmin Baş İlkeleri, (Göktürk A. Çev), *Türk Dili Aylık Dil ve Edebiyat Dergisi, Sinema Özel Sayısı*, 17(196), 343-347.
- Gür, D. ve Soykan, A. N. (2013), Anadolu Kültüründe Nazar ve Nazarlıklar: Safranbolu Örneği, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 115-158.
- Nichols, B. (2017), *Belgesel Sinemaya Giriş*, (Eruçman D. Çev), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Özdemir, Ü. (2011), Safranbolu’nun Kültürel Miras Kaynakları ve Korunması, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 26, 129-142.
- Polat, S. A. ve Halis, M. (2013), Kent Kimliği Kapsamında Festivallerin Değerlendirilmesi: Uluslararası Altın Safran Film Festivali Örneği, *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 2(1), 69-85.
- Rabiger, M. (1998) *Directing The Documentary*, Boston: Focal Press.
- Renov, M. (1993) Toward a Poetics of Documentary, (Renov M. Eds.), *Theorizing Documentary*, New York-London: Routledge, 12-37.
- Rotha, P. (1968) Belge Filmciliğinin Bazı İlkeleri, (Soley A. Çev), *Türk Dili Sinema Özel Sayısı*, XVII (196), 341-343.
- Rotha, P. (2000). *Belgesel Sinema*, (Şener İ. Çev), İstanbul: İzdüşüm Yayınları.
- Sağır, A. ve Canayaz, M. (2017), Sanayileşmenin Toplumsal Yansımaları: Safranbolu’da Toplumsal Değişme Üzerine Nitel Bir Araştırma, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(3), 531-564.

UNESCO, Paris-17 Ekim 2003, "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi", MISC/2003/CLT/CH/14.

Yetiş, R., Turcan, Y. ve Dinçer, A. E. (2018), *Safranbolu Kent Formunun Tarihsel Serüveni ve Morfolojik İncelemesi*, Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı Kentsel Morfoloji Sempozyumu: "Değişkent" Değişen Kent, Mekan ve Biçim: İstanbul.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H.(2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Journal of Strategic Research in Social Science (JoSRSS)

ISSN: 2459-0029

www.josrss.com

© All Rights Reserved

Changes in Tourism Marketing and Sales Post Covid-19 Pandemic

Didem DEMİR¹

Keywords

tourism marketing,
technology, tourism
sales.

Abstract

The Covid-19 virus, which spread rapidly all over the world as of March 2020, caused many economic, social and cultural changes in people's lives. This epidemic affects many industries including tourism and in this study the level of change in tourism sales and new marketing strategies are discussed through different countries. It was also highlighted that new business models including concepts such as hygiene, social distance, artificial intelligence and robots should be included in the tourism sector in order to ensure the trust of tourists after Covid-19. The purpose of this study is to identify the problems experienced in different countries related to tourism marketing due to covid-19 and to explain the predicted changes to contribute further studies in this field.

Article History

Received
15 Jun, 2021
Accepted
17 Aug, 2021

1. Introduction

The new coronavirus disease is burdened by an unprecedented scale that no one knows about and is already economically, sociocultural and psychologically unprecedented. This epidemic, which negatively affects all sectors, caused serious damage in the tourism sector. In earlier times tourists had many alternatives to travel around the world although previous health problems occurred such as SARS, Avian Flu, Swine Flu or Ebola, or in times of crisis such as terrorist acts or natural disasters. However, this time in the Covid-19 outbreak, the whole world had to experience restrictions or limitations in many activities (Kaushal & Srivastava, 2020). UNCTD (2020) reported that COVID-19 caused a major global economic depression since the end of March 2020 and international travel restrictions caused 80 percent fall in flights worldwide (Sheller, 2020). As disease is spreading all over the World, governments had taken action for closing the borders, announcing quarantine periods, restricting both domestic and international travel, etc. Almost everything is banned, cafes, clubs and restaurants were closed, all activities like conventions, concerts, festivals, meetings, or sports events had been stopped by the authorities of the governments in almost all countries of the World (Gössling, Scott, & Hall, 2020: 2).

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0003-4589-8240. Dr., Toros Üniversitesi, didem.demir@toros.edu.tr

2. Tourism Marketing Post Covid-19 Pandemia

During the lockdown period almost all markets were down including tourism oriented services. Service-based economies were affected negatively and countries that are more trusted on tourism would be more affected by this pandemic crisis (Fernandes, 2020: 3). Hao, Xiao & Chon (2020) argued 6 phases for anti-pandemic era of tourism sector. These are the phases of management framework of Chinese marketers. During the phase of pre-event, WHO (World Health Organization) alerted the first infected case from Wuhan, China on November 17, 2019. The other cluster of Covid 19 cases were announced on January 4, 2020 and some of the hotels managed to create disaster teams for digital management and in prodromal phase, the cancellations and concerns about the hotel industry were up till Mid-March 2020. In emergency phase the hotels sales were at freezing point, the hotels were converted to hospitals and accommodate both medical staff and infected patients till mid March, 2020. During intermediate phase, they decided to quarantine inbound travellers at airport hotels. In the long-term recovery from May to the end of 2020 the hotels decided to focus on only business travel and local market just for self-saving. They will try to activate and revitalize the business during 2021-2022 as a resolution phase. Tourism industry market will follow short term activities as one-day tours, weekend sightseeing for intraprovincial tourism and crossprovincial domestic travel as long-term activities. In addition, their major strategy would be refunding the cancellations or re-scheduling the bookings, disinfecting service areas, providing contactless service and beginning robotic automation (Hao, Xiao & Chon, 2020: 6).

According to UNWTO Report, all global destinations have reduced travel restrictions by 70% due to the COVID-19 outbreak. In the published report, it is stated that the restrictions applied to 152 destinations from 115 points. As of December 2020, only one of the four destinations continues to have international restrictions but the borders of 59 destinations are still closed to tourists (www.unwto.org).

After Covid19, which negatively impacted the tourism sector, all organizations related to touristic activities are expected to review their business models and redesign according to expected market conditions. It is expected as to reduce the existing workforce or to design the existing workforce in newer roles according to the needs of the enterprises (Kaushal & Srivastava, 2020). Because of the fact that tourism is completely human-oriented, businesses should create their new regulations within a new framework by considering people at the center of everything.

3. The Effect of Covid 19 on Tourism Sales in Different Countries

Owing to global lock-out during Covid 19 Pandemic almost all sectors were affected negatively including tourism&hospitality. As a result of their market-based research Sharma & Nicolau (2020) stated that there has been a significant decrease in car rentals, airlines and cruise ships sectors and sales in hotels in US due to Covid19. They also stated that the decline was significant enough to cause concern in the long term and they also estimated that business travels could recover this unexpected drop much faster than leisure travels. Service sectors such as hospitality and tourism will be adversely affected due to the pandemic (Fernandes, 2020).

Jenelius & Cebecauer (2020) analyzed the effects of Covid 19 on daily public transport passengers in Sweden's most popular regions. As the result of the analysis, they report a decrease in passenger ticket purchases of approximately 60% in Stockholm and 40% in Västra Götaland, due to the transportation of fewer active passengers because of the virus and thus people tend to buy a single ticket instead of a period ticket. In addition, it is stated that short-term passenger ticket sales were almost zero.

Spain is one of the most affected countries by both health and economic results of the COVID-19 epidemic through thousands of hotels. González-Torres, Rodríguez-Sánchez & Pelechano-Barahona (2020) state that the disruption of one company puts the other at risk due to the interdependence of the companies that makes up the tourism supply chain and causes a significant decrease in tourism revenues and also causes liquidity problems.

During the crisis, companies tried to ensure continuity in their access with their customers through their applications on digital platforms. Raj, Sundararajan & You (2020) examined the supply and demand of restaurants on the Uber Eats digital platform as businesses shut down in the United States with the outbreak of COVID-19. They associated the significant increase in both daily and hourly orders with the expansion of the digital market due to Covid 19 and the increase in the intensity of competition between manufacturers and suppliers on this platforms. Companies which are able to provide flexibility can survive in the post-COVID 19 economy by shaping their new business models with new managerial insights on digital platforms considering supply and demand-side factors.

In Colombia, after Covid-19, some tough decisions have been made regarding air transport, freight transport and urban transport and changes have been started to be implemented. The transport sector experienced a financial crisis, especially with the ban on border crossings. They also aim to remove unnecessary products from the supply chain to reduce freight flights (Arellana, Márquez & Cantillo, 2020: 1). Furthermore, because of the decrease on demand of motor vehicles the need of infrastructure both for pedestrians and cyclists should be encouraged. Dalgic, Toksoz, Birdir, S. and Birdir, K. (2019) stated that rural tourism differs especially in terms of 'location size' and 'population density and composition'. Accordingly, it can be aimed to increase the incentives of rural tourism, which is one of the most important strategies in tourism marketing, due to the importance of social distance, especially after Covid 19 outbreak. Besides, Motoyama (2020) predicts

that employment in restaurants in small cities will decrease significantly due to Covid-19, and regions with low income levels may suffer even more than large cities (Arellana, Márquez, Cantillo, 2020).

Countries such as Greece, Portugal and Spain, which are more dependent on tourism, will have a slower growth rate due to the crisis. In such a period when a global recession is inevitable, it has been observed that the psychological need of consumers to return to normal in China is very high (Pantano, Pizzi, Scarpi, & Dennis, 2020). As a result of this, it is predicted that a recovery will occur with return to normal life, but this effect will not last much (Deng, Wang, & Chao, 2020).

4. Conclusion

Paul (2012) stated that tourism is very important in the global economy, especially for developing countries, and that it is directly related to many other sectors, but especially policy makers should act in a way of promoting sustainability while tourism operators develop the tourism market and tourism products. It is predicted that Covid-19, which has significant effects in all societies and sectors, will also cause changes in the tourism sector. Thus, it is very important to provide sustainable development while making decisions about the changes for the welfare of future generations. Cooperation was needed during the pandemic, and even those of past competitors should cooperate in this context for the sustainability of tourism. Post Covid-19 untouched travel activities began to be implemented such as camps and excursions in nature or tourist attractions isolated for families only (Park et al., 2020). Yoo & Managi (2020) pointed out the importance of encouraging outdoor activities rather than indoor activities by leaving a space between tables or limiting the number of daily visitors in cafes and restaurants for a safe travel experience based on social distance. Some regulations need to be made in order to increase tourism sales after the pandemic. The most important of these may be the provision of services based on high level of privatization. For example, breakfast buffets in hotels were one of the most attractive factors to attract customers in Korea, but post Covid-19 pandemic breakfast buffets offered with room service became more popular (Bae & Chang, 2021). In addition, taking customized reservations in small groups according to crowded groups, personalized room offerings according to the needs of the customers, certifications obtained in the field of health will normally meet the demands of tourism. As a result, all these efforts need to be transferred to customers by using appropriate channels.

Due to the restriction and quarantine caused by Covid 19, in order to reduce contact with people, takeaway orders have become more popular than eating in restaurants. One of the most important factors affecting the travel choices of tourists is food, so restaurants can increase and sterilize their package service options by adhering to safety and hygiene protocols and emphasize this issue in their advertisements (Wen et al., 2020). It is recommended that local governments work to offer hiking trails or driving routes with local views. In addition, hotels should provide private dining rooms, buffet room service and live chat concierge services.

Hotels negatively affected by the Covid-19 epidemic are expected to turn to use robots and artificial intelligence that can increase physical distance while

minimizing social distance. Check-in and check-out operations with face scanning or voice recognition and the presence of robots in service areas could make tourists feel safer. (Jiang & Wen, 2020: 2567). It is predicted that such new technological applications offered in hotels can create trust in terms of both health and hygiene, and this can help to increase the occupancy rates of the hotels.

All actors in the tourism market need to notice the changes caused by the Covid-19 virus and find solutions to existing problems. The socio-economic dimensions of the COVID-19 epidemic affecting tourism should be examined based on the behavior of incoming tourists. Governments can take protective measures such as social distancing, wearing masks, caring hygiene and even curfew restrictions and prohibitions in order to fight Covid-19 that effected tourism sector negatively. Therefore, governments might specify the intensity of Covid-19 in tourism destinations and let the tourists check the update versions. They also should take measures especially in the transportation, accommodation and food & beverage sector to provide the health security for the tourists. Thus, redesignation of the websites could be effective in a way of allowing tourists to compare different destinations during their decision process (Grech, Grech, Fabri, 2020: 121).

References

- Arellana, J., Márquez, L., & Cantillo, V. (2020). COVID-19 outbreak in Colombia: an analysis of its impacts on transport systems. *Journal of Advanced Transportation*, Volume 2020, Article ID 8867316, <https://doi.org/10.1155/2020/8867316>
- Bae, S. Y., & Chang, P. J. (2021). The effect of coronavirus disease-19 (COVID-19) risk perception on behavioural intention towards 'untact' tourism in South Korea during the first wave of the pandemic (March 2020). *Current Issues in Tourism*, 24(7), 1017-1035.
- Dalgic, A., Toksoz, D., Birdir, S. S., & Birdir, K. (2019). 16 Rural Tourism: An Asset for Sustainable Development. *Sustainable Destination Branding and Marketing*, 181.
- Deng, S., Wang, W., Xie, P., Chao, Y., & Zhu, J. (2020). Perceived severity of COVID-19 and post-pandemic consumption willingness: The roles of boredom and sensation-seeking. *Frontiers in psychology*, 11, 2437.
- Fernandes, N. (2020). Economic effects of coronavirus outbreak (COVID-19) on the world economy. Available at SSRN 3557504. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3557504>
- González-Torres, T., Rodríguez-Sánchez, J. L., & Pelechano-Barahona, E. (2020). Managing relationships in the Tourism Supply Chain to overcome epidemic outbreaks: The case of COVID-19 and the hospitality industry in Spain. *International Journal of Hospitality Management*, 92, 102733.
- Gössling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2020). Pandemics, tourism and global change: a rapid assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 1-20.

- Grech, V., Grech, P., & Fabri, S. (2020). A risk balancing act–tourism competition using health leverage in the COVID-19 era. *International Journal of Risk & Safety in Medicine*, (Preprint), 1-5.
- Hao, F., Xiao, Q., & Chon, K. (2020). COVID-19 and China's hotel industry: Impacts, a disaster management framework, and post-pandemic agenda. *International Journal of Hospitality Management*, 90, 102636.
- He, H., & Harris, L. (2020). The impact of Covid-19 pandemic on corporate social responsibility and marketing philosophy. *Journal of Business Research*, 116, 176-182.
- Jenelius, E., & Cebecauer, M. (2020). Impacts of COVID-19 on public transport ridership in Sweden: Analysis of ticket validations, sales and passenger counts. *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives*, 8, 100242.
- Jiang, Y., & Wen, J. (2020). Effects of COVID-19 on hotel marketing and management: a perspective article. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. Vol. 32 No. 8, pp. 2563-2573.
- Kaushal, V., & Srivastava, S. (2020). Hospitality and tourism industry amid COVID-19 pandemic: Perspectives on challenges and learnings from India. *International Journal of Hospitality Management*, 92, 102707.
- Motoyama, Y. (2020). What kind of cities are more vulnerable during the COVID-19 crisis?. *Local Development & Society*, 1-9.
- Park, Y. J., Choe, Y. J., Park, O., Park, S. Y., Kim, Y. M., Kim, J., ... & COVID-19 National Emergency Response Center, Epidemiology and Case Management Team. (2020). Contact tracing during coronavirus disease outbreak, South Korea, 2020. *Emerging infectious diseases*, 26(10), 2465-2468.
- Paul, B. D. (2012). The impacts of tourism on society. *The Annals of the University of Oradea*, 500.
- Pantano, E., Pizzi, G., Scarpi, D., & Dennis, C. (2020). Competing during a pandemic? Retailers' ups and downs during the COVID-19 outbreak. *Journal of Business Research*, 116, 209-213.
- Raj, M., Sundararajan, A., & You, C. (2020). COVID-19 and digital resilience: Evidence from Uber Eats.
- Sharma, A., & Nicolau, J. L. (2020). An open market valuation of the effects of COVID-19 on the travel and tourism industry. *Annals of tourism research*. 83
- Sheller, M. (2020). Reconstructing tourism in the Caribbean: connecting pandemic recovery, climate resilience and sustainable tourism through mobility justice. *Journal of Sustainable Tourism*, 1-14.
- Wang, D., & Nicolau, J. L. (2017). Price determinants of sharing economy based accommodation rental: A study of listings from 33 cities on Airbnb.com. *International Journal of Hospitality Management*, 62, 120-131.

Wen, J., Kozak, M., Yang, S., & Liu, F. (2020). COVID-19: potential effects on Chinese citizens' lifestyle and travel. *Tourism Review*. *Tourism Review*, Vol. 76 No. 1, pp. 74-87.

Yoo, S., & Managi, S. (2020). Global mortality benefits of COVID-19 action. *Technological Forecasting and Social Change*, 160, 120231.

<https://www.unwto.org/news/70-of-destinations-have-lifted-travel-restrictions-but-global-gap-emerging>, (December 21, 2020)

<https://www.cedefop.europa.eu/en/news-and-press/news/jobs-risk-coronavirus-impact-eu-tourism-sector>

**Journal of Strategic Research in Social Science
(JoSReSS)**

ISSN: 2459-0029

www.josrssl.com

© All Rights Reserved

Open Innovation in the Public Sector

Derya YÜCEL¹

Keywords

Open innovation, civic open innovation, open ecosystem, governance.

Abstract

The problems experienced in the Covid-19 process have shown the world how important it is to manage the innovation processes well in getting the desired results. Just like corporate executives, public managers are faced with increasingly complex challenges. The rate of spread of the disease in the Covid 19 process has been a real-time indicator of how active the world population is. As population movements and globalization increase, countries and cities are obliged to produce a larger, more concentrated and dispersed population of many different cultures than before. Rapid changes in the global economy affect countries that have difficulty adapting to these changes, and this often occurs as economic depression and growth problems. In the study designed in this framework, taking into account the innovation efforts emerging in Europe and America, the concept of civic open innovation and its underlying driving forces are addressed, and examples of how public administration and non-governmental organizations benefit from crowdsourcing and technology for cooperation. The study discusses whether business ecosystems can be developed by increasing the openness and cooperation potential of public administration with external stakeholders such as public, businesses, non-governmental organizations, universities and other countries within the framework of open ecosystem approach.

Article History

Received

15 Jun, 2021

Accepted

30 Aug, 2021

Kamu Sektöründe Açık İnovasyon

Anahtar Kelimeler

Açık inovasyon, sivil açık inovasyon, açık ekosistem, yönetim.

Özet

Covid-19 sürecinde yaşanan sorunlar inovasyon süreçlerinin iyi yönetilmesinin istenen sonuçların alınmasında ne kadar önemli olduğunu tüm dünyaya göstermiştir. Tıpkı şirket yöneticileri gibi kamu yöneticileri de giderek karmaşıklaşan zorluklarla karşı karşıyadır. Covid 19 sürecinde hastalığın yayılma hızı dünya nüfusunun ne derece hareketli olduğunun gerçek zamanlı bir göstergesi olmuştur. Nüfus hareketleri ve globalleşme arttıkça, ülkeler ve şehirler çok farklı kültürlerle ait daha büyük, daha yoğun ve dağınık bir nüfusa eskiye nazaran çok daha fazla çeşitte ve özellikle hizmet üretmek zorunda kalmaktadır. Küresel ekonomideki hızlı değişimler, bu değişikliklere uyum sağlamakta zorlanan ülkeleri etkilemekte ve bu da genellikle ekonomik bunalım ve büyüme sorunları olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede tasarlanan çalışmada, Avrupa ve Amerika'da konu ile ilgili ortaya çıkan inovasyon çabaları da dikkate alınarak, sivil açık inovasyon kavramına ve altında yatan itici güçlere değinilmekte, kamu yönetimi ve sivil kuruluşların kitle kaynak kullanımından ve iş birliği için teknolojiye nasıl yararlandığı örnekleriyle ele alınmaktadır. Çalışma ile açık ekosistem yaklaşımı çerçevesinde kamu yönetiminin halk, işletmeler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve diğer ülkeler gibi dış paydaşlarla açıklık ve iş birliği potansiyelinin artırılarak iş ekosistemlerinin geliştirilip geliştirilemeyeceği tartışılmaktadır.

Makale Geçmişi

Alınan Tarih

15 Haziran 2021

Kabul Tarihi

30 Ağustos 2021

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0003-1853-2673. Öğr. Gör. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal University, deryayucel@ibu.edu.tr

1. Giriş

Pek çok ülkede kamu sektörünün, kısıtlı bütçe taleplerini karşılamanın yanı sıra hizmetler için artan talepleri ve artan profesyonelleşme ve uzmanlaşma seviyelerini karşılama konusundaki belirsizlik sorunuyla karşı karşıya olduğu iyi bilinmektedir. Bu talepleri karşılamanın en önemli yolu, kamu sektörünün inovasyon yeterliliğini geliştirmektir. İnovasyonu kamu sektörüne dahil ederek elde edilen faydaların çok büyük olduğu, müşterilere / vatandaşlara fayda sağlarken aynı zamanda iç çalışma ortamlarını iyileştirdiği savunulmaktadır. Bununla birlikte, kamu sektöründe inovasyonla uğraşırken farklı türden engellerin olduğu da iyi bilinmektedir (Munksgaard ve diğ., 2012:41).

Kamu sektöründe açık inovasyon için iki farklı motivasyon kaynağı sözkonusudur. Bunlardan ilki, hükümetleri daha fazla açıklık, vatandaş katılımı ve daha işbirlikçi demokrasilere doğru değiştirmenin bir yolu olarak açık inovasyonu ideolojik bir araç olarak kullanma arayışıdır. Diğer bir motivasyon ise, toplumlara zorlayan alanlarda kamu sektörü inovasyonunun seviyesini artırmanın bir yolu olarak açık inovasyonu kullanma gerekliliğidir (Pedersen, 2018:161).

Bu çalışma kapsamında ikinci motivasyon kaynağına odaklanılmış olup bu çerçevede kamu sektöründeki açık inovasyon, kamu sorunlarını çözmek için akran devlet daireleri, vatandaşlar ve özel sektör kuruluşlarının katkıda bulunduğu kaynakları ve bilgiyi kullanan hükümetlerin eylemleri olarak tanımlanabilir. Bu kapsamda açık inovasyon kamu hizmetlerinin yenilikçiliğini artırır ve daha da önemlisi kamusal değer yaratılmasına katkıda bulunur. Ancak açık inovasyon kavramı kamu sektöründe nispeten yeni olsa da, paydaşları kamusal sorunları çözmeye yardımcı olmaya çağırarak değildir.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Kapalı - Açık İnovasyon Geçişi

İkinci endüstri devrimi ve sonrasında yaşanan gelişmeler tüm yenilik faaliyetlerini kendi başlarına üstlenen sermaye-yoğun firmalarının oluşumuyla sonuçlanmıştır. Büyük kurumsal Ar-Ge laboratuvarlarındaki geniş teknoloji tabanı, sadece üretim maliyetlerini önemli ölçüde azaltmak için değil, aynı zamanda kârlı yeni ürünler geliştirmek için de kullanılmıştır. Dış pazarlara karşı dahili Ar-Ge'nin faydaları, kapalı inovasyon modelinin yükselmesine neden olmuştur. Bu dikey olarak entegre edilmiş inovasyon modeli dahilinde, şirketler genellikle dahili Ar-Ge faaliyetlerine büyük ölçüde yatırım yaptılar ve daha sonra sıkı fikri mülkiyet haklarıyla korunan icatları dahili olarak geliştirmek için en yetenekli Ar-Ge personellerini işe aldılar. Fikri mülkiyet hakları ile korunan yeni ürünler, büyük kârlar üretti ve bunlar daha sonra dahili Ar-Ge'ye yeniden yatırıldı. Bu kapalı yenilik çemberi, yirminci yüzyıl boyunca pek çok temel teknolojik atılımla sonuçlanmıştır (Vanhaverbeke ve Roijakkers, 2014: 1).

Kapalı inovasyon anlayışının temel başarı prensibi kontroldür. Bu yaklaşımda inovasyonun doğru yapılması ve başarılı sonuçlar elde edilmesi için bütün inovasyon faaliyetlerinin firmanın kendi içerisinde gerçekleştirilmesi gerekir. Buna anlayışa göre şirketler kendi tasarlayıp ürettikleri, yine kendilerinin pazarlama ve

dağıtımlarını gerçekleştirebileceği fikirlere sahip olmalıdırlar (Chesbrough, 2011: 36).

Kapalı inovasyon anlayışının hakim olduğu dönemde üniversiteler ve devlet, bilimin ticari uygulamasında yer almamıştır ve bu nedenle, firmaların yeni ürün geliştirme için kendi kurum içi Ar-Ge laboratuvarları kurmaları gerekmiştir. Bu iş modeli örneğin, Palo Alto Araştırma Merkezi tesisini yöneten Xerox gibi çoğu büyük ABD şirketi tarafından kullanılmıştır. Ancak kapalı inovasyon anlayışı özellikle 1990'lardan itibaren sorgulanmaya başlanmıştır. Chesbrough (2003), şirketleri kapalı inovasyon modelinin ardındaki ana varsayımları sorgulamaya iten faktörleri aşağıdaki şekilde özetlemiştir;

- Yüksek eğitimli, esnek Ar-Ge personelinin arzı muazzam bir şekilde artması,
- Dış uzmanlığın kalitesi ve erişilebilirliğinin artması,
- Yüksek teknoloji girişimlerini finanse etmenin yeni ve güçlü bir yolu olarak risk sermayesinin ortaya çıkması,
- Hem müşteriler hem de tedarikçilerin bilgi ve uzmanlığının artması,
- Yeni ürün ve hizmetlerin pazara sunulma süresinin önemli ölçüde azalması,
- Yeni teknoloji gelişiminin altında yatan bilgi yapısının giderek daha karmaşık hale gelmesi,
- Batılı firmaların rekabetçi konumunun aşınması.

Bu gelişmelerin bir sonucu olarak, birçok büyük şirket inovasyona iç odaklı bir yaklaşımdan daha açık bir inovasyon modeline doğru yönelmiştir (Vanhaverbeke ve Roijackers, 2014: 1-2).

Yukarıda bahsi geçen tüm bu faktörler kapalı inovasyonda araştırma ve geliştirme arasındaki bağlantıyı koparmış, bulunan yeni fikirlerin artık sadece şirket sınırları içinde kalarak oluşturulması ve saklanmasını zorlaştırmıştır. Fikrini yeni ürüne dönüştüremeyen ve teknolojiyi kullanamayan şirketler başka şirketlerin bunu görüp fırsata dönüştürmesine zemin hazırlamışlardır. Aynı zamanda bir firmanın kendi dışındaki rakip firmaların araştırma girdilerinden faydalanarak yeni ürün üretme imkânı yakaladığı ve bilgi alanlarında köklü değişimler yaşanarak bilginin şirket içi Ar-Ge merkezinden dışa doğru geniş alanlara yayılmaya başladığı görülmüştür. Bilgi alanındaki bu değişimle birlikte şirketler, müşterilerde, tedarikçilerde, üniversitelerde, ulusal laboratuvarlarda, konsorsiyumlarda, danışmanlarda ve hatta yeni kurulan şirketlerde hayati bilgiler bulabilirler. Şirketler kendi iç Ar-Ge yapılarıyla uğraşmak yerine bu alandaki paydaşların yeni bilgi veya teknolojilerden faydalanılması konusunda kendilerini değiştirmeye başlamışlardır. Kısacası tüm bilgi ve teknolojiyi kendi içerisinde arayan merkezi Ar-Ge odaklı bu kapalı iç ortamın, içerden dışarıya veya dışardan içeriye bilgi, teknoloji veya fikir akışının sağlandığı açık etkileşimli bir çevreye dönüştüğü görülmüştür (Chesbrough, 2003: 40-41).

2.2. Açık İnovasyon

Açık inovasyon kavramı, değerli fikirlerin şirket içinden veya dışından gelebileceği ve şirket içinden veya dışından da pazara girebileceği anlamına gelmektedir. Bu

yaklaşım, harici fikirleri ve pazara giden harici yolları, kapalı inovasyon modelindeki dahili fikirler ve pazara giden yollar için ayrılan ile aynı önem seviyesine değerlendirebilir (Chesbrough, 2003: 43).

Açık inovasyon, şirketin ortaklar, müşteriler ve/veya tedarikçilerle iş birliğine dayalı inovasyon süreçleri için fırsatlar yaratmak amacıyla dışarıdan değerli bilginin akmasına izin vermek için sınırlarını açması gerektiği anlamına gelir. Ayrıca, rakiplerin yapabileceğinden daha hızlı pazara sunabilmek için fikirlerin ve fikri hakların esnetilmesini de içerir (Gassmann ve Enkel, 2004: 2).

Açık inovasyonda yer alan dış süreçler; firmanın rekabet içinde olduğu diğer firmalar ile ortak bilgi ve teknoloji paylaşımı şeklinde olabileceği gibi, firmaların kendi web siteleri üzerinden ya da firma olarak oluşturabileceği ortak bir platform aracılığı ile müşterilerinin inovasyon önerilerini toplama metodu olarak da tanımlanabilir. Firmalar bu sayede hem dış inovasyon kaynaklarını kullanarak hem de kendi inovasyon imkanlarını başka firmalar ile paylaşarak yeni ürünler geliştirebilirler.

Gassmann ve Enkel (2004)'e göre üç farklı açık inovasyon süreci vardır. Dıştan içe süreç olarak adlandırılan birinci türde, endüstri, akademi, tedarikçiler ve müşteriler gibi dış kaynakların entegrasyonu yoluyla firmanın bilgi tabanını genişletmeye odaklanılır. Firmalar, tedarikçilerin kaynaklarını, becerilerini ve yeteneklerini kullanarak daha iyi ürünler geliştirmeye çalışır. Aynı zamanda firmalar, web tabanlı teknolojileri kullanarak sürekli olarak tüketicilerin uzmanlığından yararlanmaya çalışırlar. İçten dışa süreç adı verilen ikinci tür açık inovasyon, firmanın bazı varlıklarını kendi duvarlarının dışına yerleştirmeye ve fikirlerini dışarıya aktarmaya odaklanır. İçten dışa süreç örneklerinden biri, firmanın fikri mülkiyet hakkını başka firmaların kullanımına sunmaktır. Pek çok firma, hiçbir mali fayda olmaksızın rafta tutulan bir dizi fikri mülkiyet hakkına sahiptir. Değerli bir içten dışa açık yenilik, kullanılmayan fikri mülkiyet haklarını üçüncü şahıslara lisanslamaktır. Birleşik süreç adı verilen üçüncü açık inovasyon türü, ittifaklar, işbirliği ve ortak girişimler aracılığıyla tamamlayıcı ortaklarla çalışarak dıştan içe ve içeriden-dışarı süreçlerini birleştirmeye odaklanır.

2.3. Kamuda Açık İnovasyon

İnovasyon paradigmasındaki bu değişiklik kamu sektörü içinde geçerlidir. Artan sayıda kâr amacı gütmeyen kuruluş, açık inovasyon için yeni bir işbirlikçi paradigmaya doğru geçiş başlatmıştır. Birçok araştırmacı, özel sektör ve kamu sektörü inovasyonu arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ele almaktadır. Örneğin, özel sektördeki yenilik, yeni ürün geliştirmeye odaklanma eğilimindeyken, kamu sektöründeki yenilik genellikle fiziksel bir yapı için değildir. Özel sektörde inovasyon, öncelikle rekabet avantajı elde etmek ve daha yüksek gelirlerle değer katmak için başlatılır. Buna karşılık, kamu sektöründeki yenilik, hizmet performansını iyileştirmeye ve kamu yararı açısından değer katmaya yöneliktir (Lee ve diğ., 2012: 149).

Kankanhalli ve diğ. (2017) özel ve kamu sektöründeki açık inovasyonun dört temel kriter açısından farklılaştığını öne sürmektedir. Bunlar sırası ile odak noktaları, amaçları, oluşturdukları değer ve dış paydaşlarıdır. Tablo 1'de bu kriterler

açısından özel ve kamu sektöründe açık inovasyon karşılaştırmasına yer verilmektedir.

Tablo 1: Özel ve Kamu sektörlerinde Açık İnovasyon arasındaki farklar.

	Özel sektörde açık inovasyon	Kamu sektöründe açık inovasyon
Odak noktası	Hem yeni ürün hem de hizmet geliştirmeye odaklanır	Genellikle fiziksel bir eser için değildir
Amaç	Öncelikle rekabet avantajı elde etmeyi amaçlar	Hizmet performansını iyileştirme hedefiyle hareket eder
Değer	Daha yüksek gelirler açısından değer katar	Kamu yararı açısından değer katar
Dış paydaşlar	Tedarikçiler, müşteriler, rakipler, ortaklar, araştırma kurumları, diğer sektörlerdeki kuruluşlardır	Vatandaşlar, çevrimiçi araçlar, akademi ve yüksek öğrenim, diğer devlet kuruluşları (örneğin yasa koyucular), sivil toplum kuruluşları (özel sektör dahil) ve kar amacı gütmeyen kuruluşlardır

Kaynak: Kankanhalli, A., Zuiderwijk, A., & Tayi, G. K. (2017). Open innovation in the public sector: A research agenda. *Government Information Quarterly*, 34(1), 85.

Bu farklılıklara karşı günümüzde özel ve kamu sektörü inovasyonunda arasında dış bilgi kaynaklarını inovasyon sürecine dahil etmek ortak bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki, artan sayıda kamu sektörü kuruluşu, kamu hizmetlerini sunmanın yeni yollarını bulmak için dünyanın dört bir yanından iyi fikirlere ulaşmaya çalışmaktadır. Bu kamu kurumları, kendi başlarına yenilik yapmak yerine, özel şirketlerde olduğu gibi kamusal değer yaratmak için dış bilgi kaynaklarından en iyi şekilde yararlanmaya çalışmaktadır. Bunun sonucu olarak, kamu sektöründe örgütsel yapılarda yaygın bir yeniden yapılanma ortaya çıkmıştır. Makro düzeydeki bu değişim süreci, hem daha yönetilen hem de piyasa benzeri bir yönelime doğru köklü bir değişimi temsil eden yeni kamu yönetiminin yükselişi olarak tanımlanmaktadır. 1980'lerin başına kadar popüler olan kamu yönetimi yaklaşımı, genellikle ulusal ve evrensel ölçekte hükümet öncülüğündeki yeniliklerle karakterize edilir. Ancak bu yaklaşımda, sürekli iyileştirme ve uyum kapasitesi sınırlıdır. 1980'lerin sonunda, yeni kamu yönetimi adı verilen yeni bir kamu yönetimi paradigması ortaya çıkmıştır. İlk yaklaşımın aksine, yeni kamu yönetimi radikal görünmektedir. Kullanıcı odaklılığa daha fazla vurgu yaparak organizasyon yapılarını ve süreçlerini yeniden yapılandırmaya çalışır. Bu yeni yaklaşım öncekinin aksine yüksek düzeyde değişim ve performans odaklı, ileri düzeyde bilişim teknolojisi tabanlı, geniş bir yönetimsel otonomi sergileyen ve politika önermek yerine operasyonel ve stratejik yönetime odaklı bir yaklaşım sunar (Lee ve diğ., 2012: 149).

Munksgaard ve diğ. (2012)'e göre kamu-özel açık inovasyon yaklaşımları arasındaki farklar beş başlık altında özetlenebilir.

- Özel sektörde şirketler rekabet tarafından yönlendirildikleri için müşteri tercihleriyle ilgilenecek ve hissedar değerini artırmak için çaba göstereceklerdir. Öte yandan, kamu kuruluşları kamusal değeri artırma hedeflerine meyillidir ve çoklu, soyut, sosyal ve politik hedefler tarafından yönlendirilirler.
- Özel şirketlerin ticarileştirme odağına bağlı olarak, planlama ve uygulama ufukları kısa vadeli sonuçları ve piyasa rehberliğini destekleme eğilimindedir. Bu durum uzun vadeli yeterlilik oluşturmayı güvence altına

almak için daha uzun bir zaman perspektifi oluşturabilen kamu sektörünün tersidir.

- Kamu ve özel sektör aktörleri, risk davranışlarında farklılıklara yol açan riski farklı şekilde algılama eğilimindedir. Riskin kamu sektöründe yaygın olarak paylaşıldığı, ancak özel sektörde riskin bireysel olduğu varsayılır.
- Özel sektör aktörleri ekonomik teşvikler ve ekonomik ödül beklentileri tarafından yönlendirilirken kamu sektörü aktörleri, yenilikler yoluyla kamusal değer yaratmaya yönelik genel amaçlarla daha çok ilişkili olan diğer teşvik ve ödül mekanizmalarıyla yönlendirilir.
- Kamu sektörü aktörleri yeniliği, daha fazla araştırma için yeni konuların sağlanmasına yol açan yeni bilginin anlaşılması ve yaratılmasındaki gelişmeler olarak görürlerken özel sektör aktörleri, yeniliği yeni uygulamalar yoluyla katma değer açısından tanımlar.

Yukarıda tartışılan paradigmalara bir alternatif olarak, bazı kamu kuruluşları ağa bağlı yönetim biçimlerini benimsemiştir. Vatandaş merkezli yönetim olarak adlandırılan bu paradigma, ortaya çıkan yönetim ve hizmet sunumu modellerine dayanmaktadır. Ağa bağlı yönetimin en önemli özelliklerinden biri, halkın hizmet ve yeniliğin ortak üreticileri olarak görülmesidir. Hükümet, yurttaş uzmanlarından oluşan iş birliğine dayalı bir ağdan yararlanarak sorunları daha hızlı ve doğru bir şekilde çözebilir. İşbirliğine dayalı düzenlemenin doğasına bağlı olarak, iki tür ağa bağlı yönetim söz konusudur: hükümet tarafından yönetilen ve topluluk tarafından yönetilen. Birincisi, hükümetin hakim ortak rolünü üstlenmesi ve inovasyon projesine liderlik etmesi açısından yukarıdan aşağıya yaklaşım olarak adlandırılabilir. Geleneksel olarak savunma alanıyla sınırlı olan bu yaklaşım, sağlık, ulaşım, göçmenlik hizmetleri vb. gibi alanlarda da başlamıştır. Giderek daha fazla sayıda hükümet, dış ortakları belirli yeteneklerle bir araya getirmek ve katkılarını entegre etmek için açık inovasyon politikaları geliştirmektedir. Kamu sektörü bağlamında, açık inovasyon politikaları, açık inovasyon süreçlerini etkileyen kamusal eylemler olarak tanımlanabilir. İkinci yaklaşım, bilgi liderleri olarak adlandırılan bireylerin yenilikleri yönlendirmesiyle aşağıdan yukarıya yaklaşım olarak adlandırılabilir. Hükümet baskın olmayan bir rol oynarken liderlik, ağ üyeleri arasında gevşek bir şekilde dağılma eğilimindedir. Özel sektörde bu yaklaşıma genellikle kullanıcı tarafından yönlendirilen inovasyon denir. İlginç bir şekilde, aşağıdan yukarıya yenilikler özel sektöre göre kamu sektöründe daha sık meydana gelmektedir (Lee ve diğ., 2012: 150-151).

2.4. Açık İnovasyon Çerçevesinde Sivil Açık İnovasyon

Sivil açık inovasyon, sosyal açık inovasyonun bir parçası olarak ele alınabilir. Sosyal açık inovasyon aslında kurumun ilişkili iş modelindeki yeniliklerle birlikte gelen veya giden açık inovasyon stratejilerinin sosyal sorunlara uygulanması olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda sivil açık inovasyondan bahsedilebilmesi için açık inovasyonun kamu sektöründe ve kâr amacı gütmeyen sektörde faaliyet gösteren kuruluşlar tarafından uygulanması gerekir. Sivil açık inovasyon, özellikle hükümetler ve devlet kurumları, yani devlet tarafından desteklenen ve yönetilen kurumlar tarafından uygulanır. Özellikle kentsel açık inovasyon şehirler bazında kentsel planlama, mobilite, enerji ve eğitimin yanı sıra idari ve politik alanlar gibi

farklı alanlarda projeler yürütülerek uygulanan sivil açık inovasyona örnektir. Sivil açık inovasyon, devlet kurumlarının verimliliğini ve üretkenliğini artıran ve vatandaşların her zaman, her yerde hükümetle işlem yapmasına olanak sağlayan dijital teknolojilerden yararlanır. Ayrıca demokratik süreci derinleştirebilir ve vatandaşları politika oluşturma sürecine katılmaya sevkeder (Casprini ve Di Minin, 2016:516; Mu ve Wang, 2020:9-10).

Sivil inovasyon kavramı kamuda açık inovasyon uygulaması olarak verimsizliği azaltmak, boşlukları kapatmak, değer yaratmayı artırmak ve paydaşları birbirine bağlamak için hayata geçirilen girişimlerin ortak bir ifadesi olarak son yıllarda ön plana çıkmaktadır.

Almirall ve diğ. (2014)'e göre sivil açık inovasyon şehir yöneticileri, vatandaşlar, uygulama oluşturmaya katılan yazılım geliştiriciler, danışmanlar, politika yapımcılar, risk sermayedarları, mevcut uygulamalarında açık verileri kullanan şirketler, araçlar, potansiyel yatırımcılar, girişim kapitalistleri gibi sivil hızlandırıcıları içeren aktörlerden oluşur.

2.5. Kamuda Açık İnovasyonun Önündeki Engeller

Kamu aktörleri, inovasyonla ilgili olarak özel aktörlere kıyasla farklı bir dizi zorlukla karşı karşıyadır. Örneğin, resmi kurallar, çok katmanlı hiyerarşiler, örgütsel silolar, bölünmüş siyasi liderlik ve teşvik eksikliği, kamu aktörlerinin örgütsel sınırları ötesinde işbirliği yapmasını ve dolayısıyla işbirlikçi yeniliğe katılmasını zorlaştırır. Kamu aktörlerinin açık inovasyon uygulamalarını benimsemesini engelleyen engeller tartışmasız bir şekilde özel aktörlerin deneyimlediklerinden farklıdır. Kamu ve özel sektör aktörlerinin hedefleri ve ilgi alanları, zaman ufku, risk davranışları, katılım teşvikleri ve beklenen ödüller ile inovasyon anlayışlarının uyumsuz olması nedeniyle inovasyon konularında işbirliği yapmakta güçlükler yaşadıkları söylenebilir. Dahası, kamu aktörlerinin yetkilerinden vazgeçme veya yetkilerini paylaşma konusundaki isteksizliğinin işbirlikçi yaklaşımları engellediği görülmüştür (Smith ve Akram, 2017:2).

Kamu sektörü kuruluşları açık inovasyonu benimsemenin başındadırlar. Kamu sektöründeki açık inovasyon özellikle, hükümetlerin vatandaşlarını eskisinden daha fazla dinlemesini ve kamu hizmetlerinin kullanıcılarını daha fazla dahil etmesini gerektirir. Bununla birlikte, vatandaşların kamu sektörü yenilikçiliğine katılımı için araçlar ve yöntemler hala olgunlaşmamıştır. Ayrıca, kamu sektörü kuruluşlarında açık inovasyon stratejilerinin nasıl formüle edilmesi gerektiği konusunda bir anlayış eksikliği vardır. Bu engeller, bu hizmetlere düşük düzeyde vatandaş memnuniyeti ve güveniyle sonuçlanır. Dahası, devlet kurumları, yenilik yapma özgürlüklerini sınırlayabilecek mevcut kural ve düzenlemelere uymalıdır. Genel olarak kamu sektörü, asimetrik teşvikler, inovasyon kültürünün olmaması, inovasyon için finansman bulunmaması (risk sermayesi gibi) ve diğer çeşitli engeller nedeniyle inovasyona karşı eleştirilebilir (Kankanhalli ve diğ., 2017:84).

Açık inovasyon yaklaşımlarının benimsenmesinin önündeki engeller arasında yasal engeller, süreç ve sonuçlarıyla ilgili belirsizlik, kitle kaynak kullanım süreçlerini tasarlayanın önündeki teknolojik engeller ve en önemlisi benimseme kararlarını engelleyen veya geciktiren kültürel faktörler bulunmaktadır.

Organizasyon içi engeller olarak ifade edilen bu engellerin dışında organizasyonlararası engeller de mevcuttur (Mergel, 2018:735-740).

- **Yasal engeller:** Kamu yöneticileri, yasal bir çerçevenin olmayışını riskli olarak algıladılar. Yasal belirsizlik örnekleri, dış hedef kitlelerin yönetimi ve hedeflenmesine odaklanır. Özellikle, bir devlet kurumu tarafından toplanan kişisel olarak tanımlanabilir bilgiler söz konusu olduğunda, e-devlet yasasının gizlilik hükümleri, kurumların bir gizlilik etki değerlendirmesi yapmasını gerektirir. Bu hükümlerin yeni teknolojilere ve vatandaş etkileşimlerine izin verecek şekilde uyarlanması gerekir. Yasal değerlendirmelerin ikinci yönü fikri mülkiyet (IP) haklarını içerir. Fikri mülkiyet konuları geleneksel yenilik edinme süreçlerinde sözleşmeyle düzenlenirken, bu konuların vatandaşlar tarafından gönüllü bilgi sunularının kullanımı için yeniden değerlendirilmesi gerekir.
- **Kültürel faktörler:** Örgütsel kültür faktörleri, açık inovasyon sürecinin birkaç farklı yönünü içerir: (a) ajans türü ve siyasi bağlam, (b) dış yeniliklerin kabulü ve (c) üst yönetim desteği ve satın alma eksikliği. Bireysel seviyedeki faktörler, kurumun türüne bağlıdır, örneğin, bilim ve teknoloji ajanslarının, profesyonel olmayan harici problem çözücülerini inovasyon süreçlerine davet etme fikrinden vazgeçme olasılıkları daha yüksektir. Ar-Ge odaklı ekipler, cevapları kurum içinde geliştirmek için eğitilir ve hepsini bilmenin temel içi olduğunu düşünebilirler. Sonuç çoğu zaman profesyonel olmayan problem çözücülerin çözümlerinin kabul edilmemesidir.
- **Teknolojik engeller:** Kamu yöneticileri, teknolojinin kendisinin yeniliğinden ve kamu sektörü sorunları için girdi tanımlamanın ve talep etmenin yeni yollarından dolayı yenilikçi bir yaklaşımın ilk dirençle birlikte geldiğine işaret ederler. Bununla birlikte, açık inovasyon sürecindeki sorun ifadelerinin sade bir dille yazılması gerekir. Amatör problem çözücüler tarafından anlaşılabilir hale getirmek için yeterince kapalı değil, aynı zamanda kurumun kendisi hakkında düşünmediği yeniliklere izin verecek kadar açık uçlu olmalıdır. Açık inovasyon, yeni bir altyapı sağlar ve yüksek düzeyde yapılandırılmış sözleşme sürecini tersine çevirir.
- **İnovasyon sonuçlarına ilişkin belirsizlik:** Yarışmaların ve zorlukların kullanımıyla karşı karşıya kalan kamu yöneticilerinin, sözleşme yönetimi gibi mevcut standart işletim yapılarına meydan okuyan yeni bir organizasyon sürecine adapte olmaları gerekir. Standart edinim sürecinde, beklentiler, çerçeveleme, sözleşme ve yasal beyanlar açıkça tasarlanır ve el kitaplarında ve işletim kılavuzlarında kurumsal bilgi olarak kodlanmıştır. Bir açık inovasyon sürecinin tasarım unsurlarıyla ilgili endişelere ek olarak, kamu yöneticileri inovasyon sonuçları konusunda isteksizdir. Bir sözleşme veya hibe için çıktılarını açıkça tanımlamak üzere eğitilmiş kamu yöneticileri, şimdi açık inovasyonun önceden tanımlanmış bir çözüme sahip olmayan sorunlara yanıt bulmak üzere tasarlandığını kabul etmek zorundadır. Çözücü topluluğunun sınırları ve yetenekleriyle ilgili belirsizlikle birlikte,

kamu yöneticileri inovasyon sonuçları hakkında yüksek derecede belirsizliğe sahip olurlar.

- **Kurumsallaşma engelleri:** Ajanslar politika, süreç ve yasal engelleri aştıktan sonra, mevcut organizasyon yapısında açık inovasyonu kurumsallaştırmak için organizasyonel sorumlulukların yeniden tanımlanması gerekir.
- **Organizasyonlararası engeller:** Farklı devlet kuruluşlarını aşan engeller, yalnızca iki veya daha fazla kurumun aktif olarak işbirliği yapması ve ortaklarla görüşme yapması gerektiğinde, çoğunlukla ilk kurulumda engellerin olduğunu bildirir. Yasal engeller, açık inovasyon kullanmaya başlamak için organizasyon içi ihtiyaçların ötesine geçer ve zaman alıcı bir şekilde çözümlenmelidir.

3. Kamuda Açık İnovasyon Örnekleri

Devletin bilgi ifşası, belirli hükümet kararlarıyla ilgili olan veya bunlardan etkilenen kişilere bilgiye erişim sağlamayı amaçlamaktadır. Devlet bilgilerine erişim hakkını geliştirmek, karar vermeyi iyileştirmenin ve yolsuzluğu önlemenin etkili bir yolu olarak da kabul edilmektedir. Aralarında Çin'in de olduğu 80'den fazla ülke bir çeşit bilgi edinme özgürlüğü standardı oluşturmuştur ve bu politikaların yarısı son on yıl içinde uygulamaya konmuştur. 1980'lerin başında, Çin merkezi hükümeti bir açılma politikası benimsemiştir ve böylece kamuya idari kural ve prosedürlere erişim sağlanmıştır. 17 Ocak 2007'de Çin Devlet Konseyi, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Açık Hükümet Bilgilerine Dair Yönetmeliğini onaylayarak hükümet gizliliği kültüründen Çin'de şeffaflığa önemli bir geçişi başlatmıştır (Zhang ve diğ., 2017:127).

Başkan Obama döneminde (2009, 2012) Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, Açık Hükümet Girişimi'ne önemli taahhütlerde bulundu. Bu dönemde halkın hükümet verilerine erişmesine izin verildi ve bu süreç hükümetin politika oluşturma ve hizmet yeniliklerine yeni fikir ve uzmanlık sağladı. Bu konuda başka bir başka örnek, Hollanda'daki De Publieke Zaaak'ın (www.depubliekezaak.nl), devlet kurumlarının vatandaşlardan gelen bilgileri kullanarak yenilik yapmasına olanak tanıyan bir proje kombinasyonudur. Bu projelerden biri, vatandaşların seçimden önceki son 21 gün içinde katılımcı siyasetçilerin panellerine soru sorabildikleri "21 günlük tartışma" çabasıdır. Dünyanın diğer bölgelerinde de açık inovasyon girişimleri zemin kazanmaktadır. Örneğin, Singapur Hükümeti, çok sayıda ajansın veri setlerini halka açık hale getirmek için açık bir veri portalı uygulamaya koymuştur (Yang ve Kankanhalli, 2013).

Challenge.gov'da kamu sektöründe açık inovasyon uygulamalarının önemli bir diğer örneğidir. Challenge.gov gibi çevrimiçi açık inovasyon platformları, kamu sektörü sorun bildirimlerini yayınlamak, vatandaşlar tarafından sunulan fikirleri toplamak ve değerlendirmek için kullanılan bir araçtır (Mergel, 2018:726).

Benzer bir uygulama "Büyük Yeşil Mücadele" dir. Britanya'da yeniliği desteklemek için hükümet tarafından finanse edilen bir ajans olan NESTA'nın (National Endowment for Sciences, Technology and the Arts) sponsor olduğu "Büyük Yeşil Mücadele", 2007'de başlatılan iklim değişikliğine toplum liderliğindeki tepkileri

teşvik etmek ve desteklemek için tasarlanmış bir yarışmadır. Mücadele, kâr amacı gütmeyen kuruluşlara ve gruplara yönelik bir çevrimiçi açık çağrı formatı içermektedir. Kazananlar, fikirlerini hayata geçirmeleri için 1 Milyon Pound'luk yarışma ödülü alırlar. Buradaki mücadele, inovasyon döngüsünün inovasyon kaynaklarının mevcudiyetine göre bölündüğü bir işbirliğine dayalı inovasyon örneğidir. Yerel kâr amacı gütmeyen kuruluşların ve grupların büyük sorunların nasıl çözüleceği konusunda daha iyi fikirlere sahip olduğu varsayımına dayanan NESTA, örgütsel sınırlarını açar ve “kalabalık bilgeliğini” ortaya çıkarır (Bommert, 2010:25).

Kamuda açık inovasyonun uygulandığı diğer önemli bir alan şehirlerin yönetimidir. Bu kapsamda Almirall ve diğ. (2014) üç Amerika ve üç Avrupada ülkesinin yer aldığı altı büyük şehirde hayata geçirilen açık inovasyon uygulamaları üzerinde gerçekleştirdikleri çalışma ile şehirlerdeki açık inovasyonların özelliklerini incelemişlerdir.

Şehirlerin açık inovasyon için kullandığı birkaç yaklaşım söz konusudur. Yaklaşımlardan bazıları işbirlikçi toplulukları, gayri resmi ilişkileri, teknoloji paylaşımını ve bir dizi içsel ve dışsal motivasyonu teşvik ederken diğer yaklaşımlar, rekabetçi pazarları, daha fazla sözleşmeye dayalı ilişkileri, daha güçlü kâr güdüsünü ve inovasyon topluluğundaki işbirlikçiler arasında daha az paylaşımı teşvik edebilir. Tablo 1’de kullanılan belirli yaklaşımlar özetlenmiştir (Almirall ve diğ., 2014:395-396).

Tablo 1. Sivil açık inovasyon için çoklu yaklaşımlar.

Şehirler	Sivil Açık İnovasyon Yaklaşımları	Kent Yönetim Bölümleri/ Birimleri	Sivil Açık İnovasyon Araçları
Amsterdam	Açık Veri Kitle Kaynak Kullanımı Hackathonlar Uygulama Geliştirme Yarışmaları Gömülü Değişim Aracıları	Ekonomi İşleri Dairesi	Waag Topluluğu Amsterdam İnovasyon Motoru Avrupa Kodu
Barcelona	Açık Veri Hackathonlar Uygulama Geliştirme Yarışmaları Gömülü Değişim Aracıları Kentsel Laboratuvarlar	Barcelona Şehri Bilgi Sistemleri Ajansı Barcelona Yaratıcılık & İnovasyon Departmanı	Dotopen Bdigital Avrupa Kodu https://www.facebook.com/codeeurope/
Boston	Açık Veri Kitle Kaynak Kullanımı Hackathonlar Uygulama Geliştirme Yarışmaları Gömülü Değişim Aracıları Kent Hızlandırıcı	Belediye Başkanlığı Yeni Kent Mekaniği Ofisi	Amerika Kodu https://www.codeforamerica.org/
Helsinki	Açık Veri Kitle kaynak kullanımı Hackathonlar Uygulama Geliştirme Yarışmaları Gömülü Değişim Aracıları	Helsinki Ekonomik İşleri	Forum Virium https://forumvirium.fi/
New York	Açık Veri Kitle Kaynak Kullanımı Hackathonlar Uygulama Geliştirme Yarışmaları	Ekonomik Kalkınma Şirketi BT ve Telekomünikasyon Bölümü	Meydan Okuma https://devpost.com/
Philadelphia	Açık Veri Kitle Kaynak Kullanımı Hackathonlar Uygulama Geliştirme Yarışmaları Gömülü Değişim Aracıları Kent Hızlandırıcı	Belediye Başkanlığı Yeni Kent Mekaniği Ofisi	Philadelphia Kodu https://technical.ly/project/code-philly/

Kaynak: Almirall, E., Lee, M., & Majchrzak, A. (2014). Open innovation requires integrated competition-community ecosystems: Lessons learned from civic open innovation. *Business Horizons*, 57(3), 393.

Tablo 1’de görüldüğü gibi altı farklı şehirde kullanılan sivil açık inovasyon yaklaşımları benzerlik göstermektedir. Açık veri, kitle kaynak kullanımı, hackathonlar, uygulama geliştirme yarışmaları, gömülü değişim araçları ve kent hızlandırıcıları olarak sıralanan yaklaşımlar farklı açık inovasyon araçları ile hayata geçirilmiştir. Tüm uygulamalarda teknoloji tabanlı çözümlerin oluşturulmuş olması dikkat çeken önemli bir ortak noktadır.

4. Sonuç

Kamu sektöründe çeşitli açıklık girişimleri gözlensede açıklık ne kamu otoritelerince tam anlamıyla uygulanmakta ne de vatandaşlar tarafından tamamen kabul görmektedir. Kamu yöneticileri ortada sıkışmış durumdadır ve başarmak için yeterli araçlara ve yönergelere sahip olmadıklarından açıklığa doğru değişimi destekleyecek bir yol haritasına ihtiyaç duymaktadırlar.

Chron er ve Runardotter (2015)'e göre kontrol, istikrar ve verimlilik gibi kriterlere dayalı olarak etkililiğe odaklanan bir kuruluşun açık, esnek ve yenilikçi hale nasıl geleceği yaşanan temel ikilemi oluşturur. Ayrıca kamu otoritelerinin artık vatandaşlarla daha yüksek düzeyde işbirliği yapması yani, açık hükümetin demokratikleşme hedefi, kamu otoritelerinin üstesinden gelmesi gereken karmaşıklığı artırmaktadır. Özetle, kamu yetkililerinin örgütsel roller, kiminle işbirliği yapılacağı, bilgi ve bilginin nasıl paylaşılacağı gibi konularda kuruluşlarının birçok bölümünü gözden geçirmesi gerekmektedir. Bu açıdan inovasyonu ve açıklığı destekleyen bir organizasyon kültürünün nasıl oluşturulacağı da hayati önem taşımaktadır.

Chesbrough ve diğ. (2011) kamuda açık inovasyon için üç önemli araç önermektedir. Bunlar; (1) mümkün olan her yerde hükümet verilerinin yayınlanmasını hızlandırma, (2) devlet alımlarında açık inovasyonu kullanma, (3) hükümet için geliştirilen teknolojilerin ticari uygulamasını teşvik etme şeklinde sıralanmaktadır.

Kamuda açık inovasyon son on yıllık dönemde hayata geçirilen farklı uygulamalarla kendine uygulama alanı bulmuş olsa da hala emekleme aşamasındadır. Barındırdığı fırsatlar ve sağlayacağı faydalar açısından, kamu hizmetlerinin maliyetlerinin azaltılmasına önemli katkılar sağlayacak potansiyele sahip olduğu, konu ile ilgili sınırlı sayıdaki çalışmada yapılan incelemelerden anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Almirall, E., Lee, M., ve Majchrzak, A. (2014). Open innovation requires integrated competition-community ecosystems: Lessons learned from civic open innovation. *Business Horizons*, 57(3), 391-400. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.bushor.2013.12.009>
- Bommert, B. (2010). Collaborative Innovation In The Public Sector. *International Public Management Review*, 11 (1), 15-33.
- Casprini, E. ve Di Minin, A. (2016). Sketching The New Frontiers Of Open Innovation. *İçinde Innovation Education Reloaded: Nurturing Skills for the Future: the Open Innovation Handbook*. Edt. Manton, A. L., Nagel, A. P., Hafkesbrink, J., & Dąbrowska, 514-524. LUT Scientific and Expertise Publications. <https://books.google.com.tr/books?id=1baiswEACAAJ>
- Chesbrough, H. (2003). *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting From Technology*, Boston, Massachusetts: Harvard Business School Press.
- Chesbrough, H. (2011). The Era of Open Innovation, *MITSloan Management Review*, Sloanselect Collection Winter 2011, 35-41.
- Chesbrough, H., Vanhaverbeke, W., Lopez-Vega, H., ve Bakici, T. (2011). Open innovation and public policy in Europe. In *A research report commissioned by: ESADE Business School & the Science I Business Innovation Board AISBL*.

- Chronéer, D. ve Runardotter, M. (2015). Open Innovation in Public Authorities. In Dilemmas 2015 Papers from the 18th Annual International Conference Dilemmas for Human Services: Organizing, Designing and Managing.
- Gassmann, O. ve Enkel, E. (2004). Towards a Theory of Open Innovation: Three Core Process Archetypes, R&D Management Conference (RADMA) 2004, Lissabon.
- Kankanhalli, A., Zuiderwijk, A., ve Tayi, G. K. (2017). Open innovation in the public sector: A research agenda. *Government Information Quarterly*, 34(1), 84–89. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.giq.2016.12.002>
- Lee, S.M., Hwang, T. ve Choi, D. (2012). Open innovation in the public sector of leading countries, *Management Decision*, Vol. 50 No. 1, pp. 147-162.
- Mergel, I. (2018). Open innovation in the public sector: drivers and barriers for the adoption of Challenge.gov, *Public Management Review*, 20:5, 726-745, DOI: 10.1080/14719037.2017.1320044
- Mu, R. ve Wang, H. (2020). A systematic literature review of open innovation in the public sector: comparing barriers and governance strategies of digital and non-digital open innovation, *Public Management Review*, Latest Articles, 1-23. DOI: 10.1080/ 14719037.2020.1838787
- Munksgaard, K.B., Evald, M.R., Clarke, A.H. ve Nielsen, S.L. (2012). Open Innovation in Public-Private Partnerships?. *Ledelse & Erhvervsøkonomi*, 77(2), 41-51.
- Pedersen, K. (2018). The purpose of public sector open innovation. Conference Proceedings Of European Conference on Digital Government, 25-26 October 2018, Santiago/Spain, 160-167.
- Smith, G., ve Akram, A. (2017). Outbound Open Innovation in the Public Sector: The Roles of Intermediaries. 4th Annual World Open Innovation Conference (WOIC), December 13-15, 2017, San Francisco, USA.
- Vanhaverbeke, W., Van de Vrande, V. ve Chesbrough, H. (2008). Understanding the Advantages of Open Innovation Practices in Corporate Venturing in Terms of Real Options, Creativity and Innovation Management, 17(4), 251–258. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8691.2008.00499.x>
- Vanhaverbeke, W., ve Roijackers, N., (2014). “Open Innovation”, 1-7. https://www.researchgate.net/publication/282236088_Open_Innovation/stats.
- Yang, Z. ve Kankanhalli, A. (2013). Innovation in Government Services: The Case of Open Data. In: Dwivedi Y.K., Henriksen H.Z., Wastell D., De’ R. (eds) Grand Successes and Failures in IT. Public and Private Sectors. TDIT 2013. IFIP Advances in Information and Communication Technology, vol 402. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-642-38862-0_47
- Zhang, N., Zhao, X., Zhang, Z., Meng, Q., ve Tan, H. (2017). What factors drive open innovation in China’s public sector? A case study of official document exchange via microblogging (ODEM) in Haining. *Government Information Quarterly*, 34(1), 126–133. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.giq.2016.11.002>

**Journal of Strategic Research in Social Science
(JoSRSS)**

ISSN: 2459-0029

www.josrss.com

© All Rights Reserved

Estimation of Relations between Innovation Input and Output Components by Artificial Neural Networks

Furkan Fahri ALTINTAŞ¹

Keywords

Innovation, Global Innovation Index, Artificial Neural Networks.

Abstract

In general, countries will be able to identify which innovation component they should attach importance to in order to increase their innovation performance by determining the levels of innovation input components to provide innovation output components. Therefore, it is of great importance to determine the level of providing the innovation output components of the innovation input components according to the countries in the international arena. In this context, in the latest and up-to-date 2020 Global Innovation Index (GII) report, the predicted relationship between innovation input components and innovation output components based on the values of the GII components of 132 countries was determined by Artificial Neural Networks. According to the findings, first of all, it was determined that 'institutions' were the components with the highest estimated contribution value and predictive significance of innovation input components to the influential structure. Secondly, it has been observed that the component that contributes the most predictive contribution to the affect structure in the relational structure is the "creativity output". Thirdly, it has been concluded that the predictive power of innovation input components to innovation output components is quite high, as R^2 values are high in the relationship structure between innovation input and output components. Finally, within the scope of the relationship between innovation input components and innovation output components, it has been concluded that the estimated contribution to the effective structure and the "market sophistication", which has a low significant and normalized significant value, can increase the efficiency of the innovation input component and increase the innovation performance of countries.

Article History

Received

06 May, 2021

Accepted

30 Aug, 2021

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0002-0161-5862. Dr., furkanfahrialtintas@gmail.com

İnovasyon Girdi ve Çıktı Bileşenleri Arasındaki İlişkilerin Yapay Sinir Ağları ile Kestirimi

Anahtar Kelimeler
İnovasyon, Küresel İnovasyon Endeksi, Yapay Sinir Ağları.

Özet

Genel olarak ülkelerin inovasyon girdi bileşenlerinin inovasyon çıktı bileşenlerini sağlama seviyelerinin belirlenmesiyle ülkeler inovasyon performanslarını artırmaları için hangi inovasyon bileşenine önem vermesi gerektiğini tespit edebileceklerdir. Dolayısıyla uluslararası alanda ülkelere göre inovasyon girdi bileşenlerinin inovasyon çıktı bileşenlerini sağlama seviyelerinin tespit edilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda araştırmada en son ve güncel olan 2020 Küresel İnovasyon Endeksi raporunda 132 ülkenin GII bileşenlerine ait değerler üzerinden inovasyon girdi bileşenleri ile inovasyon çıktı bileşenleri arasındaki tahmini ilişki durumu Yapay Sinir Ağları ile belirlenmiştir. Bulgulara göre ilk olarak inovasyon girdi bileşenlerinin etkisel yapıya olan tahmini katkı değeri ve tahmini önemliliği en fazla olan bileşenin “kurumlar” olduğu tespit edilmiştir. İkinci olarak ilişkisel yapıda etkilenme yapısına en fazla tahmini katkı sağlayan bileşenin “yaratıcılık çıktısı” olduğu gözlenmiştir. Üçüncü olarak inovasyon girdi ve çıktı bileşenleri arasındaki ilişki yapısı içinde R^2 değerleri yüksek olduğu için inovasyon girdi bileşenlerinin inovasyon çıktı bileşenlerine olan kestirim gücünün oldukça fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak inovasyon girdi bileşenleri ile inovasyon çıktı bileşenleri arasındaki ilişki kapsamında etkisel yapıya tahmini katkı ile önemlilik ve normalize önemlilik değeri az olan “pazar gelişmişliği” inovasyon girdi bileşeninin etkinliği sağlanarak ülkelerin inovasyon performanslarının artabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Makale Geçmişi

Alınan Tarih
06 Mayıs 2021
Kabul Tarihi
30 Ağustos 2021

1. Giriş

İnovasyon köken olarak Latince bir kelime olup; yenilemek, yenilenmek ve yeni kelimelerinin anlamına gelen “innovatus” kelimesinden türetilmiştir (Giunchiglia, 2003). İnovasyonun katma değer veya getiri sağlayan bir yapısı bulunmaktadır. Yönetim ve organizasyon bilimi çerçevesinde inovasyon, örgütlerin hedeflerine yönelik sağlanan faaliyetler kapsamında örgüt faaliyetlerinin örgüt yönetimi için olumlu sonuçlar oluşturabilecek değişimler, farklılaşmalar ve çeşitlenmeler olarak belirtilmektedir (Kurcmarski, 1996; Lee, 2015; Carr vd., 2016).

Oslo klavuzuna göre inovasyon (OECD ve Eurostat, 2005), örgütün iç ve dış uygulamalarında daha yeni ve geliştirilen ürünler ile hizmetlerin sağlanma sürecinde bir pazar yöntemi olarak açıklanmaktadır. Yine Oslo klavuzu kapsamında inovasyon; ürün ve hizmet inovasyonu, süreç inovasyonu, pazarlama inovasyonu ve örgütsel inovasyon olmak üzere dört faktöre ayrılmıştır. İlk olarak ürün ve hizmet inovasyonu, bir ürünün veya hizmetin mevcut durumundan daha fazla fayda sağlanılmasını gerçekleştirmektedir. İkinci olarak süreç inovasyonu, ürün ve hizmet inovasyonunda sağlanılan malların ve hizmetin iyileştirilme sürdürülebilirliğinin mevcut koşullara ve durumsallık yaklaşımına göre oluşturulmasıdır. Söz konusu bu inovasyon türü ihtiyaca cevap verecek şekilde güncellenebilen yazılımları içermektedir. Üçüncü olarak pazarlama inovasyonu, ürünün nihai durumunun piyasaya sunulması aşamasındaki yenilik faaliyetleri olarak belirtilmektedir. Son olarak örgütsel inovasyon ise örgütlerin ekonomik girişimlerinde ve çevre ile olan ilişkilerinde yeni uygulamaların sağlanmasını açıklamaktadır (OECD ve Eurostat, 2005).

İnovasyon boyutu, ülkelerin gelişimine yönelik hemen hemen tüm alanlarına doğrudan ve dolaylı olarak olumlu ve onarıcı etkisi olabilmektedir. Bu kapsamda ülkeler inovasyon ile oluşabilecek çeşitlenme ve farklılaşma ile çevre içinde

tutulabileceklerdir. Bu durum ise ülkelerin ekonomik olarak iyileşmelerine neden olabilecektir. Bunun yanında ülkelerin ekonomik gelişim göstermesi ile ekonomik büyüme ve kalkınma kolay olarak sağlanabilecektir. Ekonomik büyüme ve kalkınma ile ülkeler sosyal, refah, insani gelişme, yaşam standardı, sosyal gelişme, bilim, teknoloji, tıp, sanat, sağlık ve birçok teknik ve sosyal boyutlarda ilerleme kaydedebileceklerdir (Srinivas ve Sutz, 2008; Clark ve Guy, 2010; Volniac, 2010; Srholec, 2011).

Ülkeler kendilerinin ekonomik performanslarını sürekli olarak takip etmektedirler. Çünkü ülkeler, inovasyon potansiyellerinin farkında olarak inovasyon konusunda eksikliklerini ve üstünlüklerini tespit edebilmektedirler. Böylelikle ülkeler, inovasyon konusunda eksikliklerini gidermek, üstünlüklerinin sürdürülebilirliğini ve gelişimini sağlamaları için stratejiler, yöntemler, yönetimler, planlar, politikalar ve faaliyetler gerçekleştirebilmektedirler. Ülkeler ayrıca birbirlerinin de inovasyon potansiyellerini takip etmektedirler. Bu kapsamda ülkeler inovasyon konusunda iyi olan ülkeler ile işbirlikleri ve ortaklıklar sağlayabilmektedirler. Buna bağlı olarak ülkeler inovasyon konusunda birbirlerini tamamlayarak gerekli entegrasyonları sağlayabilmektedirler. Dolayısıyla ülkeler kendilerinin inovasyon performanslarını ölçen metriklere veya endekslere her zaman gereksinim duymaktadırlar.

Ülkelerin inovasyon performanslarının ölçülmesinde uluslararası alanda en çok dikkate alınan ve akademik araştırmalara konu olan endekslerden bir tanesi Küresel inovasyon Endeksi (Global Innovation Index – GII) olarak belirtilen ölçektir (Pop ve Pop, 2018). GII kapsamında ülkelerin ilk olarak inovasyon performansları ölçümü 2007 yılında INSEAD isimli bir kurum tarafından gerçekleştirilmiştir. Sonrasında ülkelerin inovasyon ölçümlerine Dünya Fikri Mülkiyetler Örgütü (World Intellectual Property Organization – WIPO) ve Cornell Üniversitesi katılarak GII ile çok kapsamlı olarak ülkelerin inovasyon performansları açıklanmaya başlanmıştır. GII ile temel anlamda ülkelerin inovasyon performansları karşılaştırmalı olarak analiz etme olanağı sağlanabilmektedir Cornell University vd., 2020).

GII, inovasyon girdi ve çıktı alt dizinlerinden oluşmaktadır. Söz konusu alt dizinler 7 adet bileşen, 7 adet bileşen 21 değişken ve 21 değişken ise 103 alt değişkenden oluşmaktadır (Cox ve Khan, 2017: 87; Khedhaouria ve Thurik, 2017: 50). Buna göre GII'nın altdizinleri, bileşenleri ve değişkenleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. CII Alt dizinleri Bileşenleri ve Değişkenleri

İNOVASYON GİRDİ ALT DİZİNİ				
BİLEŞENLER		BİLEŞENLERE BAĞLI DEĞİŞKENLER		
Kurumlar	Beşeri Sermaye ve Araştırma	Altyapı	Pazar Gelişmişliği	İş Gelişmişliği
Politik Ortam	Eğitim	Bilgi ve İletişim Teknolojileri	Kredi	Kalifiye İşçi
Düzenleyici Ortam	Yüksek Öğretim	Genel Altyapı	Yatırım	Yenilik Bağlantıları
İş Ortamı	AE-GE	Ekonomik Sürdürülebilirlik	Ticaret ve Rekabet	Bilgi Emilimi
İNOVASYON ÇIKTI ALT DİZİNİ				
BİLEŞENLER		BİLEŞENLERE BAĞLI DEĞİŞKENLER		
Bilgi ve Teknoloji Çıktısı	Bilgi Yaratma	Bilgi Etkisi	Bilgi Yayılması	
Yaratıcı Çıktısı	Maddi Olmayan Varlıklar	Yaratıcı Mal ve Hizmetler	İnternet Üzerinden Yaratıcılık	

Kaynak: Ay Türkmen ve Aynaoğlu, 2017: 262'den uyarlanmıştır.

Tablo 1'de belirtilen GII'nın inovasyon girdi ve çıktı alt dizinlerine tasnif edilmesiyle ülkelerin inovasyon performans etkililikleri, etkinlikleri ve verimlilikleri çeşitli sayısal yöntemler ile ölçülebilmektedir. Buna bağlı olarak ülkelerin inovasyon performans etkililikleri inovasyon çıktı alt dizinin inovasyon girdi alt dizinine oranlanması ile tespit edilebilmektedir (Hancıoğlu, 2016, Kılıç, 2018). Bunun dışında ülkelerin inovasyon etkinlik ve verimlilik değerleri ise çeşitli çok kriterli karar verme (ÇKKV) yöntemleriyle ölçülebilmektedir.

İnovasyon ülkeleri bütün yönleri ile geliştirebileceğinden dolayı ülkelerin kendi ve diğer ülkelerin inovasyon potansiyelleri konusunda farkında olması ülkelerin mevcut ve sonraki dönemler için inovasyon performanslarının iyileştirmelerinde büyük önem kazanmaktadır. Bunun yanında ayrıca ülkeler uluslararası alanda tüm ülkelere göre genel anlamda inovasyon girdi ve çıktı bileşenleri arasındaki ilişkileri analiz ederek hangi inovasyon girdi bileşenlerin çıktılarını sağlamada katkı sağladığının veya sağlamadığının tespitini yapabileceklerdir. Böylelikle ülkeler, çıktılarını sağlamada zayıf kalan inovasyon girdilerini belirleyerek söz konusu inovasyon girdilerinin inovasyon çıktılarını ilgilendirecek stratejiler, politikalar ve faaliyetler gerçekleştirerek inovasyon performanslarını artıracaklardır. Bu kapsamda araştırmada en son ve güncel olan 2020 yılı GII raporunda bulunan ülkelerin GII bileşenlerine ait değerler üzerinden inovasyon girdi bileşenleri ile çıktı bileşenleri arasındaki ilişkiler Yapay Sinir Ağları (YSA) ile kestirilmiştir. Bu kapsamda araştırmanın literatür kısmında inovasyon ve YSA ile ilgili olarak araştırmalar belirtilmiştir. Yöntem kısmında ise araştırmanın veri seti ve analiz düzeyi açıklanmıştır. Son olarak araştırmanın sonuç bölümünde ise bulgular kapsamında tespit edilen nicel değerlere istinaden çıkarımlar sağlanıp tartışılmıştır.

2. Literatür

Araştırmanın literatürü iki açıdan değerlendirilmiştir. Bunlardan birincisinde küresel inovasyon ile ilgili araştırmalar açıklanmıştır. İkincisinde YSA ile ilgili olarak çalışmalar belirtilmiştir.

Fonseca ve Lima (2015), ülkelerin 2014 yılı Küresel Sürdürülebilirlik Endeksi, Küresel Rekabet Endeksi ve GII bileşenlerine ait veriler üzerinden sürdürülebilirlik, rekabet ve inovasyon boyutları arasındaki ilişkiyi Pearson korelasyon katsayısı ile belirlemişlerdir. Araştırmada tüm boyutlar arasındaki ilişkilerin anlamlı, pozitif yönde ve yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Crespo ve Crespo (2016), GII 2015 raporunda ülkelerin inovasyon bileşenlerine ait değerler üzerinden bulanık küme yöntemi ile yüksek gelirli ve düşük gelirli ülkelerin inovasyon bileşenlerini uygulama performanslarını karşılaştırmışlardır. Araştırmada düşük gelirli ülkelerde inovasyon bileşenlerinin tek başlarına ülkelerin inovasyon performanslarının artmasında yeterli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna karşın alt yapı ile beşeri sermaye ve araştırma bileşenlerinin yüksek gelirli ülkelerde ülkelerin inovasyon performanslarını arttırmalarında tek başlarına yeterli oldukları gözlenmiştir. Sohn vd., (2016), 2013 yılının GII bileşenlerine ait değerler üzerinden inovasyon girdi bileşenlerinin inovasyon çıktı bileşen değerleri üzerine etkilerini yapısal eşitlik modellemesi (YEM) ile belirlemişlerdir. Araştırmada iş gelişmişliği ve altyapının yaratıcılık çıktısı bileşen değerleri üzerinde anlamlı, pozitif yönde ve yüksek seviyede ilişkilerin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Vlasova vd., (2017), 2013-2016 zaman aralığında Rusya'nın GII alt bileşenlerine ait değerler üzerinden Rusya'nın inovasyon kapasitesi hakkında tespitlerde bulunmuşlardır. Bulgulara göre, Rusya'nın inovasyon sağlama konusunda olumlu dinamikler sergilediği tespit edilmiştir. Araştırmada ayrıca Rusya'nın gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin inovasyon potansiyellerinden farklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Afonaso va vd., (2019), 2018 yılı için Rusya ve Avrupa Birliği ülkelerinin Dijital Ekonomi ve Toplum Endeksi, GII, Ağa Bağlı Hazırlık Endeksi, İnternet ile Hisseler ve Yüksek Teknoloji endekslerine ait veriler üzerinden Rusya'nın ve Avrupa Birliği ülkelerinin dijital ekonomi ve toplum performanslarını karşılaştırmışlardır. Araştırmada, Rusya'nın inovasyon kapsamında AR-GE gerektiren yüksek teknoloji üretiminde Avrupa Birliği'ne üye olan ve ekonomik yönden güçlü ülkelerin biraz gerisinde kaldığını belirlemişlerdir. Buna karşın Rusya'nın inovasyon çerçevesinde ulusal siber güvenlik ve interneti olan hane halkı oranlarının çok yüksek seviyede olduğu gözlenmiştir. Altıntaş (2020), 2008-2018 yıl aralığındaki G20 grubu ülkelerin GII ve ekonomik büyüme göstergelerine ait veriler üzerinden inovasyonun ekonomik büyümeye olan etkisini YEM ile ölçmüştür. Araştırmada inovasyonun ekonomik büyümeyi anlamlı pozitif yönde ve yüksek seviyede etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Anuşlu Doğruel ve Fırat (2020), 2018 yılı için 116 ülkenin GII, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve Çevresel Performans Endeksi'ne ait veriler üzerinden regresyon analizi ile inovasyon boyutunun sürdürülebilir kalkınma ve çevresel performans boyutlarına olan etkisini incelemişlerdir. Araştırma sonucuna göre, inovasyon boyutunun sürdürülebilir kalkınma ve çevresel performans boyutlarını anlamlı, pozitif yönde ve orta seviyede etkilediği tespit edilmiştir. Çoban ve Balıkçoğlu (2020), 2011-2015 yıl aralığında OECD ülkelerin OECD güven endeksi, GSYİH büyüme oranı ve GII bileşenlerine ait veriler üzerinden ekonomik büyüme, güven ve inovasyon boyutları arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile belirlemişlerdir. Araştırmada sosyal sermaye olarak güvenin inovasyon üzerinde, inovasyonun ise ekonomik büyüme üzerinde etkisinin anlamlı olduğu gözlenmiştir. Gürtuna ve Polat (2020), 2018 Küresel İnovasyon Endeksi Raporu'nda 126 ülkeye

ait değişken ve alt değişkenlere ait veriler ile söz konusu ülkeleri inovasyon performansları açısından kümeleme analizi ile gruplandırmışlardır. Araştırmada kümeleme analizi ile GII değerlerine göre ülke sıralamalarının birbirleri ile tutarlı olduğu, fakat her iki yöntemin birbirlerinden farklı davrandıkları noktaların bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Toker ve Görener (2020), 2019 yılı için 125 ülkenin GII, Ekonomik Serbestlik Endeksi ve Küresel Rekabetçilik Endeksi'ne ait veriler üzerinden ülke ekonomilerinin inovasyon kabiliyeti ile küresel rekabetçilik düzeyleri arasındaki ilişkide ekonomik serbestliğin düzenleyici rolünü regresyon analizi ile incelemiştirler. Bulgulara göre, ülkelerin ekonomik serbestlik düzeylerinin inovasyon ve küresel rekabetçilik düzeyi arasındaki ilişkide ülkelerin düzenleyici rolünün olduğu ve özellikle ülkelerin inovasyon potansiyelinin yüksek ve çok yüksek seviyede iken ekonomik serbestliğin düşük olması rekabetçilik üzerinde olumlu etkiye neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ergül (2018), 1970-2015 yılları arasında Türkiye'de meydana gelen iş kazalarına ait ilgili veriler ile 2016-2020 yılları için iş kazası niceliğini Box-Jenkins (ARIMA) ve YSA ile tahmin etmişlerdir. Bulgulara göre söz konusu yıllar kapsamında YSA ARIMA yöntemine göre daha doğru tahmin değerleri sağlanmıştır. Ayrıca araştırmada ARIMA tekniğine göre Türkiye'de ölüm ve iş görmezlik sayılarının ilgili yıl aralığında azalacağı kestirilirken YSA'ya göre ise Türkiye'de ölüm ve iş görmezlik sayılarının ilgili yıl aralığında artacağı öngörüsünde bulunulmuştur. Komeilibirjandi vd., (2019), nano partiküller içeren nano akışların ısı iletkenliğini tahmin etmek için regresyon tabanlı YSA ve polinomlardan yararlanılmıştır. Araştırmada YSA tabanlı regresyon kullanmanın polinomlara göre daha güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dashtdar ve Dashtdar (2020), elektronik dağıtım sistemlerinde oluşan arızaların giderilmesinde en iyi sistemin oluşturulması için (arıza akım profilinin tespiti, arızanın mesafesinin ve türünün doğru belirlenmesi, kısa devreyi kısa sürede tespit edilmesi) YSA ile gerilim düşümü profili varyasyon yönteminden yararlanmışlardır. Araştırmada YSA ile belirlenen değerlerin arıza mesafesinin ve kısa devre arızasının doğru olarak kısa sürede belirlenmesinde gerilim düşümü profil varyans yönteminden daha doğru sonuçlar çıkardığı sonucuna ulaşılmıştır. Ercan vd., (2020), 2009-2012 yıllar arasında TÜİK tarafından derlenen hane halkı bütçe anketine göre konutlarda elektrik tüketimi düzeyleri YSA yöntemi ile tahmin etmişlerdir. Araştırmada elektrik tüketim sınıfının tahmin edilmesinde eğitim aşamasında %75,11, test aşamasında %64,56'lık doğru tahmin başarısının sağlandığı tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmada, sınıfların kendi içindeki başarıları değerlendirildiğinde hem eğitim, hem de test verilerinin sınıf dağılımlarının orantılı olduğu gözlemlenmiş ve buna göre YSA ile dengeli ve başarılı tahmin sonuçlarına ulaşılabileceği tespit edilmiştir. Essa vd., (2020), Harris Hawks optimize YSA, geleneksel YSA ve Destek Vektör Makinesi yöntemleri ile güneş enerjisinin üretkenlik tahmin modelini oluşturmuşlardır. Araştırmada Harris Hawks optimize YSA yönteminin diğer yöntemlere göre aktif güneş enerjisinin tahmininde en iyi sonuca ulaşıldığı ifade edilmiştir. Gabralı ve Aslan (2020), İstanbul ili Büyükçekmece ilçesi Eskice Bölgesi'nin 2016 yılına ait meteorolojik veriler ile güneş radyasyon miktarının ileriye dönük kısa ve orta vadeli tahmini değerlerini Çoklu Doğrusal Regresyon ve YSA kullanarak sağlamışlardır. Araştırmada, radyasyon tahmininde YSA modelinin Çoklu Doğrusal Regresyon modeline göre daha başarılı olduğu tespit edilmiştir.

Ayrıca mevsimsel olarak güneş radyasyonu için en başarılı tahminin Haziran ayı olduğu gözlenmiştir. Hosseinzadeh vd., (2020), farklı solucan humusu maddeleri ile katı atıklardan besin geri kazanımını (topla nitrojen ve toplam fosfor) tahmin etmede YSA ile Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi yöntemlerini kullanmışlardır. Araştırmada, toplam nitrojen ve toplam fosfor miktarlarının tahmin edilmesinde YSA'nın Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi yönteminden daha iyi sonuçlar çıkardığı bulgusuna ulaşılmıştır. Kumaş vd., (2020), Antalya iline ait 2000-2016 yılları arasında ölçülen gerçek aylık ortalama buhar basıncı, aylık ortalama nispi nem ile ilgili veriler üzerinden YSA ile Antalya ilindeki ortalama hava sıcaklığını tahmin etmişlerdir. Araştırmada YSA kapsamında ölçülen sıcaklık tahmin değerlerinin gerçek ortalama hava sıcaklığı değerleri ile uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mahdi vd., (2020), uçucu kül içeren betonların basınç dayanımının tahmin değerini sağlamak için 1030 veri setine ait bilgiler ile hibrid YSA ve geleneksel YSA modellerini kullanmışlardır. Araştırmada, betonun basınç dayanımı tahmini için hibrid YSA modelinin geleneksel YSA modeline göre daha iyi sonuçlar ortaya çıkardığı bulgusuna ulaşılmıştır. Taş ve Sezen (2020), Tuzla'dan İstanbul'a gidiş yönünde E-5 karayolu bulunduğu bölgenin hafta içi trafik durumu, mesai saatleri, havanın genel durumu, sıcaklık, rüzgâr hızı ve nem seviyelerine ait değerler üzerinden söz konusu E-5 karayolu bulunduğu bölgenin hız miktarını ve trafik yoğunluk seviyesini YSA ile tahmin edilmiştir. Bulgulara göre, ilgili güzergahta hız tahmininin 80 km/s ve trafik yoğunluğunun (en fazla hacim/kapasite) %64-85 aralık değerinde olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

3. Yöntem

3.1. Araştırmanın Veri Seti, Analiz Düzeyi ve Amacı

Araştırmanın veri setini en son ve güncel olan GEI 2021 raporunda 2020 yılı için tüm bilgileri tam olan 132 ülkenin GEI girdi ve çıktı bileşenlerine ait değerler oluşturmuştur. Araştırmada GEI girdi ve çıktı bileşenleri arasındaki ilişkilerin önemi kapsamında söz konusu inovasyon girdi ve çıktı bileşenleri arasındaki ilişki durumu YSA analizi ile kestirilmiştir. Araştırmada kolaylık sağlaması açısından araştırmanın veri setini oluşturan inovasyon girdi ve çıktı bileşenlerinin kısaltmaları Tablo 2'de açıklanmıştır.

Tablo 2. İnovasyon Girdi ve Çıktı Bileşenlerinin Kısaltmaları

İnovasyon Girdi Bileşenleri	Kısaltmalar	İnovasyon Çıktı Bileşenleri	Kısaltmalar
Kurumlar	KİEG1		
Beşeri Sermaye ve Araştırma	KİEG2	Bilgi ve Teknoloji Çıktısı	KİEÇ1
Altyapı	KİEG3		
Pazar Gelişmişliği	KİEG4		
İş Gelişmişliği	KİEG5	Yaratıcılık Çıktısı	KİEÇ2

Bu araştırma etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Araştırma kapsamında sağlanan veriler ve alıntılar bilimsel kurallar çerçevesinde hazırlanmış olup, kaynakça bölümünde kaynaklara yer verilmiştir. Ayrıca araştırma için elde edilen veriler herhangi bir vaka veya deney sonucu elde edilmediğinden ve söz konusu veriler açık adresten (<https://www.wipo.int>) sağlanabileceğinden dolayı çalışmanın yayımlanması için herhangi bir etik kurulunun onayının alınmasının gerekli olmadığı değerlendirilmiştir.

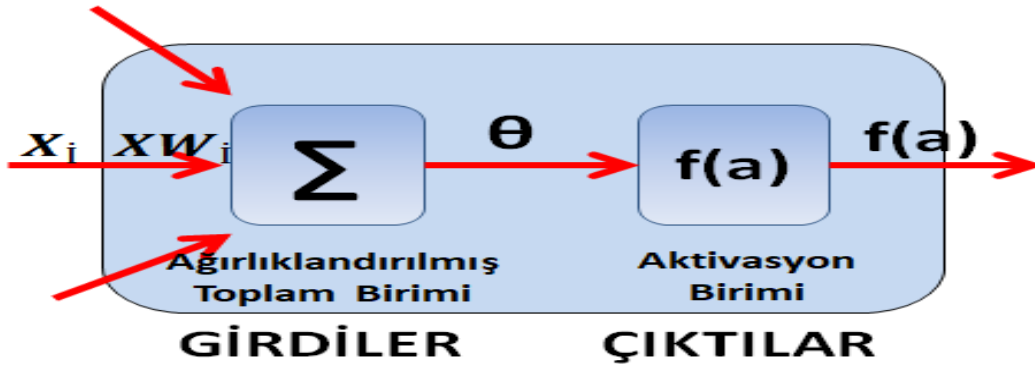
3.2. YSA

YSA örnekler vasıtasıyla olaylar arasındaki ilişkilerin ilk olarak öğrenerek daha sonra daha önceden hiç bilinmeyen örneklem hakkında öğrendikleri bilgileri kullanarak karar veren sistemdir. YSA ayrıca bilinen ve alışılmış hesaplama yöntemlerinden çok farklı olarak kendisine özgü bir hesaplama yöntemine sahiptir. Bu kapsamda özellikle sınıflandırma, örüntü tanıma, veri sıkıştırma, optimizasyon işlemleri ve sinyal filtreleme gibi çalışmalarda YSA'dan sık olarak faydalanılmaktadır (Öztemel, 2012).

Biyolojik sinir hücrelerini taklid edilerek oluşturulan YSA girdi, çıktı ve ara katmanlardan oluşmaktadır. Girdi katmanı dışardan elde edilen bilgileri alan ve ara katmana ileten bir yapısı bulunmaktadır. Girdi katmanı sayesinde sağlanan veriler ara katmanda öğrenme işlemine tabi tutulur. Çıktı katmanı ise ara katmanda sağlanan bilgilerin girdi katmanında sunulan örnek set için üretilmesi gereken çıktıyı açıklamaktadır (Karaatlı vd., 2012).

YSA'da bütün girdiler çıktılara bağlanır ve sineptik ağ oluşturulur. Söz konusu her bir sineptik ağın bir ağırlık katsayısı bulunmaktadır. Sineptik bağlarda süreç elemanlarının 0 değerlerinden farklı olmasını sağlayan eşik değeri bulunmaktadır (Küçükkoçaoğlu, 1997). Buna bağlı olarak YSA kapsamında tek katmanlı modelde ağırlıklı girdi değerleri eşik değeri ile toplanır ve aktivasyon fonksiyonuna tabi tutularak çıktı sağlanır (Adıyaman, 2007). Buna istinaden tek katlı YSA modeli Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Tek Katmanlı YSA Modeli

Kaynak: Hristev, 1998: 4'den akt. Yakut vd., 2014: 142

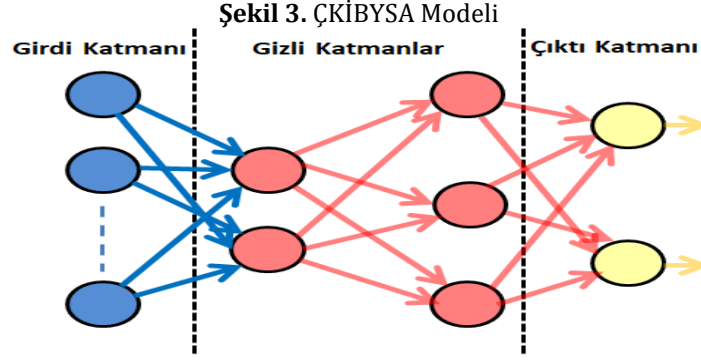
Şekil 1'de gösterilen tek katlı YSA modelinin nicel anlamda açıklanması eşitlik 1'de gösterilmiştir.

$$f(a) = \left(\sum_{i=1}^m w_i x_i + \theta \right) \quad (1)$$

Eşitlik 1'de θ eşik, x_i girdiler w_i i'nci girdi değerinin ağırlık katsayısını ve son olarak $f(a)$ çıktı değerini belirtmektedir (Bilgiç vd., 2016:10). Bunun yanında YSA analizinde toplam fonksiyondan sağlanan değer(ler) lineer ya da lineer olmayan türevlenebilir bir fonksiyon ile işlem elemanının çıktı değerleri eşitlik 2 ile hesaplanır (Yüksel ve Akkoç, 2013: 43).

$$Y=f(\text{Net})=f\left(\sum_{i=1}^m w_i x_i + \theta\right) \quad (2)$$

YSA çok türlü ağ yapılarına sahiptir. Söz konusu bu ağ yapılarından en fazla araştırmalarda kullanılan çok katmanlı ileri beslemeli yapay sinir ağları (ÇKİBYSA) olarak belirtilen yöntemdir (Kaynar vd., 2011). Buna ilişkin olarak ÇKİBYSA'nın yapısı Şekil 2'de sunulmuştur.

Kaynak: Budak ve Erpolat, 2012: 9

YSA'da en fazla kullanılan öğrenme yöntemi danişmalı öğrenmedir. Danişmalı öğrenmede beklenen çıktı sağlanır ve beklenen çıktı ile ağıın sağladığı çıktı karşılaştırılır. İki çıktı arasındaki fark hata olarak belirtilir. Genel anlamda tesadüfi olarak oluşturulan ağırlıkların ağı tarafından hata en küçük değere ulaşana kadar tekrarlar oluşturulur (Ataseven, 2013). Buna göre oluşturulan hata fonksiyonu eşitlik 3'de açıklanmıştır.

$$E = \frac{1}{2} \sum_{k=1}^m (y_k - t_k)^2 \quad (3)$$

Eşitlik 3'de, t_k ise gerçek çıktı değerini, y_k ise ağıın oluşturduğu çıktıyı göstermektedir. Hatayı minimize etmek için ağırlıkları ile ilgili olarak bir takım işlemler yapılır. Buna göre ağıın gerçek çıktı değerine göre en yakın çıktı değerlerinin türetilmesi hedeflenmektedir. Bunların dışında YSA'da çeşitli aktivasyon fonksiyonlarından yararlanılmaktadır. Söz konusu aktivasyonlardan Sigmoid eşitlik 4'de, hiperbolik tanjant ise eşitlik 5'de açıklanmıştır (Kaynar vd., 2011: 468).

$$f(x) = \frac{1}{1 + e^{-x}} \quad (4)$$

$$f(x) = \frac{e^x - e^{-x}}{e^x + e^{-x}} \quad (5)$$

4. Bulgular

YSA yönteminde ilk olarak verilerin ne kadarının eğitim ve ne kadarının ise test olarak sağlandığına ilişkin bilgiler elde edilmiştir. Buna göre, YSA çerçevesinde oluşturulan modele ilişkin veri seti ile ilgili olan süreç özet değerleri Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. YSA Süreç Özeti Değerleri

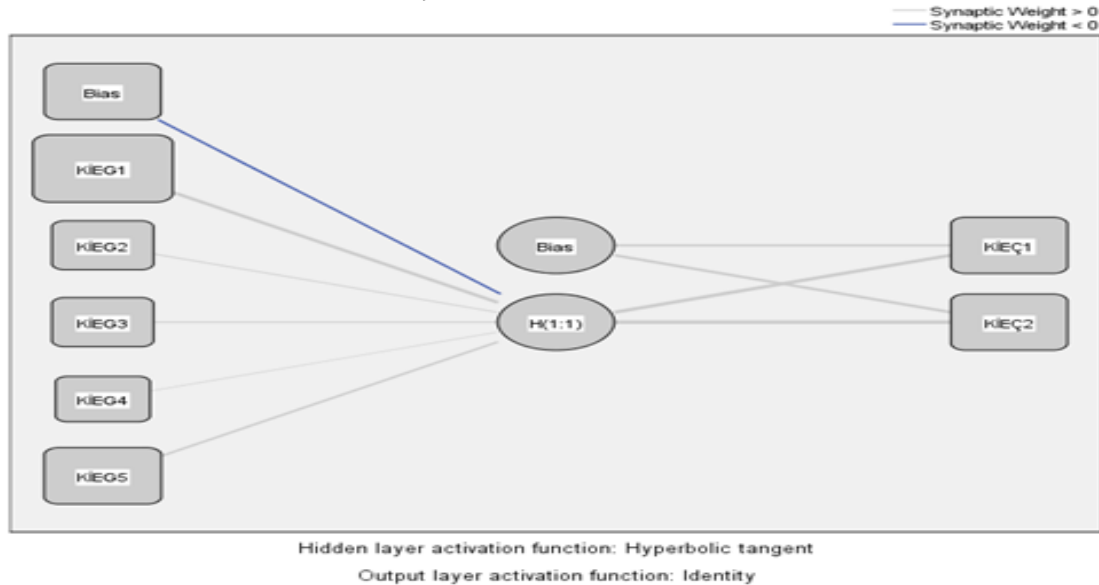
Örneklem ve Geçerlilik		Değerler	Yüzdeler
Örneklem	Eğitim	100	76,30%
	Test	31	23,70%
Geçerlilik		131	100,0%
Toplam		131	-----

Modelin ağ bilgisi değerleri, gizli ve çıktı katmanları ile ilgili olarak bilgileri kapsamaktadır. Ağ bilgisi ile ilgili değerler modelin oluşumunda gerekli koşulları sağlama nicelikleri elde edilebilir. Dolayısıyla oluşturulan modelin ağ bilgi değerleri Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4. Modelin Ağ Bilgisi Değerleri

Girdi Katmanı		1	KİEG1
	Kovaryanslar	2	KİEG2
		3	KİEG3
		4	KİEG4
		5	KİEG5
	Bileşen Sayısı	5	
	Kovaryanslar için ölçek yöntemi		Standartlaştırılmış
Gizli Katman (lar)	Gizil katman sayısı		1
	Fonksiyon Yapısı		Hyperbolic tanjant
Çıktı Katmanı	Bağımlı Değişkenler	1	KİEÇ1
		2	KİEÇ2
	Bileşen Sayısı		2
	Bağımlı Değişkenler için ölçek yöntemi		Standartlaştırılmış
	Fonksiyon Yapısı		Belirleyici
	Hata Fonksiyonu		Kareler Toplamı

Tablo 3 ve Tablo 4’de yer alan değerler ile oluşan model mimarisi Şekil 4’de sunulmuştur.

Şekil 4. Model Mimarisi

Şekil 4’de gösterilen model mimarisine istinaden bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenler arasında yalnızca bir gizil katman meydana gelmiştir. Bunun yanında bağımsız değişken kapsamında bias haricinde tüm sinaptik ağırlıkların pozitif yönlü olduğu gözlenmiştir. YSA’da bağımsız değişkenlerin kestirim gücüne olan

katkılarının göreceli olarak büyüklüğü, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenlerine olan ilişkisinde etkiyel yapıya olan kestirimsel olarak katkı değerini göstermektedir. Şekil 4 incelendiğinde, KİEG1 bağımsız değişken kutucuğunun büyük ve gizil katmana olan bağının kalın olması nedeniyle KİEG1 bileşeninin öngörüsül gücüne olan katkıların göreceli olarak büyüklüğünün daha fazla olduğu düşünülebilir. Bunların dışında bağımlı değişkenler olan KİEÇ1 ve KİEÇ2 bileşenlerinin kutucuklarının ve sineptik ağırlıklarının (ilişki) kalınlıklarının birbirlerine yakın olması, söz konusu bağımlı değişkenlerin kestirimsel etkilenme yapısına olan katkı değerleri arasında belirgin farklılıkların olmadığını belirtmektedir. Dolayısıyla Şekil 2’de belirtilen model mimarisinin sayısal verileri Tablo 5’de model özeti ve Tablo 6’da parametre tahminleri ile gösterilmiştir.

Tablo 5. Model Mimarisine Ait Özet Değerler

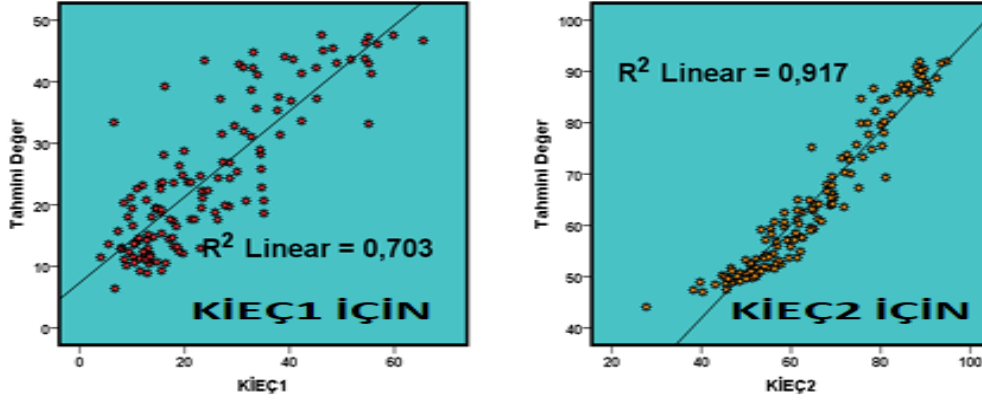
Eğitim	Kareler Toplamı Hatası		18,971
	Ortalama Genel Görelı Hata		0,192
	Ölçek Bağımlıları İçin Görelı Hata	KİEÇ1	0,296
		KİEÇ2	0,288
Test	Kareler Toplamı Hatası		4,178
	Ortalama Genel Görelı Hata		0,181
	Ölçek Bağımlıları İçin Görelı Hata	KİEÇ1	0,312
		KİEÇ2	0,072

Tablo 6. Model Mimarisine Göre Parametre Tahmin Nicelikleri

Katmanlar ve Bileşenler		Gizil Katman 1 H(1:1)	KİEÇ1	KİEÇ2
Girdi Katmanı	(Bias)	-0,161		
	KİEG1	0,303		
	KİEG2	0,065		
	KİEG3	0,064		
	KİEG4	0,006		
	KİEG5	0,168		
Gizil Katman 1	(Bias)		0,256	0,258
	H(1:1)		1,717	2,015

Tablo 6 incelendiğinde, girdi bileşenlerinin etkiyel yapıya katkı tahmin değerleri KİEG1 (0,303), KİEG5 (0,168), KİEG2 (0,065), KİEG3 (0,064) ve KİEG4 (0,006) olarak sıralanmıştır. Buna göre, girdi bileşenlerinden KİEG2 ve KİEG3 arasında çıktı bileşenleri etkileme yapısına katkı değerleri açısından belirgin farklılık bulunmamaktadır. Buna karşın KİEG1 girdi bileşenin çıktı bileşenlerine etkileme yapısına katkı tahmin değerinin çok olması, KİEG4 girdi bileşenin ise çıktı bileşenlerini etkileme yapısına katkı tahmin değerinin az olması kapsamında diğer girdi bileşenleri arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Yine Tablo 6 incelendiğinde, çıktı bileşenlerinin etkilenme yapısına katkı tahmin değerleri KİEÇ2 (2,015) ve KİEÇ1 (1,717) olarak sıralanmıştır. Dolayısıyla model mimarisine ait parametre tahmin değerleri Şekil 4 ile tutarlılık göstermiştir.

Şekil 5. Yapay Sinir Ağı Modelinde Bağımlı Değişkenler için Saçılma Diyagramı

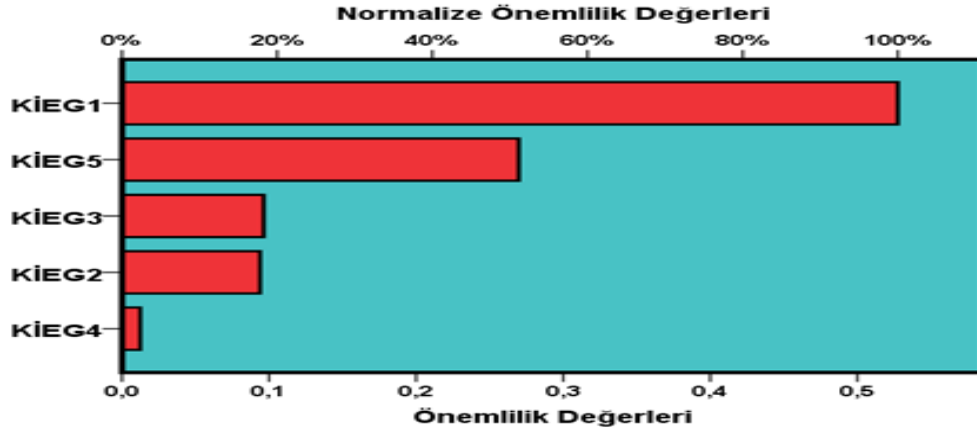
Şekil 5’de modele ilişkin olarak bağımlı değişkenlerin saçılma diyagramları sunulmuştur. Şekil 5’e göre girdi ve çıktı bileşenleri arasındaki ilişki yapısına göre R² değerleri KİEÇ1 bileşeni için 0,703 ve KİEÇ2 bileşeni için 0,917 olarak ölçülmüştür. Diğer bir ifade ile girdi bileşenleri KİEÇ1 çıktı bileşeninin toplam değişkenliğinin %70,3’ünü, KİEÇ2 çıktı bileşeninin ise toplam değişkenliğinin %91,7’sini açıklamaktadır. Buna bağlı olarak Şekil 5’e göre KİEÇ2 çıktı bileşeninin KİEÇ1 çıktı bileşenine göre doğrusal yapı içinde yoğunlaşma derecelerinin daha fazla olduğu gözlenmiştir. Bütün bu sonuçlara göre, modelde yer alan girdi bileşenlerin çıktı bileşenlerini kestirim gücünün yüksek olduğu ve buna göre inovasyon girdi ile inovasyon çıktı bileşenleri arasındaki ilişkinin sağlıklı olarak tahmininin yapılabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

YSA’da ayrıca bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenleri etkilemesinde, bağımsız değişkenlerin önemlilik tahmin değerleri tespit edilebilmektedir. Bu kapsamda modele ilişkin olarak girdi bileşenlerinin tahmini önemlilik ve normalleştirilmiş önemlilik değerleri Tablo 7 ve önemlilik değerlerinin grafiksel olarak açıklaması ise Şekil 4’de sunulmuştur.

Tablo 7. Bağımsız Değişkenlerin Tahmini Önemlilik ve Normalize Önemlilik Değerleri

Bağımsız Değişkenler	Önemlilik Değerleri	Normalize Önemlilik Değerleri
KİEG1	0,528	100%
KİEG2	0,094	17,80%
KİEG3	0,096	18,30%
KİEG4	0,012	2,30%
KİEG5	0,270	51,20%

Şekil 6. Bağımsız Değişkenlerin Önemlilik ve Normalize Önemlilik Değerleri Diyagramı

Tablo 7 ve Şekil 6 bir bütün olarak incelendiğinde, girdi bileşenlerinin önemlilik ve tahmin önemlilik değerleri KİEG1 (ÖD: 0,528, NÖD: %100), KİEG5 (ÖD: 0,270, NÖD: %51,20), KİEG3 (ÖD: 0,096, NÖD: %18,30), KİEG2 (ÖD: 0,094, NÖD: %17,80) ve KİEG3 (ÖD: 0,096, NÖD: %18,30) olarak sıralanmıştır. Bu sonuçlara göre girdi bileşenlerinin tahmini önemlilik ve normalize önemlilik değerleri açısından KİEG2 ve KİEG3 bileşenleri arasında belirgin farklılıklar bulunmamaktadır. Buna karşın, tahmini önemlilik ve normalize önemlilik değerinin az olması açısından KİEG4'nin ve tahmini önemlilik ve normalize önemlilik tahmin değerinin fazla olması açısından ise KİEG1 bileşenini diğer girdi bileşenleri arasında belirgin farklılıkları bulunmaktadır.

5. Sonuç ve Tartışma

Ülkeler, inovasyon girdi ve çıktı bileşenleri arasındaki ilişkiyi belirlemesiyle kendi inovasyon performanslarının etkinliklerini, etkililiklerini ve verimliliklerini artırabilmektedirler. Buna bağlı olarak ülkelere göre inovasyon girdi ve çıktı bileşenleri arasındaki ilişkinin çeşitli yönlerden kestirimsel değerlerinin belirlenmesiyle ülkeler uygun ve doğru inovasyon stratejileri, politikaları ve faaliyetleri sağlayabilmektedirler. Bu durum ise ülkelerin inovasyon performanslarını artırabilmelerini sağlayabilmektedir. Bunun sonucunda ise ülkeler sosyal, ekonomik ve inovasyonun etkilediği diğer teknik ve sosyal alanda gelişmeler gerçekleştirebilmektedir. Bu kapsamda araştırmada ülkelere göre inovasyon girdi bileşenlerinin etkisel yapıya tahmini katkı değerleri, çıktı bileşenlerinin etkilenme yapısına tahmini katkı değerleri, inovasyon girdi bileşenlerinin çıktı bileşenlerinin toplam değişkenliğini açıklamada tahmin değerleri ve inovasyon girdi bileşenlerinin çıktı bileşenlerini etkilemesinde girdi bileşenlerinin tahmini önemlilik ve normalize önemlilik değerleri yayımlanan GII 2021 raporundaki 2020 için ülkelerin GII bileşenlerine ait değerler üzerinden YSA analizi ile ölçülmüştür.

Araştırma nicel bulgular kapsamında birinci olarak YSA kapsamında modele ilişkin YSA süreç özet değerleri ölçülmüştür. Buna göre, veri setinin %76,30'u eğitim, geri kalan %23,70'i test olarak atanmıştır. İkinci olarak modelin ağ bilgisine ilişkin değerler hesaplanmıştır. İnovasyon girdi ve çıktı katmanlarının ölçek yöntemi standartlaştırılmıştır. Bunun yanında, gizil katmanın fonksiyon yapısı Hiperbolik tanjant, gizli katmanın fonksiyon yapısı belirleyici ve son olarak çıktı katmanının

hata fonksiyonu kareler toplamı olarak modelin belirlenmesi ile 1 gizil katman sağlanmıştır. Üçüncü olarak model mimarisine ilişkin olarak özet değerler hesaplanmıştır. Sonuçlara göre, eğitim kısmı kareler toplamı hata değeri, test kısmındaki kareler toplamı hata değerinden fazla olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. YSA kapsamında dördüncü olarak model mimarisine ait parametre tahminleri ile lojistik girdi ve çıktı ilişkisi içinde lojistik girdi bileşenlerinin etkiyel yapıya, lojistik çıktı bileşenlerinin ise etkilenme yapısına olan tahmini katkı değerleri ölçülmüştür. Bulgulara göre, inovasyon girdi bileşenlerinin etkiyel yapıya olan tahmini katkı değerleri KİEG1 KİEG5, KİEG2, KİEG3 ve KİEG4 olarak sıralanmıştır. İnovasyon girdi bileşenlerinin etkiyel yapıya katkı sağlaması açısından KİEG2 ve KİEG3 bileşenleri arasında belirgin farklılık olmadığı belirlenmiştir. Fakat KİEG1 bileşeninin etkiyel yapıya tahmini katkı değerinin çok olması, KİEG4 bileşeninin ise etkiyel yapıya katkı değerinin az olması açısından diğer bileşenler arasında belirgin farklılıkların bulunduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında ilişkiyel yapıda etkilenme yapısına tahmini katkı değerleri açısından çıktı bileşenleri KİEG2 ve KİEG1 olarak sıralanmıştır. YSA'da beşinci olarak inovasyon girdi bileşenlerinin ilişki yapısı içinde saçılma diyagramları belirlenmiştir. Buna göre, ilişki yapısı içinde R^2 değerinin yüksek olması kapsamında inovasyon girdi bileşenlerinin inovasyon çıktı bileşenlerine olan kestirim gücünün oldukça fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlara göre, inovasyon girdi bileşenlerinin önemlilik ve normalize önemlilik tahmin değerleri açısından KİEG2 ve KİEG3 bileşenleri arasında belirgin farklılıklar bulunmamaktadır. YSA kapsamında son olarak inovasyon girdi bileşenlerinin önemlilik ile normalize önemlilik tahmin değerleri KİEG1, KİEG5, KİEG3, KİEG2 ve KİEG3 olarak sıralanmıştır. Bu sıralamada KİEG1 ve KİEG2 inovasyon bileşenleri arasında önemlilik ve normalize önemlilik tahmin değerleri arasında belirgin farklılık olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca önemlilik ve normalize önemlilik tahmin değerinin az olması açısından KİEG4'nin ve önemlilik ile normalize önemlilik tahmin değerinin fazla olması açısından ise KİEG1'nin diğer inovasyon girdi bileşenleri arasında belirgin farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Litaratür incelendiğinde bu araştırma, Sohn vd., (2016)'nin araştırmasıyla benzerlik göstermektedir. Sohn vd., (2016) araştırması GII kapsamında inovasyon çıktı bileşenlerini en fazla sağlayan bileşenlerin sırasıyla altyapı ve iş gelişmişliği olduğunu tespit etmişlerdir. Bu çalışmada da inovasyon çıktı bileşenlerinin tahmini katkı sağlama seviyeleri en fazla "kurumlar" bileşeni haricinde yine "altyapı" ve "iş gelişmişliği" olması dikkat çekicidir.

Öneriler kapsamında ülkeler ilk olarak inovasyon girdi bileşenleri ile inovasyon çıktı bileşenleri arasındaki ilişki kapsamında etkiyel yapıya tahmini katkı ile önemlilik ve normalize önemlilik değeri az olan "pazar gelişmişliği" (KİEG4) inovasyon girdi bileşeninin etkinliğini artırmalıdır. Bu kapsamda ülkeler, "pazar gelişmişliği" (KİEG4) kapsamında kredi, yatırım, ticaret ve rekabet alt bileşenlerinin diğer inovasyon çıktı bileşenlerini sağlayacak stratejiler, planlar ve faaliyetler sağlamalıdır. Böylelikle ülkeler, inovasyon performansları konusunda etkinliklerini, etkililiklerini ve verimliliklerini artıracaklar ve bu sayede inovasyon performanslarının iyileşmesine neden olabileceklerdir. Ülkelerin inovasyon performanslarının artmasıyla, dünya üzerindeki sosyal, ekonomi, bilim,

teknoloji ile inovasyon boyutunun doğrudan ve dolaylı olarak etkilediği diğer boyutlar üzerinde onarıcı işlevselliği daha anlamlı olabilecektir. Yöntem olarak ise gelecek çalışmalarda inovasyon girdi bileşenlerinin çıktı bileşenlerini etkilemesine yönelik YSA dışında, ilişki ve etki katsayıları, YEM, kanonik korelasyon ve çok boyutlu ölçekleme gibi yöntemlerinden yararlanılarak elde edilen sonuçlar karşılaştırılabilir. Bunun yanında, inovasyon bileşenlerinin inovasyon girdi ve çıktı bileşenleri olarak tasnif edilmesinden dolayı inovasyon performans etkinlik, etkililik ve verimlilik performans değerlerinin tespitinde bazı sayısal yöntemler ve ÇKKV yöntemlerinden yararlanılabilir. Ülkelerin inovasyon performanslarının ölçümü konusunda ise GEI'nin daha kapsamlı olması için GEI'ya ait bileşen ve alt bileşen sayısı artırılabilir veya her ülkeye özgür inovasyon bileşeni ve alt bileşeni oluşturulabilir.

Kaynakça

- Adıyaman, F. (2007). Talep Tahmininde Yapay Sinir Ağlarının Kullanılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *İstanbul Üniversitesi, İstanbul*.
- Afonasova , M. A., Panfilova , E. E., Galichkina , M. A., & Ślusarczyk , B. (2019). Digitalization in Economy and Innovation: The Effect on Social and Economic Processes. *Polish Journal of Management Studies*, 19(2), 22-32.
- Altıntaş, F. F. (2020). İnovasyon ve Lojistik Boyutları Arasındaki İlişkiye Yönelik Ampirik Bir Araştırma. *Business and Economics Research Journal*, 11(4), 1049-1067.
- Anuşlu Doğruel , M., & Fırat, S. Ü. (2020). Ülkelerin Endüstri 4.0 Seviyesinin Sürdürülebilir Kalkınma Düzeylerine Etkisinin Analizi. *Journal of Industrial Engineering*, 31(0), 44-58,.
- Ataseven, B. (2013). Yapay Sinir Ağları ile Öngörü Modellemesi. *Öneri*, 10(39), 101-115.
- Ay Türkmen, M., & Aynaoğlu, Y. (2017). Küresel Rekabet Endeksi Göstergelerinin Küresel İnovasyon Üzerine Etkisi. *Business & Management Studies: An International Journal*, 5(4), 257-282.
- Carr, K., Kendal, R. L., & Flynn, E. G. (2016). Eureka! What is innovation, How does it develop, and Who does it? *Child Decelopment*, 87(5), 1505–1519.
- Clark, J., & Guy, K. (2010). Innovation and Competitiveness: A Review. *Technology Analysis & Strategic Management*, 10(3), 363-395.
- Cornell University, INSEAD , & WIPO. (2020). *Global İnovation Index Report*.
- Cox, P. L., & Khan, R. H. (2017). Country Culture and National Innovation. *Archives of Business Research*, 5(2), 85-101.
- Crespo, N. F., & Crespo, C. F. (2016). Global Innovation Index: Moving Beyond The Absolute Value of Ranking with A Fuzzy-set Analysis. *Journal of Business Research*, 69, 5265–5271.

- Çoban, H., & Balıkçioğlu, E. (2020). Güven, İnovasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 77-92.
- Dashtdar, M., & Dashtdar, M. (2020). Fault Location in Radial Distribution Network Based on Fault Current Profile and The Artificial Neural Network. *Scientific Bulletin of the Electrical Engineering Faculty*, 1(42), 14-21.
- Ercan, U., Irmak, S., Çevik, K. K., & Canbazooğlu, E. (2020). Yapay Sinir Ağları Kullanılarak Konutlarda Elektrik Tüketimi Düzeylerinin Tahmin Edilmesi. *Sosyoekonomi*, 28(46), s. 173-186.
- Ergül, B. (2018). Türkiye'deki İş Kazalarının Zaman Serisi Analiz Teknikleri ve Yapay Sinir Ağları Tekniği İle İncelenmesi. *Karaelmas İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi*, 2(2), 63-74.
- Essa, F. A., Elaziz, M. A., & Elsheikh, A. H. (2020). An Enhanced Productivity Prediction Model of Active Solar Still Using Artificial Neural Network and Harris Hawks Optimizer. *Applied Thermal Engineering*, 170, 1-11.
- Fonseca, L. M., & Lima, V. M. (2015). Countries three Wise Men: Sustainability, Innovation, and Competitiveness. *Journal of Industrial Engineering and Management*, 8(4), s. 1288-1302.
- Gabralı, D., & Aslan, Z. (2020). Güneş Enerjisi Potansiyelinin Çoklu Lineer Regresyon ve Yapay Sinir Ağları ile Modellenmesi. *Aurum Mühendislik Sistemleri ve Mimarlık Dergisi*, 4(1), 23-36.
- Giunchiglia, F. (2013). *Innovazione Sociale La Fuora Frontiora*. Department Information Engineering and Computer Science, DISI - Via Sommarive 5 - 38123 Povo. Trento: University of Trento .
- Gürtuna, F., & Polat, U. (2020). Küresel İnovasyon Endeksi Verilerinin Kümeleme Analizi ile Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 35(2), 551-565.
- Hancıoğlu, Y. (2016). Küresel İnovasyon Endeksini Oluşturan İnovasyon Girdi ve Çıktı Göstergeleri Arasındaki İlişkinin Kanonik Korelasyon ile İncelenmesi:OECD Örneği. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(4), 131-157.
- Hosseinzadeh, A., Baziar, M., Alidadi, H., Zhou, J., Altaee, A., Najafpoor, A. A., et al. (2020). Application of Artificial Neural Network and Multiple Linear Regression in Modeling Nutrient Recovery in Vermicompost under Different Conditions. *Bioresource Technology*, 303, 1-8.
- Karaatlı, M., Ömürbek, N., Helvacioğlu, Ö. C., & Tokgöz, G. (2012). Yapay Sinir Ağları Yöntemi ile Otomobil Satış Tahmini. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 8(17), 87-100.
- Kaynar, O., Taştan, S., & Demirkoparan, F. (2011). Yapay Sinir Ağları ile Doğalgaz Tüketim Tahmini. *Atatürk Ü. İİBF Dergisi*(10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı).

- Khedhaouria, A., & Thurik, R. (2017). Configurational Conditions of National Innovation Capability: A fuzzy Set Analysis Approach. *Technological Forecasting & Social Change*, 120, 48–58.
- Kılıç, F. (2018). Açık İnovasyon Kavramı ve Etkileri Üzerine Bir Uygulama. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Denizli.
- Komeilibirjandi, A., Raffiee, A. H., Maleki, A., Nazari, M. A., & Shadloo, M. S. (2020). Thermal conductivity prediction of nanofluids containing CuO nanoparticles by using correlation and artificial neural network. *Journal of Thermal Analysis and Calorimetry*, 139, 2679–2689.
- Kumaş, K., Ayan, M., Akyüz, A. Ö., & Güngör, A. (2020). Antalya İli Meteorolojik Verileri Yardımıyla Hava Sıcaklığının Yapay Sinir Ağları Metodu ile Tahmini. *Gümüşhane Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 146-154.
- Kurczmarsi, T. D. (1996). What is innovation? The Art of Welcoming Risk. *Journal of Consumer Marketing*, 13(5), 7-11.
- Küçükkocaoğlu, G., Keskin Benli, Y., & Küçüksözen, C. (1997). Finansal Bilgi Manipülasyonunun Tespitinde Yapay Sinir Ağı Modelinin Kullanımı. *İMKB Dergisi*, 9(36), 1-30.
- Lee, Y. (2015). Evaluating and Extending Innovation Indicators for Innovation Policy. *Research Evaluation*, 24(4), 471–488.
- OECD, & Eurostat. (2005). Oslo Klavuzu: Yenilik Verilerinin Toplanması ve Yorumlanması İçin İlkeler. 1-117. Ankara: TÜBİTAK.
- Öztemel, E. (2012). *Yapay Sinir Ağları*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Pop, D. M., & Pop, M. T. (2018). Measuring the Innovation of Economy through Global and European Tools. *Annual Session of Scientific Papers IMT ORADEA*(184), 1-5.
- Shariati, M., Mafipour, M. S., Mehrabi, P., Ahmadi, M., Wakil, K., Nguyen-Thoi, T., et al. (2020). Prediction of Concrete Strength in Presence of Furnace Slag and Fly Ash Using Hybrid ANN-GA (Artificial Neural Network-Genetic Algorithm). *Smart Structures and Systems*, 25(2), 183-195.
- Sohn, S., Kim, D., & Jeon, S. (2016). Re-evaluation of Global Innovation Index Based on a Structural Equation Model. *Technology Analysis and Strategic Management*, 28(4), 492-505.
- Srholec, M. (2011, Industrial and Cooperate Change). A Multilevel Analysis of Innovation in Developing Countries. *Industrial and Corporate Change*, 20(6), 1539-1569.
- Srinivas, S., & Sutz, J. (2008). Developing countries and innovation: Searching for a new analytical approach. *Technology in Society*, 30, 129–140.
- Taş, N., & Sezen, B. (2020). Yapay Sinir Ağları ile Trafik Yoğunluğu Tahmini. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(4), 1020-1034.

- Vlasova, V., Kuznetsova, T., & Roud, V. (2017). Drivers and Limitations of Russia's Development Based on the Evidence Provided by the Global Innovation Index. *Voprosy Ekonomiki*, 8, 1-12.
- Wolniac, R. (2010). Innovation in the context of economic situation. *Zeszyty Naukowe/Academia Morska w Szczecinie*, 24(96), 141-147.
- Yakut, E., Elmas, B., & Yavuz, S. (2014). Yapay Sinir Ağları ve Destek Vektör Makineleri Yöntemleriyle Borsa Endeksi Tahmini. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 139-157.
- Yüksel, R., & Akkoç, S. (2016). Altın Fiyatlarının Yapay Sinir Ağları ile Tahmini ve Bir Uygulama. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 17(1), 39-50.

İnternet Kaynakları

<https://www.wipo.int>

Journal of Strategic Research in Social Science (JoSRSS)

ISSN: 2459-0029

www.josrсс.com

© All Rights Reserved

For cited: Bozhüyük Ardahanlıoğlu, Z. R. (2021). *The Evaluation of Ancient Architectural Potential as an Important Part of Cultural Heritage in the Scope of Cultural Tourism: The Example of Fethiye and Seydikemer*. *Journal of Strategic Research in Social Science*, 7 (2), 69-84.

 Crossref doi: 10.26579/josr.170

Research Article/Araştırma Makalesi

**Journal of Strategic Research in Social Science
(JoSRaSS)**

www.josr.iss.com

ISSN: 2459-0029

Year: 2021

Volume: 7

Issue: 2

The Evaluation of Ancient Architectural Potential as an Important Part of Cultural Heritage in the Scope of Cultural Tourism: The Example of Fethiye and Seydikemer

Zeynep R. BOZHÜYÜK ARDAHANLIOĞLU¹

Keywords

Cultural heritage,
Cultural tourism,
Fethiye, Seydikemer.

Abstract

Cultural heritage, which gives information about the past of a society and has an important role in ensuring the continuity of the experiences of people and societies throughout history, establishes a basis for the time lived in it by establishing a connection between the past and the future. In this study, it is aimed to evaluate the ancient architectural potential in Fethiye and Seydikemer districts of Muğla province within the scope of cultural tourism. Fethiye, which was called Telmessos in ancient times, is the most important city of the Lycian State, one of the oldest of the Anatolian civilizations, on the Karia border in the west. Although there is no exact information about its establishment, it is stated in the written documents obtained that the history of the city goes back to the 5th century BC. Seydikemer, on the other hand, is an agriculture and trade center established on both sides of Eşen Stream. The history of Seydikemer begins with the history of Lycia and the history of the city goes back to 11.000 years ago. In addition, ancient cities such as Tlos, Pınara, Letoon, Sidyma, Araxa and Oionanda, which have an important place in the history of Anatolian settlement, are located within the borders of Seydikemer district. As a result of the study, since the establishment of Fethiye and Seydikemer districts dates back to the history of Lycia, there are many ancient architectural works within their borders, it is emphasized that among these works, the need to increase the awareness of Greek houses in Kayakoy in Fethiye and ancient cities in Seydikemer and to evaluate this potential within the scope of cultural tourism.

Article History

Received
06 May, 2021
Accepted
30 Aug, 2021

¹ Corresponding Author. ORCID: 0000-0003-1634-5380. Dr. Öğr. Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Fethiye Ali Sıtkı Meharet Koçman Meslek Yüksekokulu, Park ve Bahçe Bitkileri Bölümü, Peyzaj ve Süs Bitkileri Programı, zeyneprb@mu.edu.tr

Kültürel Mirasın Önemli Bir Parçası Olan Antik Mimari Potansiyelin Kültür Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi: Fethiye ve Seydikemer Örneği

Anahtar Kelimeler
Kültürel Miras, Kültür
Turizmi, Fethiye,
Seydikemer.

Özet

Bir toplumun geçmişi hakkında bilgi veren, insanların ve toplumların tarih boyunca yaşamış oldukları deneyimlerin devamlılığının sağlanmasında önemli bir rolü olan kültürel miras, geçmiş ve gelecek arasında bir bağlantı kurarak içerisinde yaşanan zamana bir temel oluşturur. Bu çalışmada, Muğla iline bağlı olan Fethiye ve Seydikemer ilçelerindeki antik mimari potansiyelin kültür turizmi kapsamında değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Antik çağlardaki adı Telmessos olan Fethiye, Anadolu uygarlıklarının en eskilerinden biri olan Likya Devletinin batıda Karya sınırındaki en önemli kentidir. Kuruluşuna ilişkin kesin bir bilgi bulunmamasına rağmen elde edilen yazılı belgelerde kentin geçmişinin M.Ö 5.yy'a kadar uzandığı belirtilmektedir. Seydikemer ise, Eşen Çayının her iki tarafına kurulmuş bir tarım ve ticaret merkezidir. Seydikemer'in tarihi Likya tarihi ile başlamakta ve kentin tarihi geçmişi 11.000 yıl öncesine kadar gitmektedir. Ayrıca Anadolu yerleşim tarihinde önemli bir konuma sahip Tlos, Pınara, Letoon, Sidyma, Araxa ve Oionanda gibi antik kentler Seydikemer ilçesi sınırlarında bulunmaktadır. Çalışmanın sonucunda, Fethiye ve Seydikemer ilçelerinin kuruluşunun Likya tarihine kadar dayanmasından dolayı sınırları içerisinde birçok antik mimari eserin bulunduğu, bu eserler arasında özellikle Fethiye'de Kayaköy'de bulunan Rum evlerinin ve Seydikemerdeki antik kentlerin bilinirliğinin artırılması ve bu potansiyelin kültür turizmi kapsamında değerlendirilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Makale Geçmişi
Alınan Tarih
06 Mayıs 2021
Kabul Tarihi
30 Ağustos 2021

1. Giriş

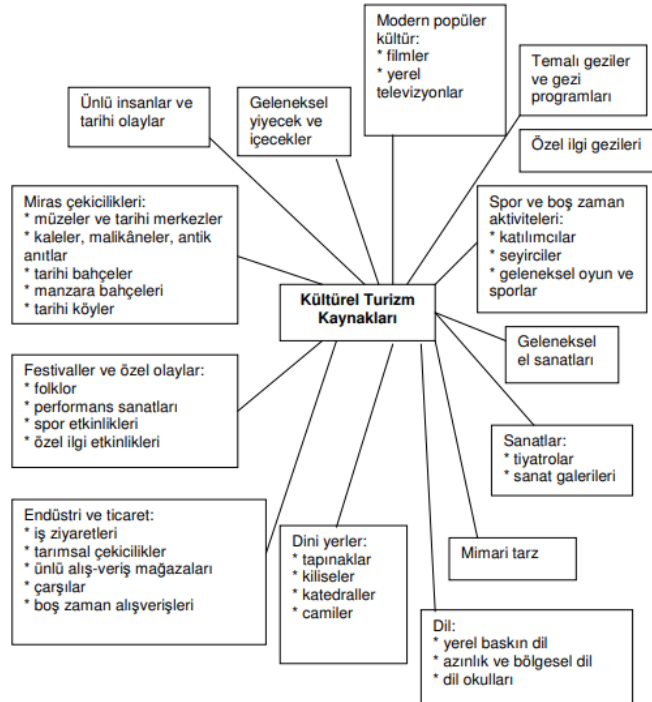
Bir ülkeye ait özellikleri yansıtan sanat, halk dansları, edebiyat, mimari, heykeltıraşlık, dil, gelenekler, inanışlar, giyim tarzı gibi unsurlara "kültür" denir ve ülkeden ülkeye değişkenlik gösterir (Anonim, 2009:1). Kültür varlıkları ise, en geniş anlamıyla, yer üstünde, yer altında ya da su altında var olan, geçmiş kültürlerle ait bilgiler veren belge niteliğindeki taşınır ve taşınmaz eserler olarak tanımlanabilir. Bir kültürün sosyal, ekonomik, politik, kültürel, tarihsel, teknik/teknolojik, estetik niteliklerine ilişkin belge değeri olan her türlü taşınır taşınmaz kültür varlıkları, daha çok yapı ve gruplarını içeren ve sahip oldukları değerler ya da mimarî/tarihsel nitelikleri açısından farklı ölçekleri bulunan varlıklara da taşınmaz kültür varlığı denmektedir. Kültürel miras ise, salt anıtsal yapıları değil daha geniş bir yelpazede yapıları, yapıların etrafındaki tarihsel çevreyi ve diğer taşınır-taşınmaz değerleri de içeren bir kavramdır (Gülde, 2010:3). Bir toplumun geçmişi hakkında bilgi veren, insanların ve toplumların tarih boyunca yaşamış oldukları deneyimlerin devamlılığının sağlanmasında önemli bir rolü olan kültürel miras, geçmiş ve gelecek arasında bir bağlantı kurarak içerisinde yaşanan zamana bir temel oluşturur. Kültürel miras kavramı da, somut kültürel miras ve soyut kültürel miras olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Antik mimari yapılar somut kültürel miraslardır.

Alternatif turizm türlerinden olan kültür turizmi, değişen seyahat eğilimleri ve turistlerin beklentileriyle birlikte, giderek büyümektedir. Kişilerin artık daha farklı ve daha otantik yerleri ziyaret etme istekleri, kültürel alanlara yapılan gezilerde artışa neden olmaktadır (Wang vd., 2006:49-50). Ülkeler için önemli bir alternatif turizm türü olan kültür turizmi, "gelir sağlayıcı etkisinin yanında kültürel değerlerin korunması açısından da üzerinde durulan bir turizm şeklidir" (Öztürk

ve Yazıcıoğlu, 2002:189). Dünya Turizm Örgütü (WTO) verilerine göre, turizm hareketlerinin yaklaşık üçte birinin (%37) sanat, müzik, tarih ve dinsel vb. kültürel nedenler ile yapıldığı tahmin edilmektedir (Ahmad, 2013). Kültürel değerler ve bunların korunması ise kentlerin yeniden yapılandırılmasına ve kırsal çevrelerin yeniden canlandırılmasına neden olmaktadır (Wang ve Bramwell, 2012; Özdoğan, 2014). Kültür turizmi aynı zamanda katılımcılara farklı deneyimler kazandırmaktadır. Gezi sırasında turistler, kültürel bilgiyi çok çeşitli yollarla elde edebilmektedirler. Dinleyerek, öğrenerek, yazarak ve hatta koklayarak bunu gerçekleştirilebilmektedirler (Shackley, 1997:245).

İnsanların etnik kökenlerine duydukları ilgi kültürel turizm pazarında büyümeye neden olmaktadır. Aynı zamanda, eğitim düzeyi ile kültür ve miras turizmine olan ilgi arasında da doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Geçmişle ilgili daha çok bilgi edinme ve başka hayat tarzları hakkında bilgi sahibi olma isteği, eğitim düzeyi arttıkça yükselme eğilimi göstermektedir (McKercher ve Cros, 2002:137). Kültürel turizm kaynakları ise yapılış şekillerine göre değişkenlik göstermektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Kültürel Turizm Kaynakları (Swarbrooke, 1999)

Bu çalışmada, Muğla iline bağlı olan Fethiye ve Seydikemer ilçelerindeki antik mimari potansiyelin kültür turizmi kapsamında değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Fethiye ve yakın çevresi genellikle kıyı turizmi özelliği ile bilinmektedir. Ancak bölgede bulunan kültürel miras unsurlarının da kültür turizmi kapsamında değerlendirilmesi ile yapılan alternatif turizm etkinliği bölgenin tanınırlığına, ekonomisine ve insanların koruma bilinç düzeyine katkı sağlayacaktır.

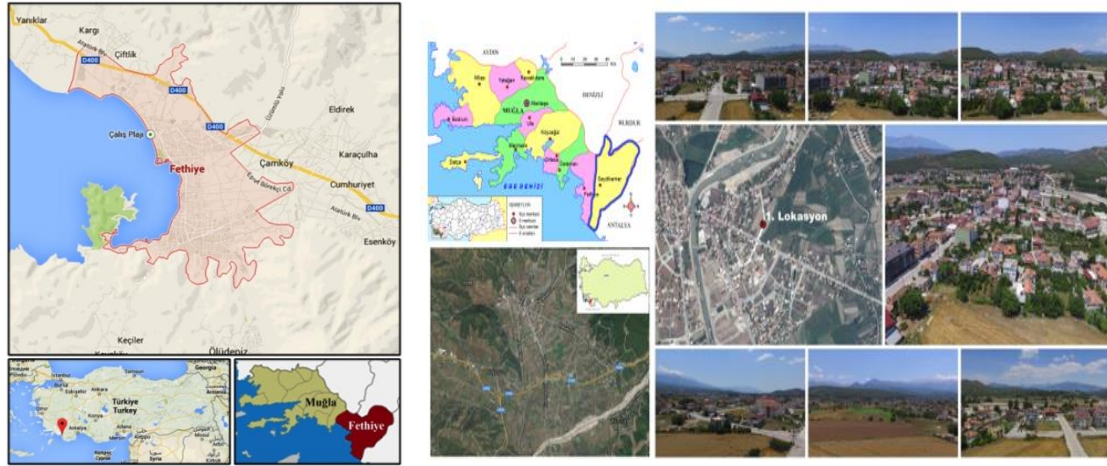
2. Materyal ve Yöntem

Antik çağlardaki adı Telmessos olan Fethiye, Anadolu uygarlıklarının en eskilerinden biri olan Likya Devletinin batıda Karya sınırındaki en önemli kentidir.

Kuruluşuna ilişkin kesin bir bilgi bulunmamasına rağmen elde edilen yazılı belgelerde kentin geçmişinin M.Ö 5.yy'a kadar uzandığı belirtilmektedir. 1922 yılında Muğla'nın ilçesi olmuş ve 1934 yılında Şehit Pilot Fethi Beyin anısına "Fethiye" adı verilmiştir. Muğla'nın en büyük ilçesi olan Fethiye, doğu ve güneydoğusunda Antalya ili, güneyi, güneybatısı ve batısı Akdeniz, kuzeybatısı Dalaman ilçesi, kuzeyi Denizli ve Burdur illeriyle komşudur (url1) (Şekil 2). Fethiye tarihsel süreç içerisinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Fethiye sınırları içerisinde Roma, Likya, Pers ve Karya gibi birçok imparatorluğun yaşadığı bilinmektedir. Bu sebeple Fethiye aynı zamanda tarihi mimarisi ile de ön plana çıkmaktadır.

Seydikemer ilçesi, batıda Fethiye, doğuda Korkuteli ve Elmalı İlçeleri, kuzeyinde Altınyayla ve Gölhisar ilçeleriyle komşudur. Fethiye'ye 25 km uzaklıkta, Eşen Çayının her iki tarafına kurulmuş bir tarım ve ticaret merkezidir. Seydikemer'in tarihi Likya tarihi ile başlamakta ve kentin tarihi geçmişi 11.000 yıl öncesine kadar gitmektedir. Muğla'nın Büyükşehir Belediyesi olmasıyla birlikte, köyler ve belde belediyelerinin hepsi mahalleye dönüştürülmüş, eski adı Kemer olan Seydikemer de ilçe statüsünü kazanmıştır. Seydikemer ilçesi sınırları içerisinde geçmişten günümüze kadar Lukkalılar, Likyalılar, Persler, Atinalılar, Romalılar, Araplar, Bizanslılar, Menteşeoğulları ve Osmanlılar gibi birçok uygarlığın izlerine rastlanmaktadır. Seydikemer'de birçok antik kent bulunmaktadır (url2) (Şekil 2).

Şekil 2. Fethiye ve Seydikemer ilçelerinin konumu

Çalışmada yöntem olarak öncelikle Fethiye ve Seydikemer'de bulunan antik mimari yapılar hakkında literatür taramaları yapılmıştır. Yazılı ve görsel kaynaklara ulaşarak bu yapılar hakkında ayrıntılı olarak bilgiler toplanmıştır. Sonrasında ise her bir antik mimari yapı için çalışma alanlarına gidilerek fotoğraf çekimleri yapılmıştır. Çalışmanın son aşamasında ise bu bölgelerdeki antik mimari potansiyelin kültür turizmi kapsamında değerlendirilmesine yönelik öneriler getirilmiştir.

3. Araştırma Bulguları

Antik mimari potansiyelin kültür turizmi kapsamında değerlendirilmesi amacıyla yapılan bu çalışmada, Fethiye'de bulunan antik mimari eserler; Amintas Kaya Mezarları, Telmessos Tiyatrosu, Likya Lahitleri, su sarnıçları, Kayaköy'de bulunan eski Rum evleri ve Gemiler Adası'nda bulunan antik mimari yapılardır.

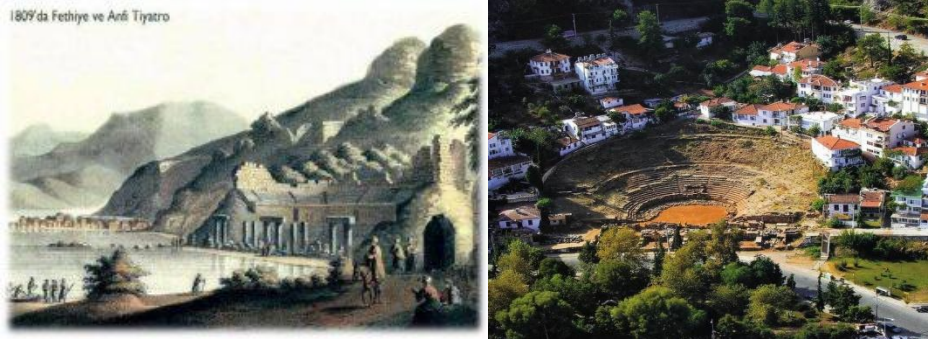
Amintas Kaya Mezarları: Şehir merkezinde Likya döneminden (MÖ 4yy) kalma, kayalara oyulmuş kaya mezarıdır. Yüze yakın düzgün basamakla Amintas'a çıkılmaktadır. Fethiye'nin güneyinde yer alan dik kayalık yamaç üzerine oyularak yapılmış 3'ü tapınak tipinde diğerleri ise sivil mimari örneklerini yansıtan birçok kaya mezarı bulunmaktadır. Kaya Mezarlarının tümü Klasik Dönemde yapılmış olup dolayısıyla Fethiye'nin yaşadığı tüm medeniyetlere tanıklık etmiştir (url3) (Şekil 3). Amintas kaya mezarları şehre hakim bir tepede konumlanmıştır. Dönemin şartları göz önüne alındığında bu kadar sarp tepelere yapılan bu mimari insanda hayranlık uyandırmaktadır. Aynı zamanda bu eserlere yapılan ziyaretlerde insanlar doğa yürüyüşü, fotoğrafçılık, manzara seyri gibi birçok farklı etkinliklerde yapmaktadırlar.

Şekil 3. Amintas kaya mezarları

Telmessos Antik Tiyatrosu: Antik kaynaklarda Telmessos'da büyük bir tiyatronun olduğundan bahsedilmektedir. 1993 yılında Fethiye Müze Müdürlüğü başkanlığında yapılan sondaj kazılarında erozyonla dolmuş olan 3-4 metrelik toprak tabakası altında tiyatronun oturma sıraları bulunmuştur. 1995 yılına kadar sürdürülen çalışmalar sonucu tiyatrodan kalabilen tüm kalıntılar bugün gün ışığına çıkartılmıştır. Erken Roma döneminde inşa edilen, M.S. 2.yüzyılda onarım geçiren tiyatronun 5000 kişi kapasiteli olduğu ve Bizans döneminde arena olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (url4) (Şekil 4). Ancak günümüzde tiyatro çevresinde yapılan restorasyon çalışmalarının henüz tamamlanamamasından dolayı bu yapı hak ettiği değeri görememektedir. Şehrin merkezinde bulunan bu antik yapının orjinaline uygun olarak restore edilmesi ve yakın çevresinin koruma öncelikli planlara dahil edilmesi gerekmektedir.

Şekil 4. Telmessos antik tiyatrosu

Likya Lahiti: MÖ 4. yüzyıldan günümüze kadar geldiği düşünülen eşsiz bir eserdir. Lahit bölgede bol miktarda bulunan kalker taşından yapılmıştır ve bu taşla yapılmış bilinen en büyük yapı olarak kabul edilmektedir. Diğer tüm Likya Lahitleri arasında türünün en büyük örneği olarak gösterilen lahit Fethiye'nin önemli caddelerinden biri olan Atatürk Caddesi üzerinde

bulunmaktadır. Fethiye’de bulunan diğ er bir lahitte kent merkezinde kaymakamlık binası yakınlarında bulunmektedir (url5) (Ş ekil 5).

Ş ekil 5. Lahitler

Fethiye Kalesi: Fethiye'de yüksek bir tepe üzerinde yer alan Fethiye Kalesi, kent merkezine yaklaşık 3 km mesafede konumlanmaktadır. Kalenin yapılış tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte bazı kaynaklarda Rodos Şövalyeleri tarafından 15. yy'da onarılıp yeniden inşa edilmiş olabileceğ inden bahsedilmektedir. Kalede üzerinde tarihi hakkında bir bilgi içermeyen birkaç eski yazı ve bir sarnıç dışında çok fazla kalıntı bulunmamaktadır(url6) (Ş ekil 6).

Ş ekil 6. Fethiye Kalesi

Sarnıçlar: Sarnıçlar, kuyu, kubbe, duvar kuyusu, yer altı dehlizi, oyma kaya, yuvarlak ve köşeli gibi oluşumlar içindeki yağmur ve kar suyu biriktiren odalardır. Genellikle kubbe ve tavanlardan akan suyu oluklarla sarnıç içine taşıyan sistem bütünlüğü sarnıçların genel prensibidir. Muğla'nın ilçe ve köylerinin önemli bir kısmında da var olan sarnıçlar eski zamanların çok değerli su temin istasyonları görevi yapmışlardır. Fethiye’de Kayaköy mahallesinde ve etrafında pek çok sarnıç bulunmektedir (url7) (Ş ekil 7).

Ş ekil 7. Sarnıçlar

Kayaköy Eski Rum Evleri: Fethiye’ye 8 km uzaklıkta olan Kayaköy’ün geçmişi filolojik açıdan M.Ö. 3 binlere dek gitmektedir. Kentin yamaçlarındaki yapıların

tamamı, Osmanlı İmparatorluğu'nun geç dönemlerinde, azınlıklara tanınan haklarla, 19. yüzyılın 2. yarısı ile 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yerleşen Rumlar tarafından yapılmıştır. Terk edilen kentte, kullanıldığı dönemde, her biri 50 m²'den büyük olmayan, manzara ve ışık açısından birbirinin önünü kapatmayan, genellikle alt katları kiler olan ikişer katlı, girişte çatıdaki yağmur sularının toplandığı zemin altı sarnıçların olduğu, 350- 400 konut bulunmaktadır. Konutların yanı sıra evlerin arasına serpiştirilmiş çok sayıda şapel, iki büyük kilise, okul binası ve bir gümrük binası yer almaktadır. Kayaköy'deki eski Rum evleri hem kentsel sit hemde 1. Derece Arkeolojik Sit alanı olarak koruma altındadır (url8) (Şekil 8).

Şekil 8. TKayaköy-Eski Rum evleri

Gemiler Adası: Gemiler Adası, Fethiye'ye 9 km uzaklıktadır. Ortaçağda Smybola bilinen Ölüdeniz havzası içinde yer alan Gemiler ya da Aya Nikola Adası M.S. 5. yy. dan itibaren bilhassa dinsel içerikli yerleşimlerin oluşması ile önemli bir konuma sahip olmuştur. Avrupa ve Doğu Akdeniz ülkelerinin ticaret ve seyahat gemilerinin uğrak yeri haline gelerek bir hac merkezi olan adada birçok kilise ve şapel yanında din eğitimi veren okullar da mevcuttur. Adanın en yüksek noktasında yer alan kilisenin Aziz Nikolas'a ithaf edildiği Ortaçağ Dönemine ait bir denizcilik rehberinde rastlandığı bilinmektedir (url9) (Şekil 9).

Şekil 9. Gemiler Adası

Seydikemer ilçe sınırları içerisindeki antik mimari yapılar kentler; Seydikemer'deki antik mimari yapılar ağırlıklı olarak bölgede bulunan antik kentlerdir. Bu kentler; Xanthos Antik kenti, Letoon Antik kenti, Tlos Antik kenti,

Pydnai Antik kenti, Sdyma Antik kenti, Araxa Antik kenti, Oinoanda Antik kenti, Pınara Antik kentleridir.

Xanthos Antik Kenti: MÖ 700-300 arasında yaşadıkları bilinen Likyalıların başkenti olan Xanthos, antik çağda Likya'nın en büyük İdari merkezi olarak bilinmektedir. Fethiye'ye 46 km. uzaklıkta, Kınık köyü yakınlarında bulunan Xanthos, M.Ö. 545'te Perslerin egemenliğine girene kadar bağımsızken bundan yaklaşık olarak yüzyıl kadar sonra tamamıyla yandığı bilinmektedir. Bu yangından sonra şehir tekrar inşa edilerek Likya Birliğinin başkenti olma görevini üstlenmiştir. Daha sonra sırayla Romalıların ve Bizansların egemenliğine girmiştir. 1988 yılından itibaren Xanthos Antik Kenti nehrin hemen karşı kıyısında bulunan Letoon ile birlikte UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer almaktadır (Anonim, 2018) (Şekil 10).

Şekil 10. Xanthos antik kenti

Letoon Antik Kenti: Letoon antik kentinin MÖ yedinci yüzyılda kurulduğu tahmin edilmektedir. Letoon Antik Çağ'da Likya'nın dini merkezi konumundadır. Letoon antik kenti ilk olarak 1841 yılında fark edilmiştir. İlk kazıların yapılması bundan 100 yıl kadar sonra olmuştur. 1960'larda başlayan kazılar Fransız arkeologlar tarafından yürütülmüş ve 40 yıl sürmüştür. Kumluova sınırlarında kalan Letoon agora-tiyatro gibi anıtsal yapıları bünyesinde barındırmasına rağmen bir antik kent görünümünden uzaktır. Letoon daha çok merkezde yan yana sıralanmış üç tapınak yapısı ile ünlenmiş olup tüm Likya Bölgesi'nin kutsal alanı olarak öne çıkmıştır Kentin su kaynağının bulunduğu yerde Leto, Artemis ve Apollon'a birer tapınak adandığı ve burasının Letoon ismiyle anıldığı bilinmektedir (url10) (Şekil 11).

Şekil 11. Letoon Antik Kenti

Tlos Antik Kenti: Seydikemer'in Yaka Mahallesi sınırları içerisinde yer alan tarihi Tlos antik kenti Unesco Dünya Mirası Geçici Listesi'nde olup, Likya Bölgesi olarak bilinen coğrafyanın en eski yerleşim alanlarından biridir. MÖ 14. yüzyıl Hitit belgelerinde Dlawa, Likya yazıtlarında ise Tlawa olarak kayda geçen antik kentin

girişindeki akropol, doğaya hakim görüntüsü ile muhteşem bir antik kenttir ve ziyaretçileri fazlasıyla etkilemektedir. Yaklaşık 500 metre yüksekliğindeki dik yamaçları ile doğal açıdan korunaklı akropol tepesinin çevresi, yer yer sur duvarları ile çevrelenmiştir. Tlos kalesine çıkarken yamaçtaki kayalara oyulmuş tapınak mezarlar dikkat çekmektedir. Tlos'un, tarihi süreçte arkeolojik, kültürel, dini ve ekonomik açıdan bölgenin parlayan yıldızı konumunda olduğu bilinmektedir. Neolitik dönemden Demir çağa kadar yerleşimin izlerini taşımaktadır. Hatta Hititlerin yazılı kaynaklarında, Tlos'tan ülke diye bahsedilmektedir (url11)(Şekil 12).

Şekil 12. Tlos Antik Kenti

Pydnai Antik Kenti: Eşen Nehri ile denizin birleştiği İnce Burun Mevkii'nde bulunan, bir yandan denizi diğer yandan da nehrin girişini kontrol eder konumda olan Pydnai daha çok karakol işlevli bir askeri kale yerleşiminden ibarettir. Sandık Dağı eteklerinde, daha batıdaki Kalabantia yerleşimine doğru uzanan kıyı güzergâhında, özellikle Yassıca Burnu Mevkii'nde de benzer kale yerleşimleri bulunmaktadır (url12)(Şekil 13).

Şekil 13. Pydnai Antik Kenti

Sidyra Antik Kenti: Dodurga Mahallesi ile iç içe geçmiş olan Sidyra tarihi yerleşimi hem konumu hem de bugüne kadar ulaşabilen arkeolojik kalıntıları ile tam bir antik kent görüntüsü sergilemektedir. Seydikemer Dodurga mahallesi yolundan sapılarak 7 km kadar gidildiğinde, antik Sidyra kenti, şimdiki Dodurga mahallesinin bulunduğu yerde yer almaktadır. Kentin ne zaman kurulduğu hakkında bilgilere henüz ulaşamamıştır. Ancak kentin Roma ve Bizans devirlerinde gelişme gösterdiği kalıntılardan anlaşılmaktadır. Kentin akropolünde birkaç sarnıç ve bina kalıntısı olmasına karşılık, akropolün kuzey eteği ve vadideki kalıntılar arasında mermerden yazıtlı bir mezar, bir tapınak, hamam ve birkaç basamağı ancak görülebilen bir tiyatro dikkati çekmektedir (url13) (Şekil 14).

Şekil 14. Sidyma Antik Kenti

Araxa Antik Kenti: Ören Mahallesi sınırlarında kalan Araxa Antik Kenti'nden çok fazla kalıntı günümüze ulaşmamıştır. Akropol yükseltisinin güney yamaçlarındaki görkemli kaya mezarları ile birkaç anıtsal bina kalıntısı bilinen yapı gruplarındandır. Tlos, Pınara, Xanthos gibi komşu kentler ile kıyaslandığında daha küçük bir görüntü sergileyen Araxa'nın günümüze ulaşan yazılı belgelerden Likya Birliği içerisinde önemli bir konumda olduğu da bilinmektedir. Fethiye'ye 40 km. uzaklıkta Antik Xanthos Çayının çıktığı yerde kurulmuştur. Bu olağan üstü su kaynağı mitolojik öykülere konu olmuştur. Bugün Ören Köyü sınırları içerisinde kalan kentten günümüze sur kalıntıları, hamam ve Bizans dönemine ait su yolu kalmıştır (url12) (Şekil 15).

Şekil 15. Araxa Antik Kenti

Oinoanda Antik Kenti: Oinoanda, Likya bölgesinde, Xsantos vadisinin kuzeyinde bir antik şehirdir. Oinoanda Antik Şehri'ne, Muğla, İncealiler Köyünden 45 dakikalık dar bir patika yoldan ulaşılır. Oinoanda ismine adıyla Hitit çivi yazıtlarında rastlanmıştır. Bu çivi yazıtlarına göre Hititlilerin Ksantos'a karşı yaptıkları bir seferde burasının Lukka ülkesinin bir bölgesi olduğu belirtilmiştir. En eski yerleşimin izleri M.Ö 3. yüzyıl sonları ile 2. yüzyılın başlarına dair olduğu bilinmektedir (url14)(Şekil 16).

Şekil 16. Oinoanda Antik Kenti

Pınara Antik Kenti: Fethiye'ye 45 km. mesafede Minare Köyü yakınında bulunmaktadır. Likya dilinde Pinale veya Pınara "yuvarlak" anlamına gelmektedir. Truva Savaşı'nda Truvalıların müttefikleri arasında yer aldığı İlyada'da belirtilen Pandarus anısına Pınara'da bir kült geleneğinin (tapınma) yerleştiği bilinmektedir. Ayrıca, mitolojiye göre Xanthos'un nüfusu çok artınca yaşlılardan bir grup kentten ayrılarak Kragos Dağı'nın (Babadağ) eteklerinde yuvarlak bir tepe üzerinde Pınara kentini kurmuşlardır. Ancak Pınara ile ilgili tarihi ve epigrafik kayıtlar son derece azdır. Birkaç büyük deprem geçirmiş olan kent M.S. 8. yüzyıldan sonra önemini bütünüyle yitirmiştir. Kentten günümüze ancak kaya mezarları ve lahit mezarlar ile sur duvarları, hamam, tiyatro, agora, odeon gibi yapıların kalıntıları ulaşmıştır (url15) (Şekil 17).

Şekil 17. Pınara Antik Kenti

4. Sonuç

Günümüze kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Türkiye, kültürel miras yönünden oldukça zengindir. Kültürel mirasımızı oluşturan unsurlar, ülkemizin tanıtımı, ülke turizmine kazandırılması, buldukları bölgenin ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkıda bulunması ve gelecek nesillere miras bırakılmaları bakımından son derece önemlidirler (Ateşoğlu, 2010). Son yıllarda insanlar artık kültürel alanlara ve o alanlara özgü farklılıklara yönelik seyahatler yapmaktadırlar. Bu yüzden kültür turizmi bağlamında ne gibi faaliyetlerin gerçekleştirilebileceği konusunda incelemeler yapılmalıdır. Ayrıca geleneksel aktiviteler geliştirilerek, bölgelerin tanıtımının yapılması da, turistik yöreler bakımından önemli bir kalkınma noktası olabilecektir. Kültür turizminin gelir attractıcı etkisinin yanında kültürel değerlerin korunması ve bölgenin potansiyelinin doğru kullanılabilmesi gibi birçok fayda sağladığı gözlenmektedir. Bunun için de tüm paydaşların işbirliği içinde çalışması ve doğru turizm politikalarının belirlenmesi en akılcı yol olacaktır (Er ve Bardakoğlu, 2016). Kültürel mirasın

önemli bir parçası olan antik mimari yapıların, kültür turizmi kapsamında değerlendirilmesi bölgenin tanınırlığının artırılmasına önemli bir katkı sağlayacaktır. Doğal, tarihi ve kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasında ve bölgenin turizmine yönelik talep oluşturmada kültür turizmi önemli bir etkidir.

Antik mimari yapılar yönünden son derece zengin bir potansiyele sahip olan Fethiye ve Seydikemer ilçelerinin bu potansiyellerinin kültür turizmi kapsamında değerlendirilmesi ile bölgenin tarihe tanıklık eden bu yapıları hem insanların geçmişe dair bir farkındalık oluşturmada sağlayacak hem de bölgenin ekonomisine de katkı sağlayacaktır. Turizm denildiği zaman akla ilk gelen deniz-kum-güneş üçlüsüne bir alternatif olan kültürel turizm etkinlikleri genel olarak bu konulara ilgi duyan insanlar için hem kültürel birikimlerini zenginleştirme hem de farklı deneyimler kazanma fırsatıdır. Kendine has hikâyeleri olan bu mimari unsurlar insanları adeta geçmişte bir yolculuğa çıkarmakta ve insanda farklı duyguların hissedilmesine sebep olmaktadır. Dönemin şartları düşünüldüğünde her bir yapının kendine özgü olan mimari yapısı insanda hayranlık uyandırmaktadır. Denize kıyısı bulunan Fethiye’de ağırlıklı olarak klasik kıyı turizmi anlayışı hakimdir. Ancak Fethiye’nin antik mimari potansiyelinin de kültür turizmi kapsamında değerlendirilmesi için gerekli tanıtım ve bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.

Seydikemer’de ise ağırlıklı olarak antik kentlerin yer aldığı görülmektedir. Antik kentler genel olarak kente hakim tepelere konumlandırılmışlardır. Günümüzde kentleşme hareketlerinin ova tabanları ve düz arazilere yayılması antik kentler döneminde yaşayan insanların gereksinimlerinin çok daha farklı olduğunu göstermektedir. Antik kentler içerisinde dolaşırken bile insanlarda bir merak duygusu hissetmekte ve bu alanların geçmişine dair izleri öğrenmek istemektedirler. Bu sebeple aslında bu antik kentler birer açık hava müzesi olarak değerlendirilmelidir. Seydikemer Muğla’nın diğer ilçelerinden daha kırsal bir yerleşim göstermesi yönüyle ayrılmaktadır. Antik kentler yönünden oldukça zengin olan bölgede özellikle kültür turizmi kapsamında bu arkeolojik alanların değerlendirilmesi Seydikemer’ in tanınırlığını daha da artıracaktır. Fethiye ve Seydikemer’ de antik mimari potansiyelin kültür turizmi kapsamında değerlendirilmesi amacıyla bazı öneriler sunulmaktadır. Bunlar ;

- Öncelikli olarak antik kentlerin tanınırlığının artırılması yönünde tanıtım çalışmaları yapılmalıdır.
- Fethiye’de bulunan antik mimari yapılar içerisinde önemli bir yere sahip olan Kayaköy’deki eski Rum evleri hem kültür turizmi hem de birçok farklı ekoturizm etkinliklerinin yapılabilmesi açısından geniş bir çerçevede değerlendirilmelidir.
- Fethiye’de bulunan antik mimari yapıların yakın çevrelerinde koruma öncelikli peyzaj düzenlemeleri yapılmalı ve estetik yönden bakımlı hale getirilmelidir.
- Seydikemer’deki antik kentler içerisinde özellikle Tlos, Xanthos ve Letoon antik kentleri daha fazla bilinirken diğer antik kentler fazlasıyla

bilinmemektedir. Bu sebeple diğerk antik kentlerin çevreleri için de tanıtıcı ve yönlendirici levhalar yapılmalıdır.

- Muğla ili ve çevresinde yaz döneminde özellikle kıyı turizmi daha yoğun yapılmakta ve bölgeye çok sayıda yerli ve yabancı turist gelmektedir. Kıyılardaki koyların gezdirilip tanıtılması amacıyla vapur turları düzenlenmektedir. Antik kentlerin de özellikle turlar yolu ile tanıtımının sağlanması bölgede kültür turizmini hareketlendirecek ve daha fazla kişinin faydalanmasını sağlayacaktır.
- Antik kentler için ekomüze çalışmaları yapılmalıdır. Ekomüze, belli bir bölgenin doğal çevresine, orada yaşayan toplumun, kültürel, tarihsel ve yaşayan kimliğine odaklı; bunları ortaya çıkarmayı, anlamlandırmayı, korumayı ve sürdürülebilir bir gelişim için toplumun hizmetine sunmayı amaçlayan bir müze türüdür (Varani, 2005:54).
- Antik kentlerin arkeolojik ve kentsel sit olarak koruma statülerine ek olarak, koruma öncelikli bir kullanım ön plana çıkarılmalıdır.
- Seydikemer'in ilçe olması ile birlikte birçok anlamda yeni gelişmeye başlayan bir bölge olması yönüyle bu bölgede planlama çalışmaları yapılırken doğal özellikler olduğu kadar kültürel kaynak değerleri de planlamalara katılmalı ve gelecek dönemlerde kentleşme baskısının bu alanları olumsuz etkilemeleri önlenmelidir.
- Bu bölgelerde yerli halkın da ekonomiye katılımı teşvik edilerek yerel ürünlere yönelik pazarların kurulması sağlanmalıdır.

Sonuç olarak, Fethiye ve Seydikemer ilçelerinin kuruluşunun Likya tarihine kadar dayanmasından dolayı sınırları içerisinde birçok antik mimari eserin bulunması bu bölgenin yüksek bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Bu potansiyelin kültür turizmi kapsamında değerlendirilmesi için öneriler ışığında gerekli çalışmalar yapılmalı, bölgeye gelen yerli ve yabancı turistler için bu alanların önemi vurgulanmalı ve kültürel mirasımıza sahip çıkma noktasında koruma temeline dayalı turizm hareketleri planlanmalıdır.

Kaynakça

- Anonim, 2009. Kültürel Miras ve Müzecilik, Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Anonim, 2018. Fethiye Seydikemer 2018 Sosyo Ekonomik Raporu
- Ateşoğlu, İ., 2010. Arkeolojik Kazı Sponsorluğunda İşletme Amaçlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2010, Sayı:22, ss.179- 190. Aralık 2010, Sayı:22, ss.179-190.
- Ahmad, A. (2013). The Constraints of Tourism Development for a Cultural Heritage Destination: The Case of Kampong Ayer (Water Village) in Brunei Darussalam. *Tourism Management Perspectives*, 8, 106-113.
- Butler, R.W. Alternative Tourism, Pious Hope or Trojan Horse? *Journal Of Travel Research*, 1990, 28 (3): 40-45.
- Doğaner, S., 2001. Türkiye Turizm Coğrafyası, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Emekli, G., 2006. Coğrafya, Kültür Ve Turizm: Kültürel Turizm Ege Coğrafya Dergisi, 15 (2006),51-59.
- Er, Ö., Bardakoğlu, Ö., 2016. Kültürel mirasın sürdürülebilir turizm ürünü çeşidi olarak değerlendirilmesi: Edirne örneği. *İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, Sayı 2, 95-111.
- Erdoğan, N. Çevre ve (Eko)turizm. Ankara: Erk, 2003.
- Garrod B.A.F., 2001. 'Haritage tourism: A Qestion of Definition', *Annals of Tourism Research*, 27, 3, 1049-1052, Great Britain.
- Giritlioğlu, İ., Avcıkurt, C., 2010. Şehirlerin Bir Turistik Ürün Olarak Pazarlanması, Örnek Şehirler ve Türkiye'deki Şehirler Üzerine Öneriler (Derlemeden Oluşmuş Bir Uygulama). *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 4, 74-89.
- Gögebakan, Y., 2015. Dünya Üzerindeki Kültürel Varlıkların Turizme Ve Ekonomiye Katkısı. *Sanat ve Tasarım Dergisi*.
- Gülder, E., 2010. Kültürel Mirasın Korunması. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayını.
- Kozak A.M. ve Bahçe, A.S. (2009). Özel İlgi Turizmi. Detay Yayıncılık, Ankara.
- MCKERCHER, B. ve CROS H. (2002). *Cultural Tourism, The Partnership Between Tourism And Cultural Heritage Management*, New York:The Hawort Pres.
- Paul K. Hatt, Albert J. Reiss, Jr. "Kentsel Yerleşimlerin Tarihi", Ayten Alkan, Bülent Duru (Der. ve Çev.), 2002. 20. Yüzyıl Kenti, İmge Yayınevi, Ankara, 20 s.27- 36.
- Shackley, M. (1997). Saving Cultural Information:The Potential Role Of Digital Databases In Developing Cultural Tourism, *Journal Of Sustainable Tourism* 5, (3), 244- 249.

- Özgüç, N. (2003). Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler, Çantak Kitabevi: İstanbul.
- Özdoğan, O.N. (2014). "Sürdürülebilir Turizm ve Kültürel Miras", İçinde Kozak, M. (Ed), Sürdürülebilir Turizm, Detay Yayıncılık, Ankara, ss.45-60.
- Öztürk, Y., Yazıcıoğlu, İ., 2002. Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma, Gazi Üniversitesi Ticaret Ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, (2), 183-195.
- Swarbrooke, J.(1999). Sustainable Tourism Management, New York: Cabı Publishing.
- Wang, S., Fu, Y., Cecil, A., Avgoustis, S. H., (2006). Residents' Perceptions of Cultural Tourism And Quality of Life- A Longitudinal Approach, Tourism Today, Fall 2006, 47-61.
- Weaver, D. B., 1999. Magnitude of Ekoturizm in Costa Rica and Kenya, Annals of Tourism Research , Volume 26, Issue 4, 792-816.
- Uğuz, Ç., S., 2011. Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Burhaniye'nin Alternatif Turizm Potansiyeli. Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı: 24, s. 332-353.
- url1: https://saklikentturizm.com/index.php?route=pavblog/blog&blog_id=12
- url2: <http://www.seydikemer.gov.tr/tarihce>
- url3: <https://www.holidayyachts.com/tr/yerler/17/amintas-kaya-mezarlari.html>
- url4: <http://www.tatilzemini.com/FETH%C4%B0YE-Otelleri/23/1/OtelListe.aspx>
- url5: <https://blog.bilet bayi.com/fethiye-tarihi-yerler.html/>
- url6: <https://www.neredekal.com/fethiye-kalesi-gezilecek-yer-detay/>
- url7: <http://apelasyon.com/Yazi/1231-sarnic-medeniyetine-donus>
- url8: <https://mugla.ktb.gov.tr/TR-177919/kayakoy.html>
- url9: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mugla/gezilecekyer/gemile-adasi>
- url10: <http://www.seydikemer.gov.tr/letoon-antik-kenti>
- url11: <https://mugla.ktb.gov.tr/TR-159717/tlos-antik-kenti.html>
- url12: <http://www.seydikemer.gov.tr/ilcemizin-kaynakcasi>
- url13: <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/muglada-antik-kent-icinde-yerlesik-hayat/1890616>
- url14: <https://www.villaotelim.com/c/oinoandali-diyojen-ve-epikurizm>
- url15: <https://www.villagezegeni.com/pinara-antik-kent>

**Journal of Strategic Research in Social Science
(JoSRess)**

ISSN: 2459-0029

www.josrress.com

© All Rights Reserved